

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

137359

**SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK YÖNÜYLE MİLAS
(1923-1960)**

137359

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Bilgi TAŞKIRAN
2041060032

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİSYON MERKEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Bayram AKÇA

HAZİRAN 2003
MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**SOSYAL, SİYASAL VE EKONOMİK YÖNÜYLE MİLAS
(1923-1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

137359

HAZIRLAYAN

Bilgi TAŞKIRAN

2041060032

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Bayram AKÇA

Sosyal Bilimler Enstitünce

“Yüksek Lisans”

Diploması verilmesi için kabul edilen tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 05.08.2003
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 21.07.2003
Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Bayram AKÇA
Jüri Üyesi : Prof. Dr. İbrahim GÜNER
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Melek ÇOLAK
Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Nihal Ören

HAZİRAN 2003

MUĞLA

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ
GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : TAŞKIRAN

Adı : Bilgi

Kayıt No :

TEZİN ADI

Türkçe: Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)

Y.Dil : The Social, Political and Economic Aspects of Milas (1923-1960)

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi

Fakülte : Fen-Edebiyat

Enstitü : Sosyal Bilimler

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 21.07.2003

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21.07.2003

Bilgi TAŞKIRAN

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 25 /06/2003 tarih ve 218 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 23d maddesine göre, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Bilgi TAŞKIRAN'ın "Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)" adlı tezini incelemiş ve aday 21 / 07 / 2003 tarihinde saat 10.00 jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan savunmasından sonra 50 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Bayram AKÇA

Üye
Prof. Dr. İbrahim GÜNER

Üye
Yrd. Doç. Dr. Melek ÇOLAK

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Bilgi TAŞKIRAN
Doğum Yeri : Muğla
Doğum Tarihi : 16.05.1975
Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise : 1989-1992 Muğla Turgut Reis Lisesi
Lisans : 1994-1998 Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2000 yılında Muğla Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladım.

25 Eylül 2001 tarihinde Muğla Üniversitesi'nde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Okutmanı olarak göreve başladım. Halen Muğla Üniversitesi'nde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Okutmanı olarak görev yapmaktayım.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	VII
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
XX. YÜZYILA KADAR MİLAS'IN TARİHİ GELİŞİMİ	1
A) Şehrin Adı.....	1
B) Türk Hakimiyetinden Önce Milas.....	2
C) Türk Hakimiyetinde Milas	4
1-Beylikler ve Osmanlı Devleti Dönemleri.....	4
2-Milli Mücadele Dönemi	7
3-Milas İlçesi'nin İtalyan İşgalinden Kurtuluşu	13
D) II. Dünya Savaşı ve Kore Savaşı'nda Milas	14
I. BÖLÜM	17
MİLAS'IN İDARİ YAPISI VE NÜFUS	17
A-İdari Yapı	17
1-Osmanlı Dönemi	17
2-Cumhuriyet Dönemi	20
B-Nüfus.....	26
1-Osmanlı Dönemi.....	26
2-Cumhuriyet Dönemi	27
3-Muhacir-Mübadele-İskan	29
3.1 Rumlar.....	29
3.2 Türkler	32
3.3 Yahudiler	36
3.4 Milas'a İskan Edilen Diğer Topluluklar	39
II.BÖLÜM	41
SOSYAL HAYAT VE SİYASAL GELİŞMELER	41
A-Ulaşım ve Ulaşım Araçları.....	41

1-Kervanyolları	41
2-Deniz Yolları.....	42
3-Karayolları.....	44
B-Tabii Afetler	51
1-Depremler	51
2-Diğer Afetler	52
C-Sağlık	53
1-Hastane	53
2-Eczaneler	54
3-Salgın Hastalıklar	54
3.1 Sıtma	54
3.2 Diğer hastalıklar	56
D-Haberleşme ve Haberleşme Araçları	57
1-Posta ve Telgraf	57
E-Sosyal Kuruluşlar, Dernekler ve Cemiyetler	59
1-Hilal-i Ahmer Cemiyet (Kızılay)	59
2-Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)	61
3-Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)	63
4-Verem Savaş Derneği	63
5-Cami ve Eski Eserleri Koruma Derneği	63
6-Turizmi Teşvik ve Kütüphane Kurma Cemiyeti	63
7-Milas Öğretmenleri Yardım ve Tasarruf Sandığı.....	64
8-Lise ve Pansiyon Kurma Derneği	64
9- Milas'ı Güzelleştirme ve İmar Etme Cemiyeti	64
10-Milas Avcılar Derneği.....	64
11- Askerlik Şubesi.....	65
F-Milas Belediyesi ve Hizmetleri.....	65
1-Milas Belediyesinin Tarihi Gelişimi.....	67
2-Bayındırlık Hizmetleri.....	69
2.1 Milas'ın İmarı.....	69
2.2 Mezarlıklar.....	71
2.3 İçme Suyu ve Maden Suyu.....	71

2.3.1 İçme Suyu.....	71
2.3.2. Maden Suyu.....	74
2.4 Elektrik.....	74
2.5 İtfaiye.....	76
2.6 İktisadi Tesisler.....	77
2.7 Hamamlar.....	77
2.8 Camiler.....	77
2.9 Temizlik ve Kanalizasyon.....	78
G-Spor.....	78
1.1 Milas'ta Kurulup Tescili Yapılan Spor Kulüpleri.....	79
1.1.1 Milas Gençlik Spor	79
1.1.2 Milas Esnaf Spor	79
1.2. Şehir Stadının Yapımına Kadar Futbol Oynanan Sahalar.....	80
H-Milas'ta Siyasal Yaşam ve Seçimler.....	80
1-Milli Mücadele Dönemi Milas'ta Siyasal Yaşam.....	80
2- Milli Mücadele Sonrası Milas'ta Siyasal Yaşam.....	81
2.1 Halk Fırkasının Kurulması ve 1923-1945 Yılları Arası Milas'taki Faaliyetleri.....	81
3- Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş.....	82
3.1 Demokrat Parti Milas İlçe Teşkilatının Kurulması ve 1946-1950 Arası Siyasal Faaliyetleri.....	83
4- 1950-1960 Yılları Arası Milas'ta Siyasal Faaliyetler.....	83
4.1. Milas'ta 1950-1954 Yılları Arası Siyasal Faaliyetler.....	83
4.2. Milas'ta 1954-1957 Yılları Arası Siyasal Faaliyetler.....	84
4.3. Milas'ta 1957-1960 Yılları Arası Siyasal Faaliyetler.....	85
5- 27 Mayıs 1960 İhtilali Sonrasında Milas İlçesi'nde Sosyal ve Siyasal Gelişmeler.....	86
III.BÖLÜM	87
EĞİTİM VE KÜLTÜR	87
A-Eğitim Hayatı.....	87
1-Osmanlı Devletinin Son Dönemlerinde Milas'ta Eğitim.....	87
2-Cumhuriyet Döneminde Milas'ta Eğitim.....	90

2.1 İlköğretim Alanındaki Gelişmeler ve İlçedeki İlkokullar.....	92
2.2 Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler ve Orta Dereceli Okullar.....	95
3-Milas'ta Halk Eğitimi.....	97
3.1. Halk Okuma Odaları	98
3.2. Kütüphaneler.....	99
B-Kültür Hayatı.....	100
1-Milas Türk Ocağı ve Faaliyetleri.....	100
2-Milas Halkevinin Kurulması ve Faaliyetleri.....	101
2.1 Milas Halkevi Şubelerinin Faaliyetleri.....	102
2.1.1 Dil-Tarih-Edebiyat Şubesi (Faaliyet Kodu: d).....	102
2.1.2 Güzel Sanatlar Şubesi (Faaliyet Kodu: a).....	103
2.1.3 Temsil Şubesi (Faaliyet Kodu: g).....	103
2.1.4 Spor Şubesi (Faaliyet Kodu: s).....	104
2.1.5 Sosyal Yardım Şubesi (Faaliyet Kodu: sy).....	104
2.1.6 Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi (Faaliyet Kodu: hd).....	105
2.1.7 Kütüphane ve Yayın Şubesi (Faaliyet Kodu: k).....	105
2.1.8 Köycülük Şubesi (Faaliyet Kodu: kö).....	105
2.1.9 Müze ve Sergi Şubesi (Faaliyet Kodu: ms).....	106
2.2. Milas Halkevinin Kapatılması.....	106
3-Türk Milliyetçiler Derneği Milas Şubesi Şehir Kulübü.....	107
4-Milas'ta Sinema ve Tiyatro.....	107
5-Milas'ta Basın Yayın Hayatı.....	109
5.1 Gazeteler.....	109
5.1.1 Milas Postası.....	109
5.1.2. Yeni Milas.....	109
5.1.3. Mentеше.....	109
5.1.4.Demokrat Mentеше.....	110
5.1.5. Hamle.....	110
5.2 Dergiler.....	110
5.2.1. Yeşil Yuva.....	110
5.2.2. Yeni Milas.....	111
5.3 Basımevleri.....	111

6- 1923-1960 Yılları Arasında Milas'ta Yapılan Kazılar ve Milas'ta Müze Kurma Çabaları.....	111
IV.BÖLÜM	114
EKONOMİK YAPI	114
A-Tarım ve Hayvancılık.....	114
1-Milas'ta Tarımın Tarihsel Gelişimi.....	114
2-Cumhuriyetin İlanından Sonra Milas'ta Tarım ve Hayvancılık.....	115
2.1. Tarım.....	115
2.1.1. Tahıl Üretim Alanları ve Üretimi.....	115
2.1.2 Tarım Aletleri.....	117
2.1.3 Zeytincilik.....	118
2.1.4 Tütüncülük.....	123
2.1.5 Pamukçuluk.....	125
2.1.6 Meyve ve Sebze Üretim Alanları ve Ürünleri.....	126
2.1.6.1 Meyvecilik.....	126
2.1.6.2 Sebzecilik.....	130
2.2 Hayvancılık.....	131
2.2.1 Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık.....	131
2.2.2 Balıkçılık.....	133
2.2.3 Tavukçuluk	134
2.2.4 Arıcılık.....	134
2.2.5 İpekböcekçiliği.....	135
B-Sanayi.....	135
1. El Tezgahlarına Dayanan Sanayi.....	135
1.1 Dericilik.....	135
1.2 Dokumacılık.....	136
1.3 Demircilik.....	137
2. Fabrikalar.....	137
2.1 Zeytinyağı ve Sabun Fabrikaları	137
2.2 Pirina Fabrikası.....	139
2.3 Alkollü İçecek Fabrikaları.....	140
2.4 Elektrik ve Kereste Fabrikaları.....	141

2.5. Tuğla ve Kiremit İmalathaneleri.....	141
3. Ormanlar.....	141
4-Madenler.....	143
C-Ticaret.....	146
1-Ticaretin Gelişmesi.....	146
2-Pazar ve Panayırlar.....	147
3-Milas Ticaret Odası.....	148
4. Milas'ta Kurulan Bankalar.....	149
D-Ekonomi ile İlgili Kooperatifler Kurumlar ve Kuruluşlar.....	150
1-Tarım Kredi Kooperatifi.....	150
2. Dokumacılar Kooperatifi.....	151
3. Tekel Müdürlüğü.....	152
4. Zeytin ve Zeytinyağı Müstahsilleri Cemiyeti.....	152
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	155
EKLER	163
Ek No: 1- 1919-1964 Yılları Arasında Milas'ta Görev Yapan Kaymakamlar.....	163
Ek No: 2- Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz.....	164

ÖNSÖZ

Bu çalışma ile Osmanlı Devleti'nin son dönemleri kısaca ele alınarak, 1923-1960 yılları arasında Muğla İli'nin Milas İlçesi'nin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısı ortaya konulmuştur.

Konu ile ilgili temel kaynaklar araştırmamızın kapsadığı dönem olan 1923-1960 yılları arasında Milas'ta çıkan yerel ve ulusal basın başta olmak üzere, az sayıda da olsa daha önceki dönemlerde Milas'la ilgili olarak hazırlanmış kitaplar, makaleler ve sınırlı sayıda Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden, Genel Kurmay ATASE Arşivi'nden ve Devlet İstatistik Enstitüsü'nden konu ile ilgili elde ettiğimiz vesika ve istatistiklerdir. Ayrıca yapmış olduğumuz çalışma yerel tarih araştırması olduğu için Milas'taki Belediye Başkanlığı, Milas Ticaret Odası, Milas Ziraat Odası, Milas Kızılay Cemiyeti, Milas Tarım Kredi Kooperatifi gibi kamu kurum ve kuruluşlarının arşivlerinden el verdiği ölçüde yararlanıldı. Buna rağmen çalışmamızın kapsadığı 1923-1960 yılları arasında Milas'ın özellikle ulaşım sorunu düşünüldüğünde, Milas ve çevresinin siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapamamasından dolayı büyük bir kaynak sıkıntısı ile karşılaştık. Kaynak sıkıntısından ortaya çıkan bir takım açıkları, çalışmamızda ismini belirttiğimiz kişilerle yada bir takım ortamlarda fikir alışverişinde bulunduğumuz kişilerle konuşarak edindiğimiz bilgilerle kapatmaya çalıştık.

Araştırmamız Cumhuriyet Dönemi Milas'ının tarihi olmakla birlikte konuya bütünlük kazandırmak amacıyla, Giriş Bölümü'nde; Milas'ın Türk hakimiyetinden önceki dönemi ile Türk hakimiyetinden sonraki Menteşe Beyliği, Osmanlı Devleti ve Kurtuluş Savaşı Dönemleri ana hatları ile ele alınmıştır. Birinci Bölüm'de; Milas'ın, Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki idari yapısı ile nüfus özellikleri incelenmiştir. İkinci Bölüm'de; Milas'ın sosyal ve siyasal yapısı çeşitli yönlerden ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm'de ise Milas İlçesi'nin, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyet Dönemi'ndeki eğitim ve kültür faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise; Milas'ın ekonomik yapısı ele alınarak bu yapıya paralel kurulan dernek ve cemiyetler ele alınmıştır.

Bu tezin konusunu belirleyen ve çalışmam sırasında maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen, çalışmamızın konusu ve diğer konulardaki bilgi birikimini ve tecrübesini benimle paylaşan ve bu çalışmamın ortaya çıkmasını sağlayan, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Bayram AKÇA'ya teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca yapıcı eleştirileri ile beni yönlendiren ve konuya yoğunlaşmamı sağlayan Muğla Üniversitesi, Milas Sıtkı Koçman Meslek Yüksek Okulu Müdürü Prof. Dr. Abdurrahim ŞAHBAZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmayla ilgili bir takım verilere ulaşmamızda ve Muğla ile ilgili olarak yapmış oldukları yerel çalışmalar ile bana yardımcı olan Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyeleri; Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇANLI ve Yrd. Doç. Dr. Melek ÇOLAK'a teşekkür ederim. Yine çalışmamı ilk gününden itibaren bir an olsun benden yardımlarını esirgemeyen Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlileri; Erdoğan KELEŞ, Muhammed YAZICI ve Veli İNANÇ' a teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmayla ilgili olarak ilmi ve manevi yardımlarını gördüğüm Muğla Üniversitesi, Milas Sıtkı Koçman Meslek Yüksek Okulu'nda görev yapmakta olan Yrd. Doç. Dr. Abuzer KIZIL'a, Öğr. Gör. Mustafa YALÇIN'a, Öğr.Gör. Ünal DERELİ'ye, Öğr. Gör. Ahmet TRABZON'a, Öğr.Gör. Mehmet GÜNLÜK'e ve Okutman Vedat M. İNCE'ye teşekkür ederim.

Yine çalışmam sırasında desteğini her zaman yanımda hissettiğim aileme, bana her konuda yardımcı olan ve beni sabırla destekleyip anlayış gösteren sevgili eşim Yelda TAŞKIRAN' a sonsuz teşekkürler...

Bilgi TAŞKIRAN
MUĞLA-2003

ÖZET

Bu çalışmada, geçmişten günümüze önemli bir yerleşim birimi olan Milas'ın, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerini de içine alan kısa bir değerlendirmesi, idari ve nüfus yapısı ve geçen zaman içinde sözünü ettiğimiz yapıdaki değişiklikler, ekonomik, sosyal, siyasal hayatı ile eğitim ve kültür alanındaki gelişmeleri ortaya konmuştur.

Çalışmamız süresince özellikle 1923-1960 yılları arası Milas yerel basını başta olmak üzere, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Ankara Milli Kütüphane, Milas'taki bazı kamu kurum ve kuruluşlarının arşivleri ile adı geçen döneme tanıklık yapmış kişilerden yararlanılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma Giriş Bölümü dışında dört bölümden oluşmaktadır. Bunlardan Giriş Bölümü'nde; Milas'ın ilk çağdan Türk hakimiyetine; Menteşe Beyliği, Osmanlı Devleti Dönemi ve Milli Mücadele Dönemi Milas'ı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Birinci Bölüm'de; Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'nde Milas'ın idari yapısı ile nüfus özellikleri incelenmiştir. İkinci Bölüm'de; Milas'ın sosyal hayatı ile siyasal hayatı ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm'de ise; Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve 1923-1960 yılları arasında Milas'taki eğitim ve kültür hayatı ortaya konulmuştur. Dördüncü ve son bölümde ise; Milas'ın ekonomik yapısı ve bu yapıya paralel kurum ve kuruluşlar anlatılmıştır.

ABSTRACT

In this study; including the latest periods of the Ottoman Empire, a brief evaluation of Milas, which has been a significant settlement unit from the early ages to the present is made; administration and population structure of Milas and the changes within this structure; economic, social and political life and the developments in the fields of education and culture in Milas are handled.

Throughout our study we have tried to make use of Milas Local Pres, especially between 1923 and 1960, Prime Ministry Republican Archive, Consul-general Military History and Strategic Research Chairmanship Archive, Ankara National Library, the Archive of some state offices in Milas and people witnessing the period mentioned.

This study consists of four sections, apart from the Introduction Part. In the Introduction Part, some general information has been given about Milas from the first era of Turkish domination, Menteşe Government, the Ottoman Empire period and National Fight period. In the First Part; the last period of the Ottoman Empire and the administrative structure and population characteristics of Milas in republic period have been studied. In the Second Part; the social life and the political life of Milas have been mentioned. In the Third Part; educational and cultural life in Milas during the last period of the Ottoman Empire and years between 1923 and 1960 has been shown. In the Fourth and last part, the economical structure of Milas and the state offices parallel with this structure have been described.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez.
B.C.A.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
H.	: Hicri
kg	: Kilogram
km	: Kilometre
km ²	: Kilometrekare
m	: Metre
m ²	: Metrekare
m ³	: Metreküp
M.	: Miladi
M.Ö	: Milattan önce
M.S	: Milattan sonra
R.	: Rumi
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
t.y.	: Tarih Yok
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK.	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

XX. YÜZYILA KADAR MİLAS'IN TARİHİ GELİŞİMİ

A) Şehrin Adı

Milas'ın isminin nereden geldiği konusunda çeşitli görüşler vardır¹. Bu görüşlerden birincisi; Byzantiumlu Stephanus, "Ethnica" adlı eserinde Mylasalıların şehre Sisypnos ve Aeolos'un torunu olan Chrysaor'un kızının adını verdiklerini söyler². Bu mitolojik yakıştırma için her ne kadar asılsız ve etkileyici denilse de unutulmaması gereken konu birçok antik kentin kuruluşu ile ilgili olarak asılsız da olsa bu tür öykülerin anlatıldığıdır³.

Bu görüşlerden ikincisi; Ekrem Uykucu, "Muğla Tarihi" adlı eserinde şehrin adı ile ilgili olarak yapmış olduğu açıklamada kentin en eski kaynaklarda Mylasa, Milaso, Melaso, Melasso, Melassa, Milaxo olarak tarihsel süreçte farklı isimler ile adlandırıldığından söz ettikten sonra daha sonraki yıllarda halk arasında bu ismin ses değişimine uğrayarak Milas şeklini aldığını belirtmektedir⁴. Uykucu'nun bu görüşünü Besim Darkot'ta İslam Ansiklopedisi'ndeki "Milas" maddesinde desteklemektedir⁵.

Bu görüşlerden üçüncüsü; Nuri Adıyeke "XIX.Yüzyılda Milas Kazası" adlı eserinde, Mylasa isminin etimolojik kökeninin Yunan öncesine ait olduğunu belirterek bu ismin Asur dilinin Helen yazım biçiminde, Mylasa veya Mylassa kelimelerinden geldiğini söylemektedir⁶.

Bu görüşlerden dördüncüsü; Bilge Umar "Türkiye'deki Tarihsel Adlar" adlı eserinde Milas kelimesinin etimolojik olarak, Luwi dilinde "değirmen" anlamına geldiğini söylemektedir⁷.

¹ Nuri Adıyeke, XIX. Yüzyılda Milas Kazası, İzmir 1994, s.10.

² George E. Bean, Eskiçağda Menderes'in Ötesi, İstanbul 2000, s.15.

³ Abuzer Kızıl, Uygarlıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi, Milas 2002, s.10.

⁴ Ekrem Uykucu, İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi, İstanbul 1983, s.216.

⁵ Besim Darkot, "Milas", İslam Ansiklopedisi, Cilt: VIII, Eskişehir 2001, s. 311.

⁶ Adıyeke, a.g.e., s.10.

⁷ Bilge Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, 1993, s. 571.

Bu görüşlerden beşincisi ise; Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde kentin ismiyle ilgili olarak şehri "... tarihinde Menteşeoğlu Ahmed Paşa, Cemşid neslinden Milyas adlı Rum kralının elinden aldığını" belirterek Milas isminin burada belirtilen Milyas'dan gelebileceğine işaret etmektedir⁸. Ancak Milas ve çevresinde yapılan kazılarda bulunan sikkelerde ve yazıtlarda "Mylasa" adının geçiyor olması, Evliya Çelebi'nin bu görüşünü doğrulamamaktadır.

Bu görüşlerden altıncısı ise; Zekâi Eroğlu aynı konuda " eski Türkçe'de elmaya "elmilâ" denilirdi. Yunanlılar da bunu elma ve elmalar manasında "Milon ve Milâ" olmak üzere lisanlarına mal etmişlerdir" şeklinde açıklamakta ve "... Milas hiç tahrife uğramamış sarıh Türkçe bir isimdir" demektedir⁹.

Ayrıca "Milasa" kelimesinin üç bin yıllık şehir manasına geldiği hakkında, oldukça kökleşmiş bir rivayet de mevcuttur¹⁰.

B) Türk Hakimiyetinden Önce Milas

Karya; Antik dönemde güneybatı Anadolu'da, kuzeyde Büyük Menderes Nehri ile güneyde Köyceğiz Gölü arasındaki bölgeye verilen isimdir¹¹. Daha geniş bir tanımla, genel olarak kuzeyde Büyük Menderes Irmağı, Cevizli ve Karanlık Dağları, doğuda Baba Dağ, Honoz Dağ, Boz Dağ, güneyde Dalaman Çayı ve batıda Ege Denizi ile çevrili Küçük Asya'nın güney-batı bölgesine antik dönemlerde -bilinen en eski yerli halkı Karlar'dan dolayı- Karya deniyordu¹².

Karyalılar, eski Yunan inanışına göre Ege adalarında yaşayan ve daha sonra Dorlar ve Ionlar tarafından Ege kıyılarına kovulmuş veya göç ettirilmiş bir topluluktu¹³. Karyalılar ise bu iddiaların hiçbirini kabul etmezler ve sürekli olarak ana karada yaşadıklarını ve hep şimdiki adlarını taşıdıklarını söylerlerdi¹⁴. Bunun kanıtı olarak da Mylasa'da ki eski Zeus Karios tapınağını gösterirlerdi¹⁵.

⁸ Evliya Çelebi, **Tam Metin Seyahatname**, Cilt: VIII, Üçdal Neşriyat, Tasvir Matbaası, İstanbul 1985, s.579.

⁹ Zekâi Eroğlu, **Muğla Tarihi**, İzmir 1939, s. 22.

¹⁰ **Milas'ı Size Tanıtıyoruz**, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, İstanbul 1952, s.5.

¹¹ Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika:XII-XIII-XIV)**, (Çeviren: Adnan Pekman), İstanbul 1993, s.258. George E. Bean, **Karia**, (Çeviren: Burak Akgüç), İstanbul 1987, s.577.

¹² Kızıl, **a.g.e.**, s. 3.

¹³ Bean, **Eskiçağda Menderesin ...**, s.1.

¹⁴ Herodotos, **Herodot Tarihi**, (Çeviren: Müntekim Ökmen), İstanbul 1991, s. 70.

¹⁵ Bean, **Eskiçağda Menderesin ...**, s.1.

M.Ö. 1297-1239 yılları arasında Karya Bölgesi'nde Mısırlılar'ın hakimiyeti başlamıştır. Kadeş Antlaşması'na müteakip Mısırlılar bölgeden çekilmiş ve sırası ile önce İskitler sonra da Asurlular Karya'ya hakim olmuştur¹⁶.

M.Ö. VII. ve VI. yüzyıllarda Lydia kralları, Karya'daki Dor şehirleri de dahil olmak üzere batı sahillerindeki tüm Yunan şehirlerini zaptettiler. Fakat M.Ö. 546 yılın da Lydia'nın son kralı Kroisos'un Persler tarafından bozguna uğratılması, Perslerin Karya bölgesine hakim olmalarına sebep oldu¹⁷. M.Ö. 404 yılındaki Peleponnessos Savaşı'ndan sonra Persler bölgedeki hakimiyetlerini kısa bir süreliğine de olsa Spartalılara bırakmakla beraber Karya Bölgesi'ndeki üstünlüklerini tekrar sağlamışlar ve imparatorluklarını satraplık denilen bölgelere ayırmışlardır. Karya'nın ilk satrabı da Mylasalı Hyssaldomos'tu¹⁸.

M.Ö. 334'te Büyük İskender Anadolu seferiyle Pers hakimiyeti altındaki topraklara egemen oldu. İskender'in ölümünden sonra ise imparatorluğu üçe bölündü ve Karya bu topraklar içerisinde Suriye'ye bağlandı. M.Ö.129'da bölgede Romalıların hakimiyeti başlamış, Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395'te Doğu-Batı olarak ikiye ayrılması üzerine Karya, Doğu Roma'nın yani Bizans'ın toprağı haline gelmiştir¹⁹.

Mylassa, Karya Bölgesi'nde dikkate değer üç şehirden biri olarak karşımıza çıkmaktadır²⁰. Mylassa ile ilgili olarak elimizdeki en erken kayıtlar M.Ö.VII. yüzyıldan itibaren başlar. Bundan öncesi ile ilgili olarak Byzantiumlu Stephanus'un, "Ethinica" adlı eserinde söz ettiği efsaneden başka bir bilgi edinilememiştir²¹. Strabon ise kentten söz ederken, " son derece verimli bir ovadır. Ovanın yukarısında kule gibi bir tepe ve en iyi beyaz mermer ocağı bulunan bir dağ yükselir. Bu ocaktan tapınak ve diğer yapıtlar için bol miktarda taş çıkartılır " diye söz etmektedir²². Karların kullanmış oldukları dil olan Karca'ya ilişkin eldeki belgelerden kesin bir sonuca ulaşılamamış ancak önemli gelişmeler elde edilmiştir. Sözü geçen döneme ait elimizdeki malzemenin yetersizliği Karya dilinin tam olarak anlaşılabilmesini

¹⁶ Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Ankara 2002, s. 6-7.

¹⁷ Bean, *Eskiçağda Menderesin*, s. 5.

¹⁸ Bean, *Eskiçağda Menderesin*, s. 6-7.

¹⁹ Akça, *a.g.e.*, s. 7.

²⁰ Bean, *Eskiçağda Menderesin*, s. 15.

²¹ Bean, *Eskiçağda Menderesin*, s. 15.

²² Strabon, *a.g.e.*, s. 183-184.

engellemektedir²³. Bu durum Antik dönemde Karya'nın en görkemli kentlerinden biri olan Mylasa hakkında daha erken dönemlere ait bilimsel verilere ulaşamamamıza neden olmaktadır.

M.Ö. 2000'de Mylasa'nın Girit ve Yunan medeniyetleri ile ilişkilerinin varlığını, gerek kentin içinde gerekse doğudaki ovada yer alan ve İsvaçliler tarafından 1938 yılında Gencik Tepe'de yapılan kazıda ele geçtiği söylenen Miken seramik parçaları kanıtlamıştır²⁴.

C) Türk Hakimiyetinde Milas

1-Beylikler ve Osmanlı Devleti Dönemleri

Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın 1075'te İznik'i alması Batı Anadolu üzerine Türk akınlarının yoğunlaşmasına neden olmuştur. 1079'da Türkler bir ara Karya (Muğla) bölgesine hakim olmuşlarsa da bu hakimiyetleri kısa sürmüş ve bölge tekrar Bizans'ın hakimiyetine girmiştir²⁵. Milas'ın hangi tarihte fethedildiği konusunda tam olarak bilgi sahibi olmamakla birlikte, bölgeye yakın olan Latmos (Beş-Parmak) keşişlerinin 1079 senesi itibariyle Türk akınları sebebiyle manastırlarını terk etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir²⁶. Bölge yeniden Bizans hakimiyetine girmişse de Selçuklular'ın sınır bölgelerine yerleştirmiş olduğu Türk toplulukları sürülerine kış otlakları temin edebilmek için Bizans sınırlarına akınlar tertip edip sahil bölgelerine kadar inmekte idiler²⁷.

Bizanslı tarihçiler Karya Bölgesi'nin XIII. yüzyılın ikinci yarısında elden çıktığını söylemektedirler²⁸. Milas'ta kesin olarak Türk hakimiyeti 1261 senesinde tesis edilmiş olmakla birlikte, kısmen deniz yoluyla yapıldığı düşünülen fetih hakkında elimizde kesin deliller bulunmamaktadır. Ancak 1291'de Milas'ta Selçuklu Sultanı II. Mesud adına basılmış bir sikkenin bulunmuş olması, muhtemelen Menteşe

²³ Bean, *Eskiçağda Menderesin ...*, s. 4.

²⁴ Kızıl, *a.g.e.*, s. 10.

²⁵ Akça, *a.g.e.*, s. 7.

²⁶ Darkot, *a.g.m.*, s.312-313.

²⁷ Darkot, *a.g.m.*, s.313.

²⁸ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (Çeviren: O. Ş. Gökyay), Ankara 1986, s. 3.

beylerinin fütuhata Selçuklular adına yaptıklarının ancak Selçuklu Devleti'nin yıkılmasına paralel, beyliğin müstakil bir devlet haline geldiğinin göstergesidir²⁹.

150 yıla yakın bir süre Karya'da hüküm süren Menteşeoğulları, verimli bir ova olması, sahile yakınlığı ancak denizden gelebilecek saldırılara karşı kolay korunması, Milet'e yakınlığı gibi sebeplerden dolayı Milas'ı beyliklerine merkez seçmişler ve XIV. yüzyılın başlarında hükümet merkezini, savunması daha kolay ve güvenliği daha muntazam olduğu için iki mil uzaktaki Beçin'e nakletmişlerdir³⁰.

Menteşe Beyliği 1318'lerden itibaren Girit'teki Venedikliler'le yoğun bir ticari ilişkiye girmesinin sonucunda Beyliğin merkezi olan Milas, Venedikli tüccarların sık sık ziyaret ettikleri yerler arasında yer almıştır³¹. 1330'lu yıllarda Menteşe Beyliği'nin merkezi olarak zikredilen Milas'ı, 1333'te ziyaret eden İbn-i Batuta, Milas'ta ahilere misafir olduğundan, Anadolu'nun en güzel şehirlerinden biri olan Milas'ın sularının, meyvelerinin ve bahçelerinin bolluğundan söz ederken, Milas yakınında ki Beçin'de, adından Orhan bin Menteşe diye söz ettiği hükümdarı ziyaretinden söz eder³².

Milas bölgesi 1390 yılında Sultan I. Bayezid zamanında Osmanlı Devleti'ne ilhak etmiştir³³. Bütün Menteşe'nin 1389/1390 kışında zapt edildiği görüşü Menteşe Beyi Ahmed Gazi'nin hükümet merkezi olan Beçin'de gömülüp, mezar taşında Temmuz 1391'in ölüm tarihi olarak yazılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu tarih Ahmed Gazi'nin bu tarihe kadar hüküm sürdüğünü de gösterir³⁴. Dolayısıyla Menteşe kat'i olarak 1390 veya 1391 tarihlerinde Osmanlı Devleti'ne dahil olmuştur. Menteşe'nin bu dönemdeki iç işleriyle ilgili olarak elimizde maalesef yeteri kadar malumat bulunmamaktadır³⁵.

Milas'ta ki ilk Osmanlı hakimiyeti takriben 12 yıl kadar devam etmiştir³⁶. Bu süre zarfında bölgeye 1394'lerde Osmanlı Valisi olarak Firuz tayin edilmiş ve bu atamaya takiben Ahmed Gazi'nin 1391'de ölümünden sonra yönetime gelen Menteşe

²⁹ Darkot, *a.g.m.*, s. 313.

³⁰ Adıyeke, *a.g.e.*, s. 11.

³¹ Adıyeke, *a.g.e.*, s. 12.

³² Darkot, *a.g.m.*, s. 313.

³³ Darkot, *a.g.m.*, s. 313.

³⁴ Wittek, *a.g.e.*, s. 83.

³⁵ Wittek, *a.g.e.*, s.83.

³⁶ Darkot, *a.g.m.*, s. 314.

Beyi Mehmed Bey sürülmüş ve oğlu İlyas'ta onunla veya yalnız başına kaçmıştır³⁷. İşte bu İlyas Bey, Sultan Bayezid ile Timur arasında vuk'u bulan 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'un safların da savaşmış ve Sultan Bayezid'in mağlup olmasında etkili olmuştur³⁸. İlyas Bey, Ankara Savaşı'nda Timur'un lehine göstermiş olduğu yararlılıklardan sonra 1404 yılında Timur tarafından tekrar Menteşe Beyliğine getirilmiştir.

Menteşe Beyi İlyas Bey, Bayezid'in oğulları arasında ortaya çıkan taht mücadelesi sırasında şehzadelere eşit mesafede durarak yaşama imkanı bulmuş ve nihayet Çelebi Mehmed Anadolu'yu kendi hakimiyetine alınca, 1415'te O'na tabi olmak zorunda kalmıştır³⁹. İlyas Bey'in 1421'de ölümünden sonra iki oğlu memleket te kısa bir süre yönetimlerini devam ettirmişlerse de 1424'te Milas, Osmanlı Devleti'nin, Anadolu Eyaleti'nde, merkezi Muğla'ya nakledilen, Menteşe Sancağı içerisinde yerini almıştır⁴⁰.

XVI. yüzyıldan itibaren ticari önemi azalsa da stratejik önemi artan Menteşe ili ve sahilleri, Osmanlılar ile Rodos şövalyeleri arasındaki mücadelede önemli bir rol oynamış ve XVI. Yüzyıl da Menteşe, Osmanlı Devleti'nin donanması için önemli bir kereste ve kendir kaynağı haline gelmiştir⁴¹.

Osmanlı yönetiminde artık bir merkez olmamakla birlikte Menteşe Sancağı'nın önemli bir kazası haline gelen Milas'tan⁴², XVII. yüzyılın ikinci yarısında Evliya Çelebi "...şehir, Sudere (Sodra) dağından bir top atımı uzak, taşlık bir yerdedir. Limon, incir, turunç ve narı meşhurdur. 12 mahalle, yedi mihraptır. Ayrıca mescidler, iki hamamı, iki hanı vardır. 50 kadar dükkan var. Şehrin en mühim mahsulü tütündür. Bütün Anadolu'ya tütün buradan gider. Su ve havası çok ağırdır. Eşeği ve ecinniyi sıtma tutar..."⁴³ şeklinde söz etmektedir.

1738-1739 yıllarında Milas'ı ziyaret eden R. Pococke şehrin küçük ve kötü inşa edildiğini bildirmekte, bu dönemde bölgenin ticaretini ise; tütün, pamuk ve balmumunun teşkil ettiğini söyler⁴⁴. XIX. yüzyılda ise; Milas oldukça büyük olmakla

³⁷ Wittek, *a.g.e.*, s. 86.

³⁸ Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, *a.g.e.*, s. 70.

³⁹ Darkot, *a.g.m.*, s. 314.

⁴⁰ Darkot, *a.g.m.*, s. 314.

⁴¹ Adıyeke, *a.g.e.*, s. 12.

⁴² Adıyeke, *a.g.e.*, s. 12.

⁴³ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 580.

⁴⁴ Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, *a.g.e.*, s. 93.

beraber evleri kötü inşa edilmiş, havası fena, akrepleri bol bir yerleşim birimi olarak söylenmekteyse de, 1856 yılında bölgedeki araştırmaları esnasında Milas'a da uğrayan Newton ise; Milas'ı geniş bir ovada kurulmuş, güzel görünümlü büyük bir kasaba diye tarif etmiştir⁴⁵.

2-Milli Mücadele Dönemi

I. Dünya Savaşı başladığı zaman savaşın içinde olmayan Yunanistan, 26 Haziran 1917 tarihinde kendisine Batı Anadolu Bölgesi'nin teklif edilmesi karşılığı olarak İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa dahil oldu ve savaş Yunanistan'ın da içinde olduğu Anlaşma Devletleri'nin lehine sonuçlandı. Paris Barış Konferansı toplanmadan hemen önce 30 Aralık 1918 tarihinde, Yunan Başbakanı Venizelos Yunanistan'a vaat edilen yerleri talep etti⁴⁶.

18 Ocak 1918'de toplanan Paris Barış Konferansı'nda istekleri dikkate alınmayan İtalya'nın 24 Nisan'da Konferansı terk etmesinden yararlanan İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri, İzmir'e Yunanistan'ın asker çıkarmasını uygun buldular ve dönemin İzmir Valisi Nurettin Paşa'nın tüm yalanlamalarına rağmen 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanistan İzmir'e asker çıkardı⁴⁷. İzmir'in işgali, Muğla'da aynı gün kurulan "Miting Heyeti" tarafından yayınlanan dört maddelik bir metin ile protesto edildi⁴⁸.

İzmir'in işgali öncesinde Fethiye'nin 11 Mayıs 1919 tarihinde İtalyanlar tarafından işgali haklı olarak Muğla ileri gelenleri üzerinde olumsuz bir etki yapmış ve bu tepkiler Muğla'da bir milli direniş örgütünün kurulmasını gündeme getirmişti⁴⁹. İzmir'in işgal edildiği gün Mutasarrıf Hilmi Bey başkanlığında Belediye binasında yapılan tartışmalar birçok Ege şehrinde olduğu gibi Muğla'da da 16 Mayıs 1919 günü "Menteşeliler Müdafaya-yı Vatan Cemiyeti" nin kurulması ile neticelendi⁵⁰. Ayrıca Milas'ta Halil İbrahim Efendi başkanlığında kurulan "Kuva-yı Milliye Komitesi" Milas'ın, Yunan-İtalyan işgal bölgelerinin kavşak noktasında

⁴⁵ Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 93-94.

⁴⁶ Akça, a.g.e., s. 8-9.

⁴⁷ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, İzmir 2000, s.122-123.

⁴⁸ Akça, a.g.e., s. 11.

⁴⁹ Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri 17 Mart 1919- 2 Ağustos 1920*, Ankara 1998, s. 55-56.

⁵⁰ Bayram Akça, "Milli Mücadele Döneminde Yörük Ali Efe'nin Muğla ve Havalisindeki Faaliyetleri", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Muğla 2000, s. 26-27.

bulunmasından dolayı stratejik önemini çok iyi anlamış, bu yüzden kuruluşundan hemen sonra Muğla'da ki Kuva-yı Milliye Komitesi ve Çine'de ki 57. Tümen ile yakın ilişkiler içine girmişti⁵¹.

Milas'ta ortaya çıkan Kuva-yı Milliye hareketinin ilk günleri Mentеше Sancağı'nın en hareketli tartışması şeklinde geçmiştir. Bu çekişmenin tarafları ise; Meşrutiyet hareketlerinde Milas adının duyulmasını sağlayan 1916'ların Meclis-i Mebusan Başkanı olan Halil (Menteşe) Bey ile Halil Bey'in İngilizler tarafından Malta'ya sürülmesinden sonra Milas'ta iktidarı ele geçiren Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın lideri Hoca Halil İbrahim Efendi idi. Ancak ortaya çıkan ittihatçı-itilafçı çekişmesinin bu iki şahsiyete bölge yararına çalışma ve Milas Kuva-yı Milliye hareketi açısından ayrı duygular yaşattığını söylemek mümkün değildir. 57. Tümen komutanı Miralay Şefik (Aker) Bey, Milas halkından ve aydınından gördüğü yakınlığı özellikle belirtir. 57. Tümen, Muğla ve Çine milisleriyle geliştirilen ortak direniş hareketlerinde Milaslı Teğmen Celal Bey'den büyük faydalar sağlamıştır. Milas'ın yedek teğmenleri zaman zaman ve özellikle Müftüzade Osman Zeki Bey ile İstihkâmî Mustafa Zeki Bey komutalarında oluşturdukları Milas Kuva-yı Milliyesi Düzenli Milis Müfrezeleriyle Aydın, Köşk ve Nazilli'de, Yörük Ali Efe'nin Milli Aydın Alayında diğer Muğla Müfrezeleriyle beraber en kanlı çarpışmalarda yer almışlardır⁵². Ayrıca Söke Kuva-yı Milliyesi'nin kuruluşu öncesinde burada ortaya çıkan silah sıkıntısı 57. Tümen Komutanından gelen emirle Milas deposundan Söke'ye 400 tüfek ve yeterli cephanenin sevk edilmesi ile giderilmiş, bu sevkiyat dönemin başarılı Milas Jandarma Komutanı Yüzbaşı Rıfat tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵³

Çaputçu Hanı yakınlarında bir binada faaliyet gösteren Milas Kuva-yı Milliye başkanları ve üyeleri ise şu şekildedir⁵⁴:

- 1- Halil İbrahim Efendi (15 Mayıs-9 Ekim 1919).
 - 2- Feyzullah Ağa (9 Ekim 1919-23 Nisan 1920).
 - 3- Halil İbrahim Efendi (23 Nisan 1920- 1922).
- Başkan Vekili: Ceza Reisi Fehmi (Algün) Bey.

⁵¹ Akça, *a.g.m.*, s. 27.

⁵² Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul 1973, s. 285-289.

⁵³ Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekati*, Ankara 1993, s. 83.

⁵⁴ Türkeş, *a.g.e.*, s. 287.

Üye: Yüzbaşı Rifat Bey.

Üye: Yüzbaşı Gazi Bey.

Üye: Müftü Mehmet Rüştü Efendi.

Üye: Ethem Bey.

Üye: Kara Hafız Bey.

Üye: Eski Subay Emin Bey.

Üye: Arifzade Hamdi Efendi

Üye: Nazmi Akdeniz.

Üye: Çandırılı Mülazım Salih Efendi.

Üye: Mehmet Çavuş.

Karargah Komutanı: Müftüzade Teğmen Osman Zeki (Özer) Bey.

Kaymakam: Mehmet Fahri Akın.

Belediye Başkanı: Mehmet Ali (Akarca) Bey.

Nazilli Murahhası: Müftü Mehmet Rüştü Efendi⁵⁵.

İtalyan işgalleri 11 Mayıs 1919'u takip eden günlerde genişlemeye başlamış Fethiye, Marmaris ve Bodrum'un işgalinden sonra sıra Milas Ovası'nın, Mandalyat Körfezi'nde denize açılan kapısı Güllük'ün (Küllük) işgaline gelmiş ve Güllük 16 Mayıs 1919 tarihinde İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir⁵⁶. 16 Mayıs tarihinde İtalyan Generali Battistoni komutasında Güllük'e gelen İtalyan subayları, 250 kişiden oluşan askeri birlik ve tercümanları yemeklerini gemide pişiriyorlar, çadırlarında yiyorlar ve atlarını ise; kira karşılığı tutmuş oldukları bir ahırda barındırıyorlardı⁵⁷. Güllük'ün işgalinden sonra Milas ve Çine taraflarına geçerek Yunan etki sahasına karşı bölgenin ilk kalın duvarını örmeğe isteyen İtalyan kuvvetleri ilk olarak Güney-Batı Ege'nin kuzey güvenliğini sağlamışlar ve 17 Mayıs 1919 günü Söke'yi işgal etmişlerdir⁵⁸. 27 Mayıs 1919 günü Aydın'ın, Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olması bölgede uzun süreden beri devam eden İtalyan-Yunan nüfuz çekişmesini daha da güçlendirmiştir.

İtalyanlar Söke işgalinden sonra bir müddet beklemeyi tercih etmişlerdir. Ancak bu bekleyişleri fazla uzun sürmemiş ve bölgedeki hakimiyetlerini

⁵⁵ Türkeş, a.g.e., s.287.

⁵⁶ Türkeş, a.g.e., s.188-189.

⁵⁷ Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara 2002, s. 105-127.

⁵⁸ Türkeş, a.g.e., s.189.

sağlamlaştırmak ve Yunanistan'a karşı üstünlüğünü kurmak adına yayılma sahalarının en önemli noktalarından biri olan Milas'a gözlerini çevirmişlerdir. 1919 yılının 2 Haziran Pazartesi sabahı Güllük'ten hareket eden bir tabur İtalyan öncü kuvveti Milas merkezinin işgaline karşı ilk adımı atmışlar ve aynı gün ilerleyen saatlerde Milas'ın İtalyanlar tarafından işgali tamamlanmıştır. 1970'lerin başında Hacı İlyas Mahallesinde, Cumhuriyet Caddesi üzerinde bulunan ve Mantocu İsmail Efendi'ye ait olan ev işgal günü Milas'ın zengin Yahudilerinden Yasef Levi'ye aitti. Bu ev işgal kuvvetleri Güllük'ten yola çıktığı zaman kiralanmış ve sahibini beklemeye başlamıştır. Milas'ta yaşayan azınlıkların önde gelenleri tarafından işgal büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır⁵⁹. Bu sevinç dalgası ve yaşananlar Rum çetelerini daha da cüretkar olmaya yöneltmiş, işgalden önceki günlerde başlayan Yunan çetelerinin faaliyetleri⁶⁰ devam etmiştir. Şimdi Güneybatı'daki hareketin başarıya ulaşması açısından İtalyan hedefi Çine ve Muğla'ya yönelmiştir.

Güneybatı Anadolu'da üç bölgeye ayrılan İtalyan işgal sahalarından biri olan Milas Bölgesi; Yeni Çift, Menderes Köprüsü, Karaova, Çine, Kavakoşuk, Güllük, Mandalyat, Eskihisar, Ahiköy (Yatağan), Muğla, Gökova, ve Ula'dan oluştu. Bu bölgede ki İtalyan askerlerinin mevcudu ise 1000 kişiydi⁶¹. Yine Milas'ta, İtalyan Jandarma Karakolu ve Jandarma Kontrol Noktası bulunmaktaydı⁶².

Muğla'nın işgalinin öncesinde, İtalyanların Anadolu işgal kuvvetleri Komutanı General Battistoni⁶³ Muğla'ya gününbirlik ziyaretlerde bulunarak işgal için ön hazırlık yapmaya başladı ve Haziran ayının son günlerinde 5 otomobil, 1 çavuş komutasında 10 askerden oluşan bir İtalyan birliği telsiz-telgraf istasyonu kurmak için Muğla'ya geldi⁶⁴.

⁵⁹ Türkeş, a.g.e., s. 189-192 (Türkeş, azınlıkların işgalden dolayı duymuş oldukları mutluluktan söz ederken, İlya Şen isimli bir kişinin sevinçten ne yapacağını şaşırması bir hale gelerek, işgal kuvvetlerinin karargahının önünden bir dakika ayrılmaz olduğunu, hatta olayı daha da ileri götürerek Türk nüfusu sözle taciz etmeye başladığını anlatmaktadır. Buna karşılık olarak da Milaslı Türk komitecilerin İtalyanları rahatsız etmeye devam ettiklerinden söz etmektedir).

⁶⁰ Aydın, a.g.e., s. 106.

⁶¹ Çelebi, a.g.e., s. 126,128.

⁶² Çelebi, a.g.e., s. 130.

⁶³ Mevlüt Çelebi, General Battistoni'nin Milas ve Muğla'ya olan bu ziyaretlerinin 2-3 Haziran 1919 tarihlerinde olduğunu ve ATASE (Askeri Tarih Araştırmaları ve Stratejik Etüt Başkanlığı) Arşivi'nde ki bir belgeye göre Battistoni'nin, Milas'a 1 Haziran 1919 tarihinde geldiğini belirtmektedir. Çelebi, a.g.e., s. 107.

⁶⁴ Akça, a.g.e., s. 15.

Güney-Batı İşgal Karargahını Milas-Güllük'de kuran İtalyanlar Aydın-Muğla yolunun önemli stratejik noktalarından biri olan Ahiköy'ü (Yatağan) 5 Haziran 1919 günü işgal ederek ⁶⁵ tüm dikkatini Muğla'ya doğru yöneltir. Temmuz 1919'a kadar Muğla Merkezinde çok sık görülmeyen İtalyan askerleri bu tarihten itibaren Milas'tan, Muğla'ya bisikletleriyle gününbirlik gidip gelmeye başladılar⁶⁶. Demirci Mehmet Efe'nin Kuva-yı Milliye'ye katılması ile birlikte çoğalan efelerin, Muğla'yı basacakları rivayetleri üzerine telaşa kapılan İtalyanların temsilcisi, Doktor Nakarato'nun durumu bildiren raporu üzerine 23 Temmuz 1919 tarihinde 200 kişilik İtalyan kuvvetleri Muğla il merkezini fiilen işgal etti⁶⁷.

Bu işgalden sonra İtalyanlar, Muğla'da halkın sevgisini kazanarak onların gözünde koruyucu bir hüviyet edinmek, bu dostluktan istifade ile İtalya'ya, Muğla'dan birtakım ekonomik imtiyazlar kazandırmak ve gelecek günlerde Osmanlı Devleti, Anlaşma Devletleri tarafından tarihten silinecek olursa Menteşe Bölgesi'ni, İtalya'ya bağlamak amacıyla Muğla ve çevresinde birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Milas-Güllük iskelesinin tamiri ve un, şeker, yağ, gazyağı, pirinç ve sair temel ihtiyaç maddelerinin İtalya'dan vapur ile Güllük iskelesine, oradan da Fiat marka bir kamyon ile Muğla'ya getirip burada ihtiyacı olan kişilere dağıttırması⁶⁸ bu faaliyetlere örnek olarak gösterilebilir.

Mondros Ateşkes Anlaşmasını izleyen günlerde Milas'ta bulunan ve Büyük Menderes'in Güney kısmını temsil eden İtalyan işgal kuvvetlerinin dizilişi şu şekildedir:

- a) Tugay Karargahı (Milas).
- b) 34. Piyade Alayı Karargahı (Milas).
- c) 33. Piyade Alayı Karargahı (Güllük).
- d) 33. Piyade Alayı'nın 1. Taburu (Güllük)⁶⁹.

Aydın Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarını karşılaması için Nazilli Heyet-i Milliyesi tarafından düzenlenen I. Nazilli Kongresi 8 Ağustos 1919 tarihinde

⁶⁵ Türkeş, a.g.e., s. 195.

⁶⁶ Akça, a.g.e., s. 16.

⁶⁷ Aydınel, a.g.e., s. 242.

⁶⁸ Akça, a.g.e., s. 18-19.

⁶⁹ Türkeş, a.g.e., s. 228.

toplandı. Kongrenin oy birliği ile almış olduğu 18 maddelik kararlardan özellikle 3. maddesi⁷⁰ Milli Mücadele’de Muğla’yı cephe deposu haline getirmiştir.

I.Nazilli Kongresi’nden hemen sonra Aydın Cephesi’ndeki Demirci Mehmet Efe ile Yörük Ali Efe arasındaki Mentеше Bölgesi’ne (Muğla) hakim olma mücadelesi hat safhaya ulaştı. Bunun üzerine Yörük Ali Efe Mentеше Bölgesi’ne beyannameler dağıttırarak kendi birliklerine asker toplama yoluna gitti. İşte bu beyannamelerden bir tanesi 17 Ağustos 1919 tarihinde Milas’ta ele geçirilerek Muğla Mutasarrıfı tarafından Dahiliye Nezareti’ne gönderildi. Bu beyannamede şöyle denilmektedir.

Madde 1- 1300 (M.1884) ile 1309 (M.1893) arası doğumlu olan kişilerin Kuva-yı Milliye’ye katılması mecburdur.

Madde 2- 1310 (M.1894) ile 1317 (M.1901) arası doğumlu olan kişilerin askerlik şubelerine müracaat etmeleri mecburdur.

Madde 3- Öteden beri silahlı gezerek mal gasp eden kişiler idam edilecektir.

Madde 4- İş bu emri yerine getirmek üzere jandarma memur ve mecbur edilmiştir.

Madde 5- Jandarmanın emrine şu sırada herkes uymak zorundadır.

Bu emri uygulamayanlar ile uymayanlar idam edilecektir⁷¹.

Milli Mücadele’nin idaresini daha işler bir hale getirebilmek amacıyla Nazilli’de ikinci defa, geniş ölçüde bir kongre toplanmasına karar verilmiş ve II. Nazilli Kongresi 19 Eylül 1919 Cuma günü açılmıştır⁷². Bu Kongre’ye Muğla delegelerinin yanı sıra güçlü bir piyade ve süvari topluluğu da katılmıştır. II. Nazilli Kongresi’nde Milas’ı, Milas Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı Gazi Bey ve Mentеше Livası ilçe delegesi olarak da, Eski Subay Emin Bey temsil etmiştir⁷³.

Bu arada Muğla, 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi’ni, Alaşehir ve Havalisi Komutanı Miralay Ömer Lütfi Bey’den 20 Ekim 1919 tarihinde almış olduğu telgraf ile öğrenmiş ancak 18 Eylül 1919’da Nazilli’ye

⁷⁰ Asaf Gökbel, *Milli Mücadelede Aydın*, Aydın 1964, s. 372-373.

⁷¹ Akça, *a.g.m.*, s. 28.

⁷² Gökbel, *a.g.e.*, s. 375.

⁷³ Türkes, *a.g.e.*, s. 329.

giden heyet henüz geri dönmemişti. Bunun üzerine 20-31 Ekim 1919 tarihleri arasında Muğla Belediye Binası'nda, Hafız Sabri Bey Başkanlığında, Sivas Kongresi kararlarını değerlendirmek üzere toplanan kongreye⁷⁴, Milas'ı temsilen Hafız Emin Bey ile Dr. Servet Bey'ler iştirak etmiştir⁷⁵.

Nazilli Kongresi'nden sonra Muğla'da ki Kuva-yı Milliye hareketinin önde gelen kişileri arasında bazı anlaşmazlıklar yaşanmışsa da, 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da TBMM'nin açılışından bir gün sonra yani 24 Nisan 1920 tarihinde İtalyan işgal kuvvetleri Muğla'yı boşaltmıştır⁷⁶.

Ünal Türkeş'in, Ethem Serim'le 1972 yılında yapmış olduğu konuşmalara göre, Menteşe'nin doğal güzelliklerine hayran olan İtalyanlar tek kurşun atmadan, bölge halkıyla dostane ilişkiler kurarak Muğla'dan ayrılmışlardır. Bu ilişkilerin altında yatan nedenlere bakıldığında ise; İtalyanların Milas'ta gazete dağıtmak ve sinema açmak, hastane, sağlık ocağı, dispanser, seyyar hastane, pansuman ve ilk yardım servisleri ve gezici ambulanslar şeklinde sağlık hizmeti vermek, baytarlık hizmetlerinde bulunmak, İzmir-Aydın-Milas ve Milas-Muğla-Fethiye hattında telgraf hattı kurup yerel halka yararlandırmak, Güllük-Milas-Ahiköy-Mandalyat arası telefon hattı oluşturmuş olmak gibi faaliyetleri karşımıza çıkmaktadır⁷⁷. Hatta bir gezi sonrasında Milas'a dönmekte olan İtalyan subaylarından biri Beypınarı mevkiinde öldürülmüş olmasına rağmen İtalyanlar konuyla ilgili tahkikatı Türk hukukuna bırakmışlardır⁷⁸.

3-Milas İlçesi'nin İtalyan İşgalinden Kurtuluşu

Milas'ın İtalyan işgalinden kurtulmuş olduğu tarih ise; 10 Haziran 1920'dir⁷⁹.

Türk'ün emperyalist devletlere karşı vermiş olduğu Bağımsızlık Mücadelesinde ise, Batı Cephesi'nde şehit olan 1444 adet Muğlalı askerlerimizden

⁷⁴ Akça, a.g.e., s. 21-22.

⁷⁵ Türkeş, a.g.e., s. 334.

⁷⁶ Akça, a.g.e., s. 23. Ünal Türkeş, **Kurtuluş Savaşında Muğla** adlı eserinde Muğla'nın İtalyan işgalinden kurtuluş tarihini 5 Temmuz 1921 olarak vermektedir. Türkeş, a.g.e., s. 389.

⁷⁷ Çelebi, a.g.e., s. 150, 153, 154, 155.

⁷⁸ Türkeş, a.g.e., s. 389.

⁷⁹ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı (ATASE) Arşivi, KL: 809, D: 71, F: 178.

386'sı Milaslı şehitlerimizdi⁸⁰ ki, bu sayı ile Milas, Muğla'dan en fazla şehit veren ilçe olmuştur⁸¹.

D) II. Dünya Savaşı ve Kore Savaşı'nda Milas

II. Dünya Savaşı devam ederken, Türkiye'de savaştan en fazla etkilenen vilayet Muğla oldu. Muğla'ya yapılan ilk tecavüzî hareket, 15 Mart 1942 tarihinde Milas İlçesi'nin bir İngiliz⁸² uçağı tarafından bombalanması şeklinde gerçekleşmişti⁸³.

Bombalama olayı, 1942 yılının Mart ayında 14'ünü 15'ine bağlayan Pazar gecesi, saat 00.55'te gerçekleşti. İngiliz uçakları tarafından atılan bombalar Topbaşı Mevkii'ne ve Beçin'in alt taraflarındaki tarlalara isabet etti. Beçin'in altına düşen bombaların çoğu patlamadı. Belki de bunun nedeni tarlaların yeni sürülmüş olmasıydı. Olayın sabahında başlayan zarar tespit çalışmaları sırasında Topbaşı Mevkii'nde ki Bekçi Dursun'un evinin yıkılmış olduğu ve bekçinin yaşamını yitirdiği, hamile eşinin ise yaralı olduğu anlaşıldı. Ayrıca yine Topbaşı Mevkii'nde bir kişinin seken şarapnel parçaları yüzünden yaralı olduğu anlaşıldı. Olay Ankara'ya bildirildikten sonra Ankara'nın başlatmış olduğu tahkikatın neticesinde, saldırıyı gerçekleştiren uçakların İngilizlere ait olduğu anlaşıldı. Takip eden günlerde İngilizler saldırıyı kabul etti⁸⁴.

Olaydan birkaç gün sonra İngiltere'nin Ankara Büyük Elçisi, Sir Huce Kuathbbull Hugessen, Türk hükümetine başvurarak, İngiltere'nin bu olaydan

⁸⁰ Türkeş, a.g.e., s. 390-391.

⁸¹ Olcay Akdeniz, Türk Bağımsızlık Savaşı'nda Milas İlçesi'nin vermiş olduğu şehit sayısını, Cumhuriyetimizin 75. yılı anısına, Milli Savunma Bakanlığı Tarafından Yürütülen "Şehitlerimizin Araştırılması ve Tespiti" projesi kapsamında, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Kültür Sektörü'nün katkıları ile beş cilt olarak hazırlanan "Şehitlerimiz" adlı eseri kaynak olarak göstererek 38 olarak vermektedir. Akdeniz, İki kaynak arasında ortaya çıkan büyük farkın; 1- Ünal Türkeş'in yararlandığı kaynağın Türk Bağımsızlık Savaşı öncesindeki savaşlarda şehit düşen Milaslılarıda kapsamış olmasından kaynaklanabileceği. 2- Milli Savunma Bakanlığı kaynaklı bilgileri içeren "Şehitlerimiz" adlı kitabın önsözünde belirtildiğine göre, bu kitapta, şehitler ve yaralanarak şehit olanlar dikkate alınmıştır. "kayıp, esir, hastalık ve eceli ile vefat ettiği tespit edilenler kitap kapsamı dışında tutulmuştur" şeklindeki açıklamadan kaynaklanabileceğini belirtmektedir. Bkz. Olcay Akdeniz, "Şehitlerimiz İçin Bir Anıt Yapalım", Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 8, Sayı: 27, Milas, Ocak 2003, s. 12.

⁸² Olcay Akdeniz Cumhuriyet gazetesinden atıfta bulunarak bombalamayı gerçekleştiren uçakların 3 tane olduğunu bildirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Olcay Akdeniz, "60 Yıl Önce 2. Dünya Savaşı'nda Milas Bombalandı" Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl:7, Sayı: 24, Milas, Nisan 2002, s. 15-18.

⁸³ Bayram Akça, "İkinci Dünya Savaşı'nda Muğla", Askeri Tarih Bülteni, Yıl: 25, Sayı: 49, Ağustos, Ankara 2000, s. 155-156

⁸⁴ Akdeniz, "60 Yıl Önce ..." s. 15-18.

duyduğu üzüntüyü bildirdi. Büyükelçi olayın yanlışlıkla gerçekleştiğini ve zararın kendileri tarafından tazmin edileceğini belirtti⁸⁵.

Konuyla ilgili olarak Başbakanlıktan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 26.06.1942 tarihli bir yazıda bombalamanın sonrasındaki hasar tespiti ve zarar şu şekilde tespit edildi:

a- Yıkılan ve hasara uğrayan 25 bina için, 12.650 lira.

b- Bozulan su tesisatı için, 2700 lira.

c- Bozulan elektrik tesisatı için, 2.200 lira.

d- Menkul Zararlar için, 3.000 lira.,

e- Ovadaki ekim zararı için, 50 lira.

f- Toplamda 20.6009 lira olarak tahmin edildiği anlaşılan maddi hasar bedelinin bu miktarlarda ve ölen Bekçi Durmuş'un ailesine de 1500 sterlin tutarında tazminat istenmesi uygun görüldü⁸⁶.

Bekçi Dursun'un bu bombalama neticesinde hasar gören evi, bugünkü hastanenin alt kısmında bulunmaktaydı⁸⁷.

11 Ekim 1943 tarihinde ise, Milas-Güllük limanına 1000 ton hacminde bir İtalyan gambotu iltica etti. Yapılan tahkikat neticesinde İngilizlerden kaçarak Güllük'e gelen ve içinde önemli miktarda mühimmat olduğu anlaşılan İtalyan gambotun, 1 yüzbaşı, 5 subayı ve 83 askeri bulunmaktaydı. Daha sonra bu gambot Türk hükümeti tarafından müsadere ve mürettebatı enterne edildi⁸⁸.

1943 yılının yaz ve sonbahar mevsimlerinde İngilizler tarafından II. Dünya Savaşı'nda kullanılmak üzere, Muğla İli'nin Milas İlçesi'ne, 3000 dönümlük bir alan üzerine hava alanı inşa edildi. Ancak bu hava alanı hiçbir zaman kullanılmadı⁸⁹.

15 Mart 1944'de Milas'a bağlı Gereme Nahiyesi'ne, Afrika'dan kalkıp Ege adalarını bombardıman ettikten sonra geri dönerken arızalanan bir İngiliz uçağı düştü. Hatta İngiliz uçağının iki pilotu, düştükleri yerin neresi olduğunu anlayamadıkları için ilk önce konuşmak istemedi. Daha sonra buranın Türk toprakları olduğunu öğrendikten sonra sevinmiş ve konuşmuşlardı⁹⁰.

⁸⁵ Akça, "İkinci Dünya ...", s. 155-156.

⁸⁶ BCA, 30.10.140.5.20.

⁸⁷ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

⁸⁸ Akça, "İkinci Dünya ..." s. 157.

⁸⁹ Akça, "İkinci Dünya ..." s. 157-158.

⁹⁰ Akça, "İkinci Dünya ..." s. 159.

1950-1953 yılları arasında yaşanan Kore Savaşı'na Türkiye'de katıldı⁹¹. Kore'de ki Türk birliğimize dahil olan, Milas'ın Kargıcak köyünden Mehmet Ali Güngörmüş 11 Şubat 1951 Pazar günü savaşta yaralandığından Milas'a geldi ve doğruca köyüne gitti⁹².

Kore Savaşı'nda şehit olan ve sevkleri Milas askerlik şubesi tarafından gerçekleştirilen Milaslı vatandaşlarımızın isimlerini ve onlara ait birtakım bilgileri gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

Lakabı	Baba Adı	Adı	Doğum Yılı	Bucak/Köy	Ölüm Tarihi
Göktepe	-	Hasan	1929	Merkez	19.11.1950
Güncü	-	Hüseyin	1929	Merkez	12.04.1951 ⁹³
Kırıtış	-	Mehmet	1930	Merkez	29.05.1953
Dönmez	-	Mehmet	1930	Merkez	28.05.1953 ⁹⁴
Giritli	Hüseyin	Niyazi	-	Merkez	04.04.1953
Sapancı	-	Orhan	1929	Merkez	26.01.1951 ⁹⁵

⁹¹ Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılma nedenleri ve savaş hakkında geniş bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt: 1-2, (1914-1995)**, İstanbul, (t.y.), 454-456.

⁹² **Milas Postası**, 13 Şubat 1951, Sayı: 97, s. 1.

⁹³ Olcay Akdeniz, "*Askere Sevklere Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz*", **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 7, Sayı: 23, Milas, Ocak 2002, s. 10-11.

⁹⁴ Olcay Akdeniz, "*Askere Sevklere Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz*", **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 7, Sayı: 25, Milas, Temmuz 2002, s. 10-11.

⁹⁵ Olcay Akdeniz, "*Askere Sevklere Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz*", **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 7, Sayı: 26, Milas, Ekim 2002, s. 10-11. Kore'de şehit olan Orhan Sabancı'nın ailesi bu haberi, Birleşmiş Milletler, Türk Silahlı Kuvvetler Komutanı, Tuğgeneral Tahsin Yazıcı'nın gönderdiği bir telgraf ile öğrendi. **Milas Postası**, 20 Mart 1951, Sayı: 102, s. 1.

I. BÖLÜM

MİLAS'IN İDARİ YAPISI VE NÜFUS

A-İdari Yapı

1-Osmanlı Dönemi

XIII. yüzyıl Anadolu'sunun siyasi ve sosyal şartları sonucu kurulan Osmanlı Devleti, kendisi ile aynı şartlar sonucu kurulan Batı Anadolu beyliklerini, XIV. ve XV. yüzyıllarda uyguladığı akılcı siyasetler sonucunda idaresi altına almayı başarmıştır¹.

Menteşeoğulları Beyliği Yıldırım Bâyezid döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Fakat Bâyezid'in 1402 yılında ki Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesi neticesinde diğer Batı Anadolu beyliklerine yaptığı gibi Timur, Menteseoğulları'na da, beyliklerini tekrar kurma iznini vermiştir². I. Mehmed devrinde, beyliklerle mücadele edilmesine rağmen, Menteseoğulları ve diğer beyliklerin Osmanlı Devleti tarafından tam olarak otorite altına alınması II. Murad (1421-1451) döneminde gerçekleşmiştir. Aydın ve İzmir'i ele geçiren Cüneyd Bey 1425 yılında etkisiz hale getirilmiş ve böylece İzmir ve Aydın ili tam olarak Osmanlı hakimiyeti altına alınmıştır. Mentese topraklarında da tekrar Osmanlı merkezi idaresi hakim kılınmıştır³.

Milas, Osmanlı idaresine geçtikten sonra Mentese Sancağı'nın bir kazası haline getirilmiştir. Milas kazasının bağlı olduğu Mentese Sancağı'nın ilk tahriri II. Bâyezid zamanında yapılmıştır. Bu tahrir de Milas Kazası'na bağlı olarak 5 köy ve 1 cemaat kaydedilmiştir. 1530 yılında Milas toprak idaresi bakımından has ve tımar şeklinde ikiye ayrılmış, 5 köy ve 1 cemaat kaydedilmiştir. Milas merkezde 1'i Hıristiyan mahallesi olmak üzere 12 adet mahalle kaydedilmiştir⁴.

¹ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001, s.32.

² Timur ve Devleti hakkında geniş bilgi için bkz. İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara 1991.

³ Halil İnalçık, "*Murad II.*", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: VIII, Eskişehir 2001, s. 601-602.

⁴ Muhammed Yazıcı, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli), Türkmen Yerleşimi Ve Demografik Dağılımı*, T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2002, s.36-37.

II. Bâyezid Dönemi'nde ilk kez tahrir edilen Menteşe Sancağı'nda Milas ve Peçin ayrı iki kaza olarak adlandırılmakla birlikte, XVI. Yüzyılda yapılan bir başka tahrirde sadece Peçin kazasından söz edilmesi, bu dönemde Milas'ın idari merkez olma özelliğini kaybederek, Peçin'e bağlandığı anlamına gelmektedir. XVII. ve XVIII. yüzyıllar içinde Menteşe'deki kaza sayısı ve yapılması hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. 1871 vilayet düzenlemeleri ile Menteşe Sancağı'nda görülen 9 kazadan biri Milas kazasıdır. Milas kazası Menteşe Beyliği'nden aldığı tarihi ve coğrafi miras yüzünden, kaza statülerinde birçok değişikliğin yaşandığı XIX. ve XX. yüzyıllarda dahi, idari merkez olma özelliğini yitirmemiştir⁵.

XIX. yüzyılın ortalarına kadar Milas, Menteşe Sancağı'nın 24 veya 26 kazasından biri durumundadır⁶.

1867 yılında Osmanlı idari taksimatında yapılan değişiklikler neticesinde, Menteşe Sancağı bağımsız bir mutasarrıflık⁷ haline getirildi. Bu tarihten sonra Menteşe Sancağı'nın Sancak merkezi Muğla ve Sancak merkezine bağlı 10 kazadan biriside, Milas kazasıydı⁸.

Aydın Vilayet salnâmelerinde Milas Kazası, Germe ve Mandalyat olmak üzere 2 nahiyeden oluşmaktadır. 1312 (M.1895-1896) tarihli Aydın Vilayet Salnâmesine göre merkez kazaya bağlı 59 köy bulunmaktadır. Germe nahiyesine bağlı 16, Mandalyat nahiyesine bağlı 30 köy bulunmaktadır⁹. 1315 (M.1899-1900) tarihinde köy sayısı 87'ye düşmüş mahalle sayısı ise 12 olmuştur.

1314 (M.1898-1899) tarihinde Milas merkez kazasına bağlı bulunan köyler şunlardır: Milaşşeyh, Kırcağız, Kızılçayıkık, Bağçeburun, Kafaca, Ayca, Kargıcak, Dibekdere, Çomakdağ-1 Kızılağaç, Çomakdağ-1 İkiztaş, Çomakdağ-1 Cedit, Çomakdağ-1 Gökseki, Kayabaşı, Türbe, Türbe-i Cedit, Tahtacı Hasan Kahya, Tuzabad, Korucuk, Karınağıl, Beçin, Köşk, Karakuyu, Hisarcık, Çandar, Mandalyat-1 Rum, Mandalyat, Hacı Ahmedler, Korudere, Giridere, Danişmend, Tekfurdere, Enrenli, Mandalyat-1 Şeyh, Kışlacık, Derince, Sakarkaya, Kızak, Narhisar, Oran ma'a çukur, Kulağız, Güzeldere, Kazıklı, Kazıklıbucak, Elemin Kızılağacı, Asın

⁵ Nuri Adıyeke, *XIX. Yüzyılda Milas Kazası*, İzmir 1994, s.28-30.

⁶ Adıyeke, *a.g.e.*, s. 15

⁷ Mutasarrıflık için bkz., Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1993, s.691.

⁸ Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal Ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Ankara 2002, s. 26.

⁹ 1312 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 486.

ma'a cedit, Yaşyer, Sepetçiler, Ağaçlerik, Tekfuranbarı, Güllük, Yaka, Varvil, Kemikler, Kuyucak, Varvil-i Koçarlı, Cuma, Mercan, Akbük, Ulaş, Çam, Kozyaka, Karacahisar, Alaçam, Söğütçük, Çiftlik, Hasanlar, Kısırlar, Temürçiler, Balcılar, Kümeptar, Germedere, Germe-i Yoğunluk, Germe-i Hasanulusu, Germe-i Kemer, Germe-i Kalem, Germe-i Kızılca, Germe-i Hanay, Germe-i Bayır, Germe-i Cedit, Germe-i Bozalan, Yakabucak, Yakaburnak, Yakakapukuru, Yakamersent. Ayrıca Germe nahiyesine bağlı 6, Mandalyat'a bağlı 30 köy olduğu kaydedilmiştir¹⁰.

1306 (M.1890-1891) tarihli Aydın Vilayet Salnâmesinden itibaren çeşitli tarihlerdeki salnamelere ve son olarak 1320 (M.1904-1905) tarihli Aydın Vilayet Salnâmesine göre Milas kazasının köy ve mahalle sayıları aşağıdaki gibidir.

Yıllar	Köy Sayısı	Mahalle sayısı
1306(M.1890-1891) ¹¹	95	-
1311(M.1895-1896) ¹²	105	11
1312(M.1896-1897) ¹³	105	11
1314(M.1898-1899) ¹⁴	105	11
1315(M.1899-1900) ¹⁵	87	12
1316(M.1900-1901) ¹⁶	87	12
1317(M.1901-1902) ¹⁷	87	12
1319(M.1903-1904) ¹⁸	87	12
1320(M.1904-1905) ¹⁹	87	12

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1890-1891 yıllarında Milas kazasının idari taksimatında,²⁰ köy sayısı 95 iken bu sayı 1895-1896 yıllarında 105'e çıkmış ve 1899-1900 yıllarında köy sayısında tekrar bir düşme yaşanmış ve köy sayısı 87 olmuştur. Sözü edilen yıllarda ise mahalle sayılarında kayda değer bir değişim yaşanmamıştır. Milas Kazası'nın idari yapılanmasında ki kısa süreli olarak yaşanan

¹⁰ 1314 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 484-485

¹¹ 1306 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 613.

¹² 1311 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 383.

¹³ 1312 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 483.

¹⁴ 1314 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 481.

¹⁵ 1315 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 537.

¹⁶ 1316 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 519.

¹⁷ 1317 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 457.

¹⁸ 1319 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 411.

¹⁹ 1320 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 420.

²⁰ Çalışmamızın temelini Cumhuriyet döneminde Milas İlçesi'nin tarihi oluşturduğu için, Milas kazasının Osmanlı dönemi idari taksimatı için ayrıntılı bilgi vermedik. Milas kazasının XVI. ve XIX. yüzyıllarda ki mahalle isimleri için bkz. Adıyeke, a.g.e., s. 22. Milas kazasının Osmanlı dönemi idari yapılanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Adıyeke, a.g.e., s. 28-56.

değişimlerin nedenini şüphesiz Osmanlı idari taksimatının çeşitli sebepler yüzünden kısa aralıklar ile değiştirilmesine bağlamak mümkün olabilir.

1326 (M.1910-1911) tarihli Aydın Vilayet Salnâmesine göre Merkez kazada bulunan idari ve sosyal kurumlar aşağıdaki gibidir²¹.

Hükümet Konağı	1
Karakolhane	4
Askeri Daire	1
Telgrafhane	1
Depo	1
Çayhane	1
Cami	6
Mescit	6
Kilise	1
Havra	1
Belediye dairesi	1

2-Cumhuriyet Dönemi

20 Nisan 1921 tarihinde Sancaklar kaldırılarak yerine Vilayet Teşkilatı'nın kurulması üzerine Menteşe (Muğla) Sancağı Aydın Vilayeti'nden ayrılarak bağımsız bir vilayet oldu²². Bunun üzerine Milas, Muğla Vilayeti'ne bağlı bir kaza (ilçe) haline geldi²³.

1922 senesinde Milas İlçesi Ören (Kemerdere), Güllük, Selimiye (Kızılca Mandalyat) olmak üzere 3 nahiyeden ibaretti²⁴.

1927-1928 tarihli Devlet salnamesine göre Milas kazası Ören (Kemerdere), Güllük, Selimiye (Kızılca Mandalyat) olmak üzere 3 nahiyeden oluşmaktaydı. Kazaya bağlı 132 adet köy bulunmaktaydı²⁵.

25.12.1940 tarihinde toplanan CHP Muğla Vilayet Kongresi'nde alınan kararlardan Madde: 31, Milaslıların idari taksimatta istedikleri bir değişiklik ile ilgilidir. Bu karar şu şekildedir. "Milas'ın Karacahisar köyü ile etrafındaki köylerin birleştirilerek idari ve inzibati noktalardan faydalı olacağı düşüncesi ile yeni bir

²¹ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 732.

²² Sadık Artukmaç, "Bizde Vilayet İdaresinin Tarihçesi", İller ve Belediyeler Dergisi, Yıl:16, Sayı: 142, Ankara, Haziran 1960, s.24.

²³ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 693-694.

²⁴ Türkiye'nin Sıhhi ve İctimâi Coğrafyası, Menteşe (Muğla) Sancağı, (Hazırlayan: Dr. Esad,) Ankara 1922, s.48.

²⁵ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s.1234.

nahiye oluşturulması teklifi üzerine söz alan Milaslı Hasan Alagün, Karacahisar köyünün merkez olmak üzere yeni bir nahiye teşkil edilmesinin halkın hükümetle olan işlerini kolaylaştıracağını ve köylerin refaha kavuşacağını beyan etmesi üzerine yapılan oylamada teklif kabul edilmiştir²⁶. Ancak kongrede Karacahisar'ın nahiye olmasının lüzumlu olduğu kararına varılmışsa da, bu karar uygulanmamıştır.

1954 yılında Milas, idari yapılanma açısından Merkez, Selimiye, Güllük ve Pinar olmak üzere 4 nahiyeye ayrılmıştı. Merkez nahiyeye bağlı 51, Selimiye'ye bağlı 24, Güllük'e bağlı 6 ve Pinar'a bağlı 12 köy bulunmaktaydı²⁷. 1954 yılında Milas merkez ilçede 6 muhtarlık ve 12 mahalle bulunmaktaydı²⁸.

1967 yılında Milas İlçesi, Güllük, Ören ve Selimiye nahiyelerinden oluşmaktaydı. Yine aynı yıl Milas İlçesi'nin merkeze bağlı 57, Güllük Nahiyesi'ne bağlı 6, Ören Nahiyesi'ne bağlı 16 ve Selimiye Nahiyesi'ne bağlı 25 olmak üzere toplam 114 köyü vardı. Bu köylerin isimleri ve hane sayıları aşağıdaki şekildedir²⁹.

1-) Milas Merkez İlçe

Milas Merkez Hane Sayısı: 2655

Milas Merkeze Bağlı Köylerin Hane Sayısı: 4687

Köyler

Ağaçlıöyük

Akbük

Akkovanlık

Alaçam

Avşar

Bahçeköy

Bağdamları

Bahçeburun

Balcılar

Çallı

Çamköy

²⁶ BCA, 490.1.202.799.2, s.14.

²⁷ Aşkıdıl Akarca - Turhan Akarca, *Milas*, İstanbul 1954, s. 1.

²⁸ Aşkıdıl Akarca - Turhan Akarca, *a.g.e.* s.16

²⁹ *1967 Muğla İl Yıllığı*, s. 96-97.

Çamlıyurt
Çamovalı
Çiftlik
Çomakdağ(Kızılağaç)
Damlıboğaz
Demirciler
Dibekdere
Epçe
Fesleğen
Hasanlar
İkizköy
İkiztaş
İçme
Kafaca
Kalınağıl
Karacaağaç
Karacahisar
Karakuyu
Kargıcık
Kayabaşı
Kayadere
Kazıklı
Kazıklıbucak
Ketendere
Kırcağız
Kısırlar
Kızılağaç
Kızılçayıkık
Kıyıkışlacık
Koru
Korucuk
Köşk

Kuzkaya
Küçük Dibekdere
Menteş
Mutluca (Beçin)
Ortaköy
Ovakışlacık
Sarıkaya
Savran
Söğütlük
Tuzabat
Ulaş
Yaka
Yaşyer
Yusufça

2-) Güllük Nahiyesi

Hane Sayısı:823

Köyler:

Güllük (Nahiye Merkezi)
Akyol
Dörttepe
Ekinanbarı
Kemikler
Meşelik

3-)Ören Nahiyesi

Hane Sayısı:881

Köyler:

Ören (Nahiye Merkezi)
Alatepe

Bayır
Bozalan
Çakıralan
Çamlıca
Dereköy
Gökbel
Gürceğiz
Hüsamlar
Kale
Kayaönü
Pınar
Sek
Türkevleri
Yoğunoluk

4-) Selimiye Nahiyesi

Hane sayısı:2075

Köyler:

Selimiye(Nahiye Merkezi)

Akçalı
Çamiçi
Çandır
Çukur
Danışmend
Derince
Eğridere
Ekindere
Etrenli
Göldere
Gölyaka
Hacı Ahmedler

Hisarcık
 Kandak
 Kapıkırı
 Karşıyaka
 Kayabükü
 Kılavuz
 Kurudere
 Narhisar
 Pınarcık
 Sakarkaya
 Şenköy
 Yeniokul

1926-1927 tarihlerinde Milas Kazası'nın idari yapılanması, sözü geçen yıllara ait Devlet Salnâmesi'ne göre aşağıdaki gibidir³⁰.

Kaymakam: Mehmed Sabih bey
 Mal Müdürü: Ali Rıza Bey
 Mahkeme-i Asliye Reisi: Fehmi Bey
 Mahkeme-i Müdde-i Umumisi: Seyfi Bey
 Mahkeme-i Müdde-i Âza: Şevki Bey
 Mahkeme-i Müdde-i Âza: Hakkı Bey
 Mahkeme-i Müdde-i Âza Mülazımı: Talat Bey
 Müstandık: Hulusi Bey.

1927-1928 tarihlerinde ki Milas kazasının idari yapılanması ise şu şekildedir³¹.

Kaymakam: Mehmed Sabih bey
 Mal Müdürü: Ali Rıza Bey
 Müftü: Mehmet Sadık Efendi
 Hukuk Hakimi: Cevdet Bey
 Mahkeme-i Müdde-i Umumisi: Seyfi Bey
 Müstandık: Ali Rıza Bey

³⁰ 1926-1927 Devlet Salnâmesi, s.1136.

³¹ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s.1250.

Hükümet Tabibi: Hilmi Bey

Posta ve Telgraf Müdürü: Vehbi Bey

B-Nüfus

1-Osmanlı Dönemi

1306 (M.1890-1891) tarihinden başlayıp çeşitli aralıklarla incelediğimiz ve 1326 (1910-1911) yılına kadar devam eden Aydın Vilayet Salnâmeleri'ne göre, Milas Kazası'nın nüfusu aşağıdaki tabloda verildiği gibidir.

Yıllar	Milas/merkez	Milas/nahiye ve köyler	Toplam
1306(M. 1890-1891) ³²	5637	23195	28832
1311(M. 1895-1896) ³³			29920
1312(M. 1896-1897) ³⁴			29971
1314(M. 1898-1899) ³⁵			30401
1315(M. 1899-1900) ³⁶	6160	18590	24750
1316(M. 1900-1901) ³⁷	6244	18932	25176
1317(M. 1901-1902) ³⁸			25459
1319(M. 1903-1904) ³⁹	6421	19038	25459
1320(M. 1904-1905) ⁴⁰	6453	19458	25911
1323(M. 1907-1908) ⁴¹	6453	19458	25911
1326(M. 1910-1911) ⁴²			36061

1326 (M.1910-1911) tarihli Aydın Vilayet Salnâmesine göre Milas Kazasının bir sene zarfında ki Nüfus Vukuatı aşağıda ki gibidir⁴³.

Nikah	275
Doğum	326 (198 erkek - 128 kız)
Ölüm	416 (280 erkek -136 kadın)
Talak(Boşanma)	89

³² 1306 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 613.

³³ 1311 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 384.

³⁴ 1312 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 483-484.

³⁵ 1314 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 481.

³⁶ 1315 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 537.

³⁷ 1316 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 516.

³⁸ 1317 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 455.

³⁹ 1319 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 409.

⁴⁰ 1320 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 418

⁴¹ 1323 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 386.

⁴² 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 732.

⁴³ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 732.

1326 (M. 1910-1911) senesi Aydın Vilayet Salnâmesine göre Milas Merkez İlçe ile ilçeye bağlı bucak ve köylerin nüfusunun milliyetlere göre dağılımı şu şekildedir⁴⁴.

Milliyetleri	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	16191	15860	32051
Rum	1545	1655	3200
Yahudi	354	385	739
Ecnebi	32	39	71
Toplam			36061

2-Cumhuriyet Dönemi

1927 yılında Muğla Merkez İlçe dışında ki beş ilçeden biri olan Milas, nüfus yoğunluğu bakımından Merkez ilçe ve Fethiye'nin arkasından üçüncü sırada yer almaktaydı⁴⁵.

1926-1927 tarihli Devlet Salnâmesine göre, kazanın toplam nüfusu 72691'dir. Kaza dahilinde bu tarihte 726 doğum, 531 ölüm, 804 nikah, 159 boşanma söz konusudur⁴⁶.

1927-1928 tarihli Devlet Salnâmesine göre Milas kazasının genel nüfusu 15.112'si erkek ve 17.765'i kadın olmak üzere toplam 32.877'dir. Kaza dahilinde bu tarihte 492'si erkek, 465'i kız olmak üzere toplam 957 doğum olmuştur. Yine 220 erkek, 191 kadın olmak üzere 411 ölüm vakası gerçekleşmiştir. 361 nikah ve 45 boşanma olayı yaşanmıştır⁴⁷.

1927-1965 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarına, Milas İlçesi'nin belirtilen tarihler arasında ki nüfus istatistikleri aşağıda ki tabloda gösterilmiştir.

Yıllar	Merkez	Köy ve Nahiyeler	Toplam
1927 ⁴⁸			33.392
1935 ⁴⁹	8.083	32.052	40.135
1940 ⁵⁰	8.932	34.532	43.464

⁴⁴ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 732.

⁴⁵ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5859.

⁴⁶ 1926-1927 Devlet Salnâmesi, s. 1132.

⁴⁷ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1248.

⁴⁸ T.C Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü 28 Teşrin-i Evvel 1927, 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül: 1, s.14.

⁴⁹ T.C Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:43, s. 55.

⁵⁰ T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1940 Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1940, s. 500.

1945 ⁵¹	8.853	35.961	44.814
1950 ⁵²	8.930	40.227	49.157
1955 ⁵³	10.070	43.519	53.589
1960 ⁵⁴	11.710	49.294	60.959
1965 ⁵⁵	12.987	55.050	68.037

1927 tarihinde Milas İlçesi'nin genel nüfusu 33.392'dir. Bu tarihte İlçe'de 8946 bekar erkek, 7484 bekar kız bulunmaktadır. 6111 evli, 205 dul erkek bulunmaktadır. 6787 evli, 3366 dul kadın bulunmaktadır. Aynı tarihte İlçe'de 1-19 yaş arası 8098 erkek, 7476 kadın nüfus bulunmaktadır. Yine 20 yaş ve üstü 7261 erkek, 10.551 kadın nüfus bulunmaktadır. Yaşı tespit edilemeyen 6 adet kadın nüfus vardır⁵⁶.

1927 tarihinde Milas İlçesi'nde ki meslek gruplarının dağılımı şu şekildedir⁵⁷.

Meslek Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
Ziraat	7212	5813	13025
Sanayi	812	36	848
Ticaret	610	9	619
Serbest	114	11	125
Memur	139	-	139
Hakim	5	-	5
Ordu	64	-	64
PTT	7	-	7
Muhtelif	341	78	419
Mesleksiz	6055	12086	18141

Yukarıdaki nüfus tablolarından da anlaşıldığı gibi, Milas ilçesinin nüfusu bütün Türkiye'de olduğu gibi 1927 yılından 1965 yılına kadar genel bir artış eğilimi göstermiştir. Ancak II. Dünya Savaşı yıllarında ülkenin yaşamış olduğu olumsuz koşullar tabii olarak Milas ilçesini de etkilemiş ve 1940 - 1945 yılları arasındaki nüfus artışı diğer yıllara nazaran son derece az olmuştur.

1950 yılında Milas'ın nüfusu Merkez İlçenin nüfusuna çok yaklaşmış, 1954 yılında yapılan bir yönetsel değişikliktten sonra (Merkez ilçeye bağlı Ula nahiyesinin

⁵¹ T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1945 Genel Nüfus Sayımı, 21 Ekim 1945, s. 468.

⁵² T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1950 Genel Nüfus Sayımı, 22 Ekim 1950, s. 23.

⁵³ T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1955 Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1955, s. 21.

⁵⁴ T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1960 Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1960, s. 428.

⁵⁵ T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1965 Genel Nüfus Sayımı, 24 Ekim 1965, s. 21.

⁵⁶ T.C Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü 28 Teşrin-i Evvel 1927, 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül: 1, s.13.

⁵⁷ T.C Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü 28 Teşrin-i Evvel 1927, 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül: 1, s.13.

ilçe yapılması) Milas'ın nüfusu Merkez İlçe'yi geçmiş ve Fethiye'den sonra ikinci sıraya yükselmiştir⁵⁸. 1954 yılında Milas nüfusuna bakıldığında, gerek İlçe merkezinde ve gerekse köylerde kadın sayısının fazla olduğu görülmektedir. Köy nüfusu, merkez İlçe'nin nüfusunun 4 yada 5 katı civarındadır. Köy yerleşmeleri Milas dolaylarında yoğun bir halde iken, dağlara doğru uzaklaştıkça seyrelmektedir⁵⁹.

1955 yılında Milas İlçesi'nin kentsel nüfusu 10.000'i aştı. Bu nedenle 1950-1955 döneminde "10.000+ nüfus" ölçütüne göre kentleşme hızı binde 146,9'a ilde kentsel nüfus oranı da 1955'te % 8,3'e yükselmiştir. Ancak kentleşme hızının, bu denli yüksek çıkışı, nüfusu 10.000'i aşan yerleşmenin bir önceki sayımda ki nüfusu sanki sıfırdan 10.000'in üzerine çıkmış gibi kabul edilerek hesaplama yapılmış olmasından kaynaklanmakta ve bu durum kentleşmenin hızını yapay biçimde şişirmiştir⁶⁰.

1950'den sonra ulaşım olanaklarını gelişmesiyle göç hareketlerinde bir canlanma yaşanmışsa da bu hiçbir zaman büyük boyutlara ulaşmamıştır. Büyük merkezlere doğru göç hareketinin hızlandığı 1950'li yıllardan itibaren Milas'ta bu genel eğilimin çok daha az oluşunun nedenleri, ekilebilir topraklarının azlığına karşı, İlçe'de, pamuk, zeytin, turunçgil ve tütün gibi üretim değeri yüksek ürünlerin yetiştirilmesi ve 1970'lerden sonra özellikle Güllük gibi kıyı kesiminde yaşayan halkın bu yerlerde elde ettikleri ek gelirdi. Ayrıca, çoğu ilde göçün önemli nedenlerinden biri nüfusun hızlı artması iken, Milas için böyle bir artış söz konusu değildir⁶¹.

3-Muhacir-Mübadele-İskan

3.1 Rumlar

XIX. yüzyıl tarihçileri Anadolu Rumlarından bahsederken onları iki kısma ayırırlar. Bunlardan ilki yerli Anadolu Rumları, ikincisi ise Adalardan ve Yunanistan sahasından Anadolu'ya göç eden muhâcir Rumlardır. Bu iki grup arasında önemli

⁵⁸ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5859.

⁵⁹ Aşkıldil Akarca- Turhan Akarca, a.g.e., s. 11.

⁶⁰ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5913.

⁶¹ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5914.

farklar bulunmaktaydı. Anadolu Rumları uzun yıllar birlikte yaşadıkları Türk nüfusunun etkisinde kalarak bazı yerlerde dillerini unutmuşlar, hatta bazıları ibadetlerini dahi Türkçe yapmışlardır. Muhâcir Rumlar ise XVIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Bunların geliş nedenlerinden birincisi; Osmanlı Devletinin sağladığı huzur ortamında nüfusu artan ve Yunan coğrafyasına sığmayan Rumların Anadolu'ya ve bir kısmının da Menteşe Bölgesi'ne gelmesidir. İkincisi; 1770 yılını takip eden yıllarda Mora adasında huzursuzluk çıkaran Arnavut serserilerden kaçan Rumların Batı Anadolu'daki âyanların davetlerine icap etmeleri olmuştur. Menteşe Bölgesi'de bu dönemde Rumların yoğun olarak yerleştiği yerlerdendir. Daha sonra bu Rumlar memleketlerine dönmemişlerdir. Rumların geliş nedenlerinde üçüncüsü ise; 1821 - 1829 yılları arasındaki Rum isyanlarının getirdiği huzursuzluk ortamı nedeniyle bölgeden ayrılan Rumların Menteşe Bölgesine yerleşmesidir⁶².

XIX. yüzyılda Milas'ın zengin toprak sahipleri, özellikle Menteşe Mütesellimliğinin iktidar yarısını Tavashioğlu ve Hasan Çavuşoğulları ile yapan Abdülaziz Ağa ailesi⁶³, İstanköy, Rodos, Karpathos ve Kıbrıs'tan aileleri ile birlikte Rum kalfa, dülger, bahçıvan ve değirmencileri Milas'a davet etmişlerdir. 1738'li yıllarda Milas'ta bir handa oturan 30 kadar Rum ailesi varken, yüzyılın sonunda Hisarbaşı ve Yeldeğirmeni tepeleri arasında 550 evlik bir Rum mahallesi kurulmuştur⁶⁴. Ayrıca Rumların Milas ekonomisinde belirleyici unsur hale gelmeleri Karabıyık ve Protromos gibi Varvil milyoneri Rumlar ortaya çıkmasına neden olmuştur⁶⁵.

Rumlar Milas'ta ki ekonomik şartların elverişliliği sayesinde çabuk bir biçimde ekmek ve un ticaretini ellerine almışlardır. Bundan başka ayakkabıcılık, terzilik ve zerbavatçılık ile uğraşmışlardır⁶⁶. Ören, Karacahisar, Güllük, Bafa ve Selimiye gibi her biri önemli birer tarım potansiyeli olan bölgeler Rumların eline geçmiştir. Gerekli koşullar gerçekleştikten sonra ise, şarap ve zeytin yağı fabrikalarının denetimi de Rumların eline geçmiştir⁶⁷.

⁶² Akça, a.g.e, s.39-40.

⁶³ Ünal Türkeş, **Kurtuluş Savaşında Muğla**, İstanbul 1973, s. 37.

⁶⁴ Aşkıdıl Akarca- Turhan Akarca, a.g.e., s. 94.

⁶⁵ Türkeş, a.g.e., s 37.

⁶⁶ Aşkıdıl Akarca- Turhan Akarca, a.g.e., s. 94.

⁶⁷ Türkeş, a.g.e., s 38.

Milas'ta ekonomik üstünlüğü ele geçiren Rumlar, toplu oturdukları Firuzpaşa ve Gazi mahallelerinin elverişli bir yerinde kilise yapımına başlarlar. Meryem Ana'ya ithaf ettikleri bu kiliseye ek olarak, yortusu 24 Ocağa rastlayan "Aziz Kseni" içinde Kaymak Kavağı'nda Küçük bir kilise meydana getirmişlerdi⁶⁸.

Türkeş Milas Rumlarının, Muğla Rumlarının aksine Türkçe konuşmadıklarını ve bu durumun Milas'ın yerli ahalsinin tepkilerine neden olduğunu belirtmektedir⁶⁹.

I. Dünya Savaşı yıllarında Milas'tan adalara sürülen 3323 Rum'dan 2000'i aşan bir kısmı 1919 yılında geri dönmüş ancak, 1924 Mübadelesi'nden sonra Rumlar kesin olarak Milas'tan ayrılmışlar ve Cumhuriyet döneminde Milas'ta Rum kalmamıştır⁷⁰.

1311 (M.1895-1896) ve 1326 (M.1910-1911) tarihli Aydın Vilayet Salnâmelerine göre Milas kazası dahilinde bulunan Rum nüfusunun dağılımı şu şekildedir.

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1311(M.1895-1896) ⁷¹	1025	843	1868
1326(M.1910-1911) ⁷²	1655	1545	3200

1326 (M. 1910-1911) tarihli Aydın Vilayet Salnâmesine göre Rumlara ait 1 adet kilise bulunmaktadır⁷³.

Milas'ta azınlıkların evlilik işlemleri, kendi cemaat örgütlenmeleri içinde yapılmakla birlikte, Rumlar da evlilik yaşının çok genç olduğu bilinmektedir⁷⁴.

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan "Türk-Rum Nüfus Mübâdelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol Antlaşması" gereğince Milas Rumları da bölgeden ayrılarak Yunanistan'a gönderildi⁷⁵.

⁶⁸ Türkeş, a.g.e., s 38.

⁶⁹ Türkeş, a.g.e., s 34.

⁷⁰ Adıyeke, a.g.e., s. 106.

⁷¹ 1311 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 383-384.

⁷² 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 732.

⁷³ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 732.

⁷⁴ Adıyeke, a.g.e., s. 87

⁷⁵ Akça a.g.e., s.41.

3.2 Türkler

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden ve Balkan Savaşı'ndan sonra gelen Rumeli göçmenleri daha çok Milas'a yerleştirilmişlerdir⁷⁶. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Anadolu Bölgesi'nden göç edenlerin bir bölümü de Milas'a yerleştirilmiştir⁷⁷.

XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, yerlerinden oynayan muhtelif Balkan grupları arasında⁷⁸, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra 10 ev Milas'a iskan edilmiştir. Bosna-Hersek'in, Osmanlı Devleti'nin elinden çıkarak 1908 yılında Avusturya'ya ilhakından sonra gelen Boşnaklardan 1954 yılında 193 kişi tespit edilmiştir⁷⁹. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Romanya yavaş yavaş Türklerden arındırılmaya başlandı. Plevne, Zıştovi, Rusçuk ve Transilvanya Türklerinin büyük çoğunluğu Batı Anadolu topraklarına getirilerek iskan edildi. Bu çerçevede özellikle Plevne göçmenlerinin bir kısmı da Milas'a yerleştirildi⁸⁰.

Lozan Barış görüşmeleri sırasında Türkiye ile Yunanistan arasındaki en büyük problemlerin başında Türk-Rum nüfus mübadelesi meselesi gelmekteydi. Bu sorun 30 Ocak 1923 tarihinde " Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine Dair Sözleşme ve Protokol " adlı bir anlaşmanın imzalanması ile çözüme kavuştu. Anlaşmaya müteakip Türk Hükümeti, gerekli düzenlemeleri ve hazırlıkları tamamladıktan sonra, Balkan ülkelerinden gelen muhacirlerin değişik illerde iskan edilmesine izin verdi. Bu kararın sonucunda Menteşe (Muğla) Vilayeti'ne gelen 650 aile ve bunların oluşturduğu 1373 kişilik nüfustan 296 aile ve bunların oluşturduğu 884 kişi Milas'a iskan edildiler⁸¹.

Bu çerçevede, dış ülkelerden gelerek Muğla İli, Milas İlçesi'nde iskana tabi tutulan Mübadil ve mültecilere ait çizelge aşağıda ki gibi oluşmuştur⁸².

⁷⁶ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5922.

⁷⁷ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5922.

⁷⁸ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5922.

⁷⁹ Aşkıdıl Akarca- Turhan Akarca, a.g.e., s. 12.

⁸⁰ Türkeş, a.g.e., s.58.

⁸¹ Bayram Akça, " Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra Balkan Ülkelerinden Muğla Vilayetine Gelen Muhacirler ", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XVII, Kasım 2001, Sayı: 51, s. 796.

⁸² Akça, " Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra ...", s. 792-793.

Sıra no	Geldiği yer	Aile Adedi	Nüfus Adedi	Muhaciret sıfat	İskan Tarihi	İskan şekli			
						Tarımsal		Şehirsiz	
						Aile adedi	Nüfus adedi	Aile adedi	Nüfus adedi
1	Rodos	1	4	G. mübadil*	1926	1	4	-	-
	"	2	7	"	1928	1	4	1	3
2	Midilli	1	4	Mübadil	1925	1	4	-	-
	"	1	6	"	1927	1	6	-	-
3	Girit	1	5	"	1924	1	5	-	-
	"	2	8	"	1925	-	-	2	8
	"	1	5	G. mübadil	1925	-	-	1	5
	"	1	5	"	1925	1	5	-	-
	"	3	3	Mübadil	1927	2	4	1	5
	"	1	2	"	1928	-	-	1	5
	"	1	7	G. mübadil	1928	1	7	-	-
4	İstanköy	1	2	"	1925	1	2	-	-
	"	16	76	"	1926	15	73	1	3
	"	18	82	"	1927	16	76	2	6
	"	10	30	"	1928	2	6	8	24
	"	8	28	"	1929	-	-	8	28
5	Selanik	3	15	Mübadil	1925	1	3	2	12
	"	2	12	"	1926	2	12	-	-
6	Yanya-Konice	4	20	"	1924	2	12	2	8
	"	96	368	"	1925	82	310	14	58
	"	1	6	"	1927	1	6	-	-
	Yanya-Aydonat	21	26	"	1924	21	86	-	-
	"	1	6	"	1927	1	6	-	-
7	Kavala	11	42	"	1924	11	42	-	-
8	Drama-Nevrekop	1	2	G. mübadil	1924	1	2	-	-
	"	1	3	"	1927	1	3	-	-
9	Grebene	1	4	Mübadil	1924	1	4	-	-
	Üsküp-Koçana	14	45	G. mübadil	1925	14	45	-	-
	Üsküp	1	2	"	1925	1	2	-	-
	Piriştine	1	2	"	1925	1	2	-	-
	Girye	1	2	Mübadil	1925	1	2	-	-
	Üsküp-Kıratova	1	2	G. mübadil	1926	1	2	-	-
	Piriştine	1	3	"	1926	1	3	-	-
	Tikveş	1	2	"	1926	1	2	-	-
	Osmaniye	1	3	"	1926	1	3	-	-
	Manastır	1	4	Mübadil	1926	1	4	-	-
	Razlık	1	4	G. mübadil	1926	1	4	-	-
	Kırçova	1	5	"	1926	1	5	-	-
	İstip	1	3	"	1927	1	3	-	-
	Sırat	1	4	"	1927	1	4	-	-
	Köprülü	1	3	"	1927	1	3	-	-
	"	1	5	"	1928	1	5	-	-
	Üsküp-Kıratova	4	14	"	1928	4	14	-	-
	Piriştine	1	3	"	1929	1	3	-	-

*Gayr-i mübadil

Muğla İli'nin, Milas İlçesi'nde iskan edilen yukarıdaki çizelgede belirtilen mübadiller Milas İlçesi Merkezi'ndeki; Gazipaşa Mahallesi, Selimiye Mahallesi ve Firuzpaşa Mahallesi ile Varvil Köyü, Kafaca Köyü, Takça Köyü, Yeniköy, Servin Köyü, Yaka Köyü, Ören, Kemer, Yusufça, Akbalık, Karakaya, Çalılık, İnce Kızıllarmut, Değirmen, Gencik, Yel Değirmeni, Mezarlık, Çamlık, Varvil-Meşelik, Güllük, Kırkız, Kozadere, Kovalık, Mezarlıkaltı, Mutfahı Meydanı, Değirmendere, Kaymakkavağı, Derince, Eskipazar, Mezarlıkbaşı, Karacakaya, Bekirefendi, Hacı Ahmet Mezarlığı, Ahırcık Boğazı, Hacı Veli Kuyusu, Harmanlık, Kekelik, Karaotlak, Tuzla Adası, Hisar, Bahçeyaka, Sarnıç, Kızıllalan ve Meşelik mevkiilerine iskan edildiler. Kendilerine buralardan dükkan, hane, sebze bahçesi, tarla, bağ, fırın ve zeytin tarlaları verildi⁸³.

Muğla İli'nin Milas İlçesi'ne gelen mübadil ve mültecileri gösteren yukarıdaki çizelge incelenecek olursa; 1924-1929 yılları arasında Milas'ta mübadil ve gayri-mübadil sıfatıyla Yunanistan, Yugoslavya ve Arnavutluk gibi Balkan ülkelerinin değişik kesimlerinden 296 aile ve bunların oluşturduğu 884 kişi Milas'a gelmiştir. Gelen aileler iskan edildikleri yerlerde geçim sahaları meslek gruplarına göre tarımsal ve şehirsal olmak üzere iki gruba ayrıldılar. Bu ailelerden 200'ü tarımsal amaçla yukarıda belirtilen köylere iskan edildiler ve kendilerine geçimlerini sağlamak amacıyla tarla, bağ, sebze bahçesi ve zeytin tarlaları verildi. Bu ailelerin dışındaki diğer aileler ise şehir merkezine iskan edildiler. Şehir merkezinde iskan eden ailelere 1923 yılında yapılan mübadele antlaşması gereğince Rumlardan kalan dükkan, hane gibi emtialar verildi.

29 Temmuz 1925 tarihinde, Balkan ülkelerinden Muğla Vilayeti'ne gelerek iskan edilen muhacirlerin durumu ile ilgili olarak Vilayet İskan Memuru Talat Fevzi Bey tarafından hazırlanarak Dahiliye Vekâleti'ne gönderilen raporda "Milas Kazası'na Konice muhacirlerinin vardığı, Kuyucak Mevkii'nde 70 hane inşa edilmek suretiyle bunların buraya iskanının mümkün olabileceği konusu kaza kaymakamlığından bildirilmiş ise de belirtilen yerin mirî olduğu iddia olduğundan bazı aksamalar dolayısıyla halen muhacir iskanına imkan görülmediğinden, mezkûr

⁸³ Akça, "Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra ...", s. 794.

kazanın ise vaziyeti müsait olmadığı anlaşıldığından muhacirlerin Milas Merkezi'ndeki hanelere iskan edilmek ve civardaki bahçe ve arazi ile Milas'a 8-10 km. mesafede olan Tuzabad arazisi verilmek suretiyle iskan ettirileceği ve bazıları cüzi tamir edilmek suretiyle 96 haneye muhacirinin iskan edileceği ve böylece de 70 hanenin inşasının tamamlanmış olacağı bildirilmiştir⁸⁴.

Ayrıca yine aynı raporda Milas muhacirlerine cüzdanlarının verilmiş olduğu bildirilmiştir⁸⁵. CHP Denizli Bölgesi Müfettişi, Mardin Mebusu, Dr. Rıza Levent'in, 04.05.1940 tarihli, 102 sayılı raporunda Milas'ta, Tekfur Anbarı adıyla anılan bataklıkın kurutulmak suretiyle elde edilecek binlerce dönüm arazinin muhacir iskanı ile değerlendirilebileceğinden söz etmektedir⁸⁶.

1944 yılında Bulgaristan'da komünist iktidar yönetime geldi. Bulgaristan'daki komünist iktidarın yönetime geldiği tarihten itibaren 1952 yılına kadar geçen süreçte Türklere uygulamış olduğu asimilasyon politikası neticesinde 1944 - 1952 yılları arasında Türk-Bulgar ilişkileri gerginleşmiştir. Bu gerginliğin sonrasında, Türk ve Bulgar devletleri arasında 1950 yılında başlayan diplomasi trafiğinin sonucunda, Bulgaristan'da yaşayan Türkler 1950-1951 yıllarında Türkiye'ye göç etmeye başladı. 1950-1951 yıllarında Muğla'ya gelen Bulgar muhacirlerinden, Milas'a gelen Muhacirlerin geldikleri yıl, aile ve nüfus sayıları, iskan edildiği yer ve iskan şekilleri aşağıdaki gibidir⁸⁷.

<u>Geldiği Yıl</u>	<u>Aile</u>	<u>Nüfus</u>	<u>İskan Edildiği Yer</u>	<u>İskan Şekli</u>
1950	1	4	Merkez	Tarımsal
1951	35	153	Merkez	Tarımsal
1951	12	59	Akyol	Tarımsal
1951	5	22	Bafa	Tarımsal
1951	2	6	Çandır	Tarımsal
1951	3	13	Danişment	Tarımsal
1951	1	6	Derince	Tarımsal
1951	2	11	Mersinet	Tarımsal
1951	5	23	İçme	Tarımsal
1951	7	32	Varvil	Tarımsal

⁸⁴ Akça, "Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra ...", s. 794-795

⁸⁵ Akça, "Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra ...", s. 796

⁸⁶ BCA, 490.1.512.2055.2.

⁸⁷ Bayram Akça, "1923-1952 Yılları Arası Türk-Bulgar İlişkileri ve 1950-1951'de Muğla'ya Gelen Bulgar Muhacirleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XVIII, Mart 2002, Sayı:52, s. 257-261; *Milas Postası* Gazetesinin 23 Ocak 1951 günlü 94 sayılı basımının 1. sayfasında 21 Ocak 1951 Pazar günü "Milas ilçesine 180 kişilik Bulgar göçmeni gelmiş ve bunlar köylere dağıtılmıştır" şeklinde konuyu halka duyurmuştur.

1950 yılında Muğla'nın Milas İlçesi'ne 1 aile ve bu ailenin sahip olduğu 4 nüfus geldi. Bu aile tarımsal amaçla şehir merkezine yerleştirildi. 1951 yılında ise 72 aile ve bu ailelerin oluşturduğu 325 nüfus Milas'a geldi. Bu ailelerden 35'i merkeze, 12'si Akyol'a, 5'i Bafa'ya, 2'si Çandır'a, 3'ü Danişment'e, 1'i Derince'ye, 2'si Mersinet'e, 5'i İçme'ye ve 7'si Varvil'e tarımsal amaçlı olarak iskan edilmiştir.

Bu göçmenler ilçe merkezinde, Gümüşkesen mezarlığının karşısında ki sırtta iskan edildiler. Hatta onların oturması için buraya özel evler yaptırılmıştı. Buraya Göçmen Senti denmekteydi. Birkaç hâne ise Akyol köyüne yerleştirilmişti. Ancak Milas'a intibak etmekte güçlük çektikleri için Manisa, Balıkesir ve İzmir taraflarında yaşayan akrabalarının yanlarına göç ettiler⁸⁸.

3.3 Yahudiler

Yahudilerin Milas'a ne zaman ve nereden geldikleri bilinmemektedir. XIX. yüzyıl ortalarında büyük bir çoğunluğunun ticaretle, küçük bir kısmının da ziraatle uğraştığını bildiğimiz Milas Yahudileri, Muğla Musevi cemaatinin 2/3'ünü teşkil etmekteydi⁸⁹. Bu azınlığın Milas'ta ki lideri Yasef Levi idi. Levi, Selimiye Yeniköy çiftliğinin ve büyük bir zeytin yağı fabrikasının sahibi olarak geniş ticari faaliyetlerde bulunmaktaydı. Ayrıca Güllük limanında ki Rum gemileri sayesinde Yasef Levi, deniz aşırı ülkelere açılma fırsatı da bulmuştu⁹⁰.

Yasef Levi'nin yanı sıra, Kocagöz Yahudi'de Muğla ve çevresinin bütün tarımını tekeline almış ve bölge ile İzmir komisyoncuları arasında ilişkiyi sağlayan kişi haline gelmiştir⁹¹.

Milas Yahudilerinin, Muğla ticaret hayatına etkileri; İzmir'de ki büyük Yahudi ticaret erbabı olan kişiler ile ilişkiyi kurmak ve Rodos'un önde gelen Yahudi tüccarlarından Salamon El Hedef ile Muğla'nın ve çevresinin ticari ilişkisini kurmak şeklinde olmuştur⁹².

Yahudiler Milas'a XIX. yüzyılda Rodos'tan gelmişlerdir. 1948 yılında İsrail devletinin kuruluşu ile birlikte Yahudilerin İzmir ve İsrail'e göçmüş olmaları

⁸⁸ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir

⁸⁹ Adıyke, a.g.e., s.106-107.

⁹⁰ Türkeş, a.g.e., s. 51.

⁹¹ Türkeş, a.g.e., s. 52.

⁹² Türkeş, a.g.e., s. 52.

sebebiyle XX. yüzyılın başında Yahudiler Milas ilçesinde 150 hane olmalarına rağmen, yüzyılın ortalarında bu sayı 27 haneye ve nüfusları da 118'e kadar düşmüştür. Milas Yahudileri Hoca Bedrettin mahallesi dışında birkaç sokakta daha oturmuşlardır. Hoca Bedrettin mahallesinde ki yoğun Yahudi nüfusu bu mahallenin Yahudi mahallesi olarak da anılmasına sebep olmuştur. Milas'ın günlük hayatına tamamıyla intibak eden Yahudilerin büyük bir kısmı ticaretle uğraşırken, küçük bir kısmı da ortakçı olarak ziraat yapmışlardır⁹³.

1918 tarihli nüfus istatistiklerine göre Muğla'da ki 510 Yahudi nüfusunun yaşadığı büyük merkez Milas'tı. Milas'ın ticari egemenliğini Rumlar ile birlikte paylaşan Yahudilerin Türk Bağımsızlık Savaşı sırasında işleri ile meşgul olmaları ve hatta Rumların olumsuz propagandalarına karşı olmalarının sebeplerini iki ana başlık altında toplayabiliriz. Nedenlerden birincisi, Yahudilerin Milas'ın ticari ve siyasi potansiyelini bir başka azınlık ile yani Rumlar ile paylaşmamak istememeleridir. İkincisi ise, Yahudilerin yurtsuz oluşlarıdır. Zira 1918'li yıllarda henüz bir Yahudi devleti yoktur⁹⁴.

Hoca Bedrettin mahallesinde yaşamış olmaları, bu mahallenin “ Yahudi Mahallesi ” olarak anılmasına neden olmuştur⁹⁵. Cumhuriyetin ilk yıllarında Milas'ta yaşamaya devan eden Yahudiler, II. Dünya Savaşı'ndan sonra İsrail ve İzmir'e göç etmişlerdir⁹⁶.

Aydın Vilayet Salnâmelerine göre Milas kazası dahilinde bulunan Yahudi nüfusunun dağılımı şu şekildedir.

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1311(M.1895-1896) ⁹⁷	201	180	381
1326(M.1910-1911) ⁹⁸	385	354	739

1326 (M. 1910-1911) tarihli Aydın Vilayet Salnâmesine göre Yahudilere ait 1 adet havra bulunmaktadır⁹⁹. Bu havra Yahudilerin Milas'tan ayrılmalarından sonra yıkılmış ve havranın olduğu arsa üzerinde Halk Eğitim Merkezi yaptırılmıştır¹⁰⁰.

⁹³ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e. , s. 12.

⁹⁴ Türkeş, a.g.e., s. 51.

⁹⁵ Olcay Akdeniz, “Melasso'da Ateş Gecesi”, Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 7, Sayı: 25, Milas, Temmuz 2002, s.14.

⁹⁶ Adıyeke, a.g.e., s. 107.

⁹⁷ 1311 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 383-384.

⁹⁸ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 732.

⁹⁹ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 732.

¹⁰⁰ Adıyeke, a.g.e., s.107.

Milas'ta bulunan Yahudi gençliği tarafından dil devriminin yapılmakta olduğu yıllarda Türklüğü benimsemek, vatandaşları ruhen ve fikren samimi Türk yapmak ve bunlar arasında milli kaynaşmayı sağlamak için "Türkçe konuşurma birliği" adı altında bir birlik kurulmuş, Milas'ta 60-70 evden fazla olmayan Museviler arasında birkaç gençten oluşan bir grup, vatandaşlar arasında milli kaynaşmanın sağlanmasına, Türk dilini sevmek ve Türkçe konuşmakla olacağını düşünmüşler, fırsat buldukça düşüncelerini açıklamışlar ve bir dernek kurmak için çeşitli defalar harekete geçmek istemişler de başarılı olunamaz korkusuyla vazgeçmişlerdir. Ancak daha sonra cesaretlenen 15 genç toplanarak bu derneği kurmuştur¹⁰¹. Deneğin kurucularından Yakup Cemal Türkçe konuşurmaya çalışmaya karar verdiklerini ve hedeflerine doğru başarıyla gittiklerini, her bir kişinin onlara katılmasını başarı olarak nitelendirdiklerini söylemektedir. Fakat kısa zaman sonra Milas'taki Yahudilerden bir kısmı Türkçe konuşma aleyhinde taşkınlık yapmışlardır. Yılbaşı bayramı nedeniyle havrada toplanan Museviler, Türkçe konuşma aleyhinde tezahüratta bulunmuşlar ve Türkçe konuşurma birliği başkanı ile katibini dövmüşlerdir. Konuşma taraftarları ile aralarında önemli bir kavga olmuş ve hükümet olaya el koymuştur. Bu olay halk üzerinde nefret uyandırmıştır¹⁰². Bu durumun Milas Yahudilerinin Atatürk'ün Kurtuluş Savaşından sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti içerisinde kurmak istediği idare sistemini ve onun kültür politikasını desteklediklerinin bir kanıtı şeklinde düşünmek mümkündür.

1960'lı yılların başında Milas'ta 400 Yahudi ailesi yaşamaktaydı. Daha sonra bu Milaslı Yahudilerden bir kısmı İstanbul'a bir kısmı da Amerika'ya gitti. Afrika, Kongo, Belçika gibi yerlere gidenlerde oldu. Milaslı Yahudiler esnaf ve zanaatkârlık işleri ile uğraşırlardı. Tarımla da ilgilendikleri bilinmektedir. Günümüzde Park caddesinde ki madencilerin evi olarak bilinen ev 1960'lı yıllarda Amatolar'a aitti. Milas'ta Yahudilere ait 2 Havra vardı. Bunlardan biri okula yakın bir yerde diğeri ise daha arkada bir yerdeydi. Yahudiler 10 kişiden az olduklarında ibadete başlamazlardı¹⁰³. Muğla'nın oldukça ciddi boyut da olan hammadde kaynaklarına

¹⁰¹ Melek Çolak, *Muğla'da Eğitim (1923-1950)*, Muğla 2001, s. 72.

¹⁰² Çolak, a.g.e., s. 72.

¹⁰³ Nevzat Çağlar Tüfekçi, "Milas'ın Yahudileri", *Cumhuriyet Dergi*, 26 Ağustos 2002, Sayı: 857, s. 4-5.

ulaşmada son derece başarılı olan Milas Yahudileri, Türk Kurtuluş Savaşı sırasında hainler cephesine katılmayarak, Türk halkına ihanet etmemişlerdir¹⁰⁴.

3.4 Milas'a İskan Edilen Diğer Topluluklar

I. Dünya Savaşı sırasında da Doğu Anadolu'da baş gösteren Rus tehlikesi yüzünden Van, Karaköse, Muş ve Bitlis'ten gelen göçmenler ilçe merkezi ile Varvil, Asın, Kazıklı, Akbük ve Selimiye'ye yerleştirilmişlerse de daha sonra ilçe merkezinde iskan edilmişlerdir¹⁰⁵. Doğu Anadolu'dan gelen bu yoğun göçlerin hedefi genelde Ege Bölgesi olmuştur. Yoğun dış göçlerin etkisinde kalan Ege illerinin bu yeni konukları özellikle Milas'a toplu olarak yerleşmişlerdir¹⁰⁶.

Alevi tahtacıları ise Kurin, İlmın, Mersinet ve Yusufça köylerine yerleştirilmişlerdir. Halkın "Çaylak" diye isimlendirdiği Yusufça Tahtacıları, Yanyatırlı kabilesinden olup tahtacılık ile geçinmekteydiler. Şehipli kolundan olan diğer 3 köy tahtacıları ise, çiftçilik ile uğraşmaktaydılar. Alevi Tahtacılarının diğer köy halkından hiçbir farkı bulunmamaktaydı¹⁰⁷. Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Türk unsurları arasında dikkat çeken Alevi Tahtacıları, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Milas'ta iskan edilmeye başlanmıştır. Torosların bu Türkmen Alevilerine "tahtacı" denmesinin nedeni, geçimlerini odun ve kereste işçiliği ile sağlamaları olmuştur¹⁰⁸.

Yerli Kıptiler ise, çalgıcılık, ziraat ameleliği, küfe ve sepet yapımı ile geçimlerini sağlamaktaydılar. Kıptiler Dibekdere, Selimiye ve Damlıboğaz'da yaşamaktaydılar.

Zenci karakterinden gelen nüfus ise, ilçe merkezinde, Kırcağız, Kızılcaayıkık, Sırtlan, Asınyeniköy, Derince, Yaşyer, Tekfuranbarı, Ağaçalıyük ve Ören'de yaşamaktaydı. Bu vatandaşlarımızın bir kısmı vaktiyle hacca gidenler tarafından köle olarak getirilmişlerdi. Bir kısmı ise, kesin olmamakla birlikte, Dalaman çiftliğinin eski sahibi Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın çiftlikte çalışmak üzere getirdiği Sudanlılar

¹⁰⁴ Türkeş, a.g.e., s.52.

¹⁰⁵ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s.12-13.

¹⁰⁶ Türkeş, a.g.e., s. 59.

¹⁰⁷ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s.13.

¹⁰⁸ Türkeş, a.g.e., s. 54.

dır.Yerli halktan ne yaşayış ne de dil bakımından hiçbir farklılığı görülmeyen bu vatandaşlarımız özellikle güreş sporunda öne çıkmışlardı¹⁰⁹.

Muğla'nın zenci asıllı nüfusu özellikle XIX. yüzyılda artar. XIX. yüzyılın sonlarında Köyceğiz'e gelen Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa, Dalaman'da 300.000 dönüm arazinin üzerinde bir Çiftlik kurmuştur. Hidiv'in gelirken yanında getirdiği, sudan ırkından olan bu köleler daha sonra dalaman çiftliğinden taşarak çevreye dağılmaya başlamışlardır. İşte bu dağılma sırasında büyük ihtimalle bazı zenci karakterler Milas'a gelip yerleşmişlerdir. Milas'ın siyah vatandaşları dil, inanış ve düşüncede Türklüğü benimseyerek, Türk Kurtuluş Savaşı'nın da anlam ve hedefine aynı coşku ile katılmışlardır¹¹⁰.

Göçebe yaşantıyı terk etmekle birlikte hayvancılık ile geçinmeye devan eden Yörükler ise, Ağaçlıyük, Yaşyer, Asınyeniköy ve Kazıklı'ya yerleşmişlerdir¹¹¹.

¹⁰⁹ Aşkıl Akarca-Turhan Akarca, **a.g.e.**, s.13.

¹¹⁰ Türkes, **a.g.e.**, s.53-54.

¹¹¹ Aşkıl Akarca-Turhan Akarca, **a.g.e.**, s.13.

II.BÖLÜM

SOSYAL HAYAT VE SİYASAL GELİŞMELER

A-Ulaşım ve Ulaşım Araçları

1-Kervanyolları

Tarih boyunca Menteşe Bölgesi'nin ulaşım sistemini belirleyen bölgenin coğrafi yapısı aynı zamanda kervan yollarının geçiş noktalarının belirlenmesinde de etkili olmuştur. XIX. yüzyılda Menteşe Bölgesi'ni, Büyük Menderes Ovası'nın en önemli ticaret ve yönetim merkezi olan, Aydın'a bağlayan Ula-Muğla-Yatağan ve Gökbel'den geçerek daha sonrada büyük Menderes Vadisi'ni izleyen kervan yolu oluşturmaktaydı. XIX. yüzyıl sonlarında Menteşe Bölgesi'nde, Muğla-Aydın ana kervan yolundan ayrılarak daha içerlerde kalan yerleşim birimlerine kadar ulaşan küçük kervan yolları da bulunmaktaydı. Bunlardan birisi, Muğla-Milas-Söke-İzmir hattı idi. Bu yol kervanla Muğla'ya 16 saat mesafede olmakla birlikte, Muğla-Aydın kervan yoluna göre daha düzgün alanlardan oluşmasına rağmen fazlaca işlek bir yol değildi¹.

Kurtuluş Savaşı öncesinde, Muğla ve çevresinin ulaşımında önde gelen unsur deve kervanlarıydı. Yörenin ulaştırma işlerinde bu kervanlar büyük önem kazanmıştı². Bucak ve köylere inildikçe işleri sadece devecilik olan aileler ile karşılaşmak mümkündü. Milas'ın, Varvil ovasında da bu işle uğraşan bazı aileler bulunmaktaydı³.

¹ Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal Ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Ankara 2002, s. 45.

² Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul 1973, s. 96.

³ Türkeş, *a.g.e.*, s. 97.

Muğla devecilerinin sıkı bir ilişki içerisinde olduğu meslektaşları Çineli deveciler olmuştur. Aydın tren istasyonuna inen ticari malların taşınması işini bu iki yörenin devecileri birlikte üstlenmişlerdir⁴.

XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. Yüzyıl başlarında Menteşe Bölgesi'nde hızlı bir biçimde şose yapımına başlanması kervan yollarının eski önemini kaybetmesine neden oldu. Buna rağmen 1930'lu yıllara kadar Muğla-Aydın arasında develer ile ticari malların taşınmasına devam edildi. Bu tarihten sonra develerin yerini yavaş yavaş arabalar almaya başladı⁵.

2-Deniz Yolları

Tarih boyunca Menteşe Bölgesi'nin çoğunlukla dağlık ve engebeli arazisi, bölgenin ulaşım sisteminde belirleyici unsur olmuştur. Bölgenin coğrafi yapısının kara ulaşımına fazla imkan tanımaması, deniz ulaşımının ön plana çıkmasını sağlamıştır⁶.

1875 yılında Milas'ın denizle olan bağlantısını Bodrum sağlamakla beraber bu durum uzun sürmemiş, kısa bir zaman sonra bu görevi Güllük üstlenmiştir⁷. Bu dönemde Muğla'nın başlıca önemli iki deniz yolu; Muğla-Gökova deniz yolu ile Muğla-Yatağan-Milas-Güllük limanı yolu idi⁸. 1890-1891 yıllarında Milas merkezinden Güllük'e kadar 46.850 m. yol ve 47 köprü bulunmaktaydı⁹. İlk kara yollarından birinin Muğla-Güllük arasında yapılmış olması, XIX. yüzyıl sonlarında Menteşe Sancağı'nda yük ve yolcu taşımacılığında deniz ulaşımının ve Güllük limanının önemini vurgulamaktadır. Aynı dönemde Muğla'nın ithalat ve ihracatının bir kısmı Güllük limanı vasıtasıyla yapılmaktaydı. Bu dönemde Muğla'nın İzmir'e vapurla Güllük'ten olan uzaklığı 53 saattir. Kara yolu ile ulaşım ise bundan daha fazlaydı¹⁰.

Milas ticaretinin büyük bir kısmının Güllük limanından gerçekleşmiş olması, bölgenin ekonomik yapıya katkısının karayolu-demiryolu şeklinde değil, denizyolu

⁴ Türkeş, a.g.e., s. 97.

⁵ Akça, a.g.e., s. 46.

⁶ Akça, a.g.e., s. 46.

⁷ Nuri Adıyeko, XIX. Yüzyılda Milas Kazası, İzmir 1994, s. 97.

⁸ Akça, a.g.e., s. 46.

⁹ 1306 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 127.

¹⁰ Akça, a.g.e., s. 47.

şeklinde gerçekleşmesine neden olmuştu¹¹. Çünkü Ege Bölgesi'nin coğrafi şartları, Muğla ve çevresinin 1894'lere kadar civar illerden sadece Aydın ile ilişki kurmasına imkan vermiştir. Bu tarihlere kadar Güllük limanı, Muğla ve çevresinin il aşırı ulaşımında anahtar bir rol üstlenmiştir¹².

XIX. yüzyılın sonlarında Anadolu'da demir yollarının önem kazanmaya başlamasına rağmen, bu dönemde Milas'a en yakın demir yolu Aydın'da dır. Ancak Milas-Aydın ulaşımının güçlüğü, Milas'ın ulaşım bağlantısını Güllük iskelesi ile sağlamaya devam etmesine neden olmuştur¹³.

1919 yılında Muğla'nın İtalyanlar tarafından işgali üzerine, Muğla'daki İtalyan işgal kuvvetleri Muğla-Milas-Güllük yollarında bir takım tamiratlar yaparak, ihtiyaçlarını önce denizden Güllük limanına ve sonrada kara yolu ile Güllük'ten Muğla'ya getirdiler. 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması'na müteakip, Rodos Adası'nın İtalyanların elinde kalması, bu tarihten sonra Muğla'nın deniz yolu ile gerçekleşen ticari ilişkilerinin Gökova limanından Milas-Güllük limanına kaymasına neden oldu¹⁴.

1940 yılından sonra Muğla-Gökbel-Çine Aydın yolunun önemli ölçüde işler hale gelmesi, Muğla'dan İzmir'e gidecekler için Aydın'dan özel bir tren seferinin konularak Muğla-İzmir arası yolculuğun bir güne inmesi, Güllük limanının öneminin azalmasına sebep oldu¹⁵.

1952'li yıllarda Milas'a ulaşımın sağlandığı yollardan birisi de deniz yolu idi. Bu yol on beş günde bir Güllük kasabasına uğrayan İstanbul, İzmir ve İskenderun vapur postaları ile İstanbul'u, İzmir'i ve civar iskeleleri Milas'a bağlamaktaydı. Bu tarihte Güllük iskelesi düzgün bir yolla, Milas'tan 26 km. uzaklıktaydı¹⁶.

XX. yüzyıl ortalarında Güllük limanı İskenderun'dan gelip, İstanbul'a gitmekte olan yada tam tersi, İstanbul'dan gelip İskenderun'a gitmekte olan

¹¹ Adıyeke, a.g.e., s. 18.

¹² Türkeş, a.g.e., s. 96.

¹³ Adıyeke, a.g.e., s. 95.

¹⁴ Akça, a.g.e., s. 48-49.

¹⁵ Akça, a.g.e., s. 49.

¹⁶ **Milas'ı Size Tanıtıyoruz**, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 10-11.

gemilerin yanaştıkları önemli bir limandı¹⁷. Bu dönemde Milas'ın deniz ile olan bağlantısını Güllük limanı sağlamaya devam etmişti¹⁸.

1957 yılında Bayındırlık Bakanlığı tarafından inşa ettirilen rıhtım ve iskelelere Güllük betonarme iskele inşaatı da ilave edildi. Güllük İskelesinin inşaat ihalesi 20-25 Mart 1957 tarihleri arasında Ankara'da yapıldı¹⁹. Takip eden günlerde Güllük limanının inşaatı için çalışmalar hızla devam etmiştir. Bu iş için Haziran 1957 tarihinde Milas'a gelen iki mühendis, Güllük ve Milas'ta bazı araştırmalarda ve temaslarda bulunmuştur. Bu çalışmaların sonucunda betonarme iskele inşaatı için gerekli olan plan ve krokiler tamamlanmıştır²⁰. 1960 yılından sonraki yıllarda Güllük limanı tamamlandı.

3-Karayolları

1850 yılına kadar Milas'ı çevreye bağlayan üç önemli yol vardı. Bu yollar Milas-Balat, Milas-Karpuzlu ve Milas-Eskihisar yollarıydı²¹.

Osmanlı Devleti'nin doğrudan doğruya yol yapım işi ile uğraşmaya başlaması 1870 yılına rastlar. XIX. yüzyıl sonlarında Aydın Vilayeti Valisi Hasan Fehmi Paşa zamanında Menteşe Bölgesi'nin ilk yol yapımı çalışmaları başladı. Bu çerçevede Muğla'yı en yakın limanlardan biri olan Milas-Güllük'e bağlamak için çalışmalara başlandı. 1890 yılında Menteşe Sancağı'nda üstünde araba işleyebilen iki yoldan biri 25.000 m.lik Milas-Güllük yolluydu²².

1875 yılına ait bir yol haritasında ise Milas'ın iki bağlantı yolu vardır. Bunlardan ilki, Milas-Bodrum yolu, ikincisi ise, Milas-Karpuzlu-Çine yoludur²³.

Güllük'ün deniz ulaşımına ilişkin öneminin artması, tabii olarak Milas ile Güllük arasındaki ulaşımın öneminin de artmasına neden olmuştur. Milas-Güllük şosesinin ne zaman açıldığı bilinmemektedir. 1880 yılından önce açılmış olan bu yol,

¹⁷ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁸ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, *Milas*, İstanbul 1954, s. 1.

¹⁹ *Demokrat Menteşe*, 15 Mart 1957 Cuma, Sayı: 137, s.1.

²⁰ *Demokrat Menteşe*, 26 Haziran 1957 Çarşamba, Sayı: 236, s.1.

²¹ Adıyeke, a.g.e., s. 96.

²² Akça, a.g.e., s. 49.

²³ Adıyeke, a.g.e., s. 97.

1915 yılında tamir edilmiş ve 1916 yılında da yolun bakımı ve tamiratının sürekli olması için buraya tamirci barakalarının yapılmasına karar verilmiştir²⁴.

Milas merkez kazayı Ahiköy'e (Yatağan) bağlayan yolun yapımına 18 Kanûnevvvel 1310 (M. 30 Aralık 1894) tarihinde başlanılmıştır. Yolun toplam kısmı 40 km.dir. Bunun 39 km.lik kısmı 1310 (M.1894-1895) tarihli Aydın Vilayet Salnâmesinde verilen bilgiye göre tamamlanmıştır. Geriye kalan 1 km.lik kısmın yapımına devam edildiği kaydedilmiştir²⁵. Milas-Çine bağlantısını da Milas-Ahiköy yolu sağlamaktaydı²⁶.

XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. yüzyıl başlarında Milas için önemli yollardan biri O'nu İç Menteşe'ye bağlayan Milas-Muğla yoludur. Milas-Ahiköy yolu 40 km., Ahiköy-Muğla yolu 25 km. olmak üzere Milas-Muğla yolu toplam 65 km. idi.²⁷

Muğla Milas şosesi 1896 yılında İzmir Valisi Hasan Fehmi Paşa zamanında yapıldı. O dönemki devlet bütçesinden para ayrılmamış olacak ki Milas ilçesi 50-60 mıntıkaya ayrılmış ve her mıntika bir ağaya verilmiştir. O ağa kendisine verilen 20-25 köydeki mükellefleri toplayarak yol yapımına sevk etmiştir. Köprüler yapılmamış olacak ki Muğla yolculuğu 1916 yılına kadar hayvanla yapıldı. Muğla Mutasarrıfı Müştak Bey 1915 yılında köprüleri yeniden yaptırdı. Hala sağlamlığını muhafaza eden taş köprülerin yapımı ile birlikte 1916 dan itibaren Muğla'ya arabalarla gidilip gelinmeye başlandı²⁸.

Yine merkez kazadan Güllük İskelesine kadar olan ve önceden inşa edilen yolun harap olan 2.8 km.lik kısmı 1897-1898 yıllarında, zamanın yetkilileri tarafından verilen emir üzerine tamir edilmiştir. Yine bu tarihte harap bir şekilde olan ulaşımın vazgeçilmez unsurlarından 11 adet köprü de mükemmel bir şekilde tamir edilmiştir²⁹.

1926-1927 yıllarında Milas-Güllük yolu 26 km. Milas-Ahiköy yolu ise 40 km.dir³⁰.1927-1928 yıllarında 25.930 m.lik Milas-Güllük yolunun tamamı, 40.467 m.lik Milas-Ahiköy yolunun da tamamı kullanılabilir haldedir³¹.

²⁴ Adıyeye, a.g.e., s. 97.

²⁵ 1314 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 481.

²⁶ Adıyeye, a.g.e., s. 98.

²⁷ Adıyeye, a.g.e., s. 98.

²⁸ Demokrat Menteşe, 27 Ekim 1956 Cumartesi, Sayı: 18, s. 2.

²⁹ 1314 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s. 482.

³⁰ 1926-1927 Devlet Salnâmesi, s.1134.

³¹ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s.1245.

1928’li yıllarda Milas’ta 3 yada 4 adet otomobil bulunmaktaydı. Bunlar Fuat Toksarı, Tüccar M. Zeki Terzioğlu ve Bekir Sami Buldanlı’ya ait olan otomobiller idi. Ayrıca M. Zeki Terzioğlu’na ait birde kamyon bulunmaktaydı³². Bekir Sami Buldanlı’ya ait olan “Victoria Dodge” marka arabadan 1930’lu yıllarda Türkiye’de sadece üç kişide olduğu söylenmektedir³³.

1939 senesinde Milas dahilinde bulunan şoseler, Milas merkez ilçeyi Güllük’e bağlayan 26 kilometrelik bir şose ile 64 kilometre uzunluğunda bulunan Muğla-Milas şosesinin, Milas’a ait olan 32 kilometrelik kısmından ibarettir. Bu dönemde Milas-Güllük ve Milas-Muğla arasında ki ulaştırma işleri ise otomobil ve arabalarla yapılmaktaydı³⁴.

Cumhuriyetin ilanından 1938 yılına kadar geçen zaman aralığında, 91+116 km. den ibaret Muğla-Milas-Güllük yolunda 30.863 m. uzunluğunda şose ile muntazam kaldırım ve 32.60 m. açıklığında 8 adet ahşap köprü, 53.90 m. açıklığında 28 adet kârgir ve 3 m. açıklığında 5 adet betonarme köprü ve menfez inşa ettirilmiştir³⁵.

Yine aynı yıllarda Muğla-Milas-Güllük yolunun 83. km.sinden ve Akyol mevkiinden ayrılan 54+513 km.den ibaret Akyol-Bodrum yolu tamamen yeniden açılmış ve bu yol üzerinde 17.515 m. uzunluğunda şose ve kaldırım ve 63 m. açıklığında 26 adet ahşap ve 58.20 m. açıklığında 8 adet kârgir köprü ve menfez yaptırılmış ve bu ahşap köprü ve menfezlerden 121.20 m. açıklığında 37 adet köprü ve menfez betonarmeye çevrilmiş ve birde 5 m. açıklığında 1 adet beton köprü yaptırılmıştır³⁶.

1940’lı yıllarda Aydın vilayetinde ki Muharrem Salcıoğlu ile birlikte Hakkı Karadeveci nakliye işleri ile uğraşmaktaydı. Bu yıllarda daha çok kamyon bulunmaktaydı³⁷.

³² Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

³³ Olcay Akdeniz, “*Dikkat, Dikkat!.. Bugün Akşam İstikamet Sinemasında...*”, Milas Ticaret Odası Aylık Bülteni, Yıl: 6, Sayı:22, Milas, Ekim 2001, s. 20.

³⁴ Zekâi Eroğlu, *Muğla Tarihi*, İzmir 1939, s.196.

³⁵ *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, İzmir 1938, s. 67-72.

³⁶ *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, İzmir 1938, s. 72-74.

³⁷ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

1940 yılına kadar Selimiye bir şose ile Milas merkeze bağlı değildi. Kış mevsimindeki ulaşım deve ve hayvanlarla sağlanmışsa da bataklık halini alan ve Kaymakam Sabih Bey zamanında tesviyesi yapılan yolda ulaşım hiçte kolay değildi. Kaymakam Nedim Aker (1940-1941) üreticinin ve hayvanların çektiği sıkıntıya dayanamayarak bu yolun tesviyesini yaptığı gibi döşeme ile de merkeze bağladı. Ancak yolun bakımının yapılmaması yüzünden yıpranması üzerine 1952-1953 yıllarında buraya bayındırlığın el atması ve buraya iki kamyon tahsis etmesi halkı ve hayvanları büyük bir sıkıntıdan kurtardı³⁸.

CHP Genel Sekreteri Mahmut Şevket Esendal'ın Nafia Vekaleti'ne gönderdiği 13.08.1942 tarih ve 2/49492 sayılı yazısına, Nafia Vekaleti'nce gönderilen cevabi yazıda, Muğla Vilayeti yollarından Muğla-Milas-Bodrum yolunun hususi idarece inşasının yürütülmesine imkan olmadığından Nafia Vekaleti'nce gerekli yardım yapıldığı ve takip eden yıllarda da bu yardımın devam edeceği bildirildi³⁹.

Muğla ve Aydın vilayetlerince müştereken yapılmasına karar verilen Milas-Selimiye-Bağarası-Söke yolu ile ilgili olarak, Muğla Vilayeti'nce başlanan toprak tesviyesi üzerinde geliş ve gidişin temini için sınaî imalatla fazla çamur yapan noktalarda blokaj ve kaldırım yaptırma ihtiyacı ortaya çıkmış ve 1525 sayılı kanunun 22. maddesine göre şose ve köprüler tahsisatından 55.000 liranın Muğla Vilayeti'ne yardım olarak verilmesi İcra Vekilleri Heyeti'nce 23 Şubat 1943 tarihinde kabul edildi⁴⁰.

22 Aralık 1949 tarihli CHP kaza kongresinde Söke-Milas karayolunun yapılması işi öne sürülmüştür. Başkan Dr. Sezai Çomo bu konuda “Bu yolun yapımı yeni yapılan yollar projesinde yok. Daha mühimleri var” dedi. Dr. Sezai Çomo 10 seneden fazladır yapılamayan bu yolun yapılamamasında Aydın milletvekillerinin rolü olduğunu zira bu yolun yapıldığı takdirde Milas ve civarının ve belki de Muğla ve çevresinin Aydın ile olan irtibatının yarı yarıya düşebileceğini, böyle bir olayında doğal olarak Aydınlılar tarafından istenmeyeceğini ileri sürdü⁴¹.

³⁸ **Demokrat Mentşe**, 27 Ekim 1956 Cumartesi, Sayı: 18, s. 2.

³⁹ **BCA**, 490.1. 412.2055.2.

⁴⁰ **BCA**, 30.18.01.101.12.10.

⁴¹ **Milas Postası**, 27 Aralık 1949, Sayı:41, s.1.

Milas ve çevresi açısından son derece mühim bir yol olan Milas-Söke yolu ile ilgili girişimler 1950 yılında başladı. Konuyla ilgili olarak Nisan 1950'de, Bayındırlık Bakanlığı'ndan gelen bir heyet Milas'ta bazı incelemelerde bulundu⁴².

25 Nisan 1950'de Güllük-Milas yol ayrımından kasaba merkezine kadar olan yolun yapımı için teşebbüse geçildi⁴³.

19 Kasım 1951 Cuma günü Milas Kaymakamı ve beraberindeki bir heyet Bafa'ya giderek Milas-Söke yolunun geçmesi gereken yerlerini incelediler. Bafa'dan itibaren tamamının (kamilen) zeytinliklerden geçmesi gerek yolun yapımı için ayrılan 150.000 TL yalnızca mıntıkadaki zeytinliklerin alımına dahi yetmemesi üzerine köylüler zeytinliklerini teberru etti. Çünkü köylüler yıllardan beri bu yolun yapımını beklemekteydiler. Aynı gün Milas Söke yolunun 150.000 liralık kısmı müteahhide verildi. Bu 150.000 lira yolun yapımı için yeterli olmamakla birlikte başlangıç için önemli bir adımdı⁴⁴.

1952 yılında Milas'ın bağlantısı olan kara yollarına baktığımızda, Aydın'dan Milas'a kadar devam eden 136 km.lik kısmen şose ve kısmen kaldırım olan yol senenin bütün aylarında kullanılabilen bir yoldu. Örneğin Aydın'da trenden inen kişiler aynı gün sabah ve öğleden sonra Milas'a hareket eden otobüs ve otomobillerle 3-4 saat içinde Milas'a ulaşabilmekteydiler. Sözü geçen yıllarda Aydın yolunun bakımsızlığı bu ulaşımı olumsuz yönde etkilediğinden, Milas ve çevresi dört gözle Söke-Milas yolunun bitmesini beklemekteydi⁴⁵.

Yine 1952 yılında Milas'ı nahiyelere ve köylere bağlayan yollar genellikle taşlık ve bakımsızdı. Ancak bu dönemde köy yollarına önem verilmeye başlanmış olması sonucunda, Milas-Kazıklı, Milas-Ören, Milas-Selimiye ve Bafa yolları her türlü vasıtanın geçişine uygun hale getirilmişti⁴⁶.

1954 yılında Milas İlçesi'nin civar yerleşim birimlerine şoseler ile olan uzaklığı aşağıda verilen tablodaki gibidir⁴⁷.

⁴² **Milas Postası**, 25 Nisan 1950, Sayı:58, s.1.

⁴³ **Milas Postası**, 25 Nisan 1950, Sayı:58, s.1.

⁴⁴ **Milas Postası**, 20 Kasım 1951, Sayı:132, s.1.

⁴⁵ **Milas'ı Size Tanıtıyoruz**, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 11.

⁴⁶ **Milas'ı Size Tanıtıyoruz**, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 11

⁴⁷ Aşkıdil Akarca -Turhan Akarca, a.g.e. s.16.

Muğla	78 km.
Aydın	135 km.
Bodrum	72 km.
Yatağan	42 km.
Çine	94 km.
Marmaris	141 km.
Fethiye	243 km.
Güllük	26 km.

Milas 1954 yılında, 135 km. uzunluğunda bir şose ile Aydın demir yoluna ve yeni inşa edilmekte olan İzmir-Denizli devlet kara yoluna bağlanmakta idi⁴⁸.

Milas-Söke yolu Karayolları Genel Müdürlüğünün ilanı ile 1 Kasım 1956 Perşembe günü Resmi Gazetede yayınlanmak suretiyle⁴⁹ inşaatının Nafia Vekaletince 8 Kasım 1956 günü⁵⁰ ihalesi açılmış olup keşif bedeli 11.100.000 TL olarak belirlenmiş, 2.165.651 liralık eksiltme ile 8.934.349 liraya ihale edilmişti. Yolun sözleşme tarihi 28 Kasım 1956, bitirileceği tarih 31 Aralık 1959'du. İhaleye göre yapılacak işler şunlardı:

1.350.000 m³ hafriyat, 1 adet tünel, 4 büyük köprü, 1 bakım evi, tahkimat, stabilize ve küçük sanat yapıları.

1958 yılına gelindiğinde ise yapılmış olan iş şu şekildeydi:

143.000 m³ hafriyat, 133.000 liraya karşılık gelen sanat yapısı, toplam ödenen para 1.200.000 lira, bu tarihe kadar yapılan işin bedeli 473.500 lira olup bir kısım avans tefkifatından sonra müteahite 242.645 TL ödenmişti. İhale iki parçaydı. Arada kalan 25 km.lik tamamlanmamış kısım için yıl içinde ödenek olduğu takdirde tekrar ihalesi yapılacaktı. Bu yola makine tahsisi için 255.000 dolar para ayrılmış ve karşılığı Karayollarınca Merkez Bankasına yatırılmıştı. Transferi yapıldığında gelecek makinelerle yolun makine parkı takviye olacaktı. Hafriyat işlerinden % 40'ının tamamlanması gerekirken, % 11'i yapılabilmmişti. Sanat yapılardan % 30'unun yapılması gerekirken % 10'u tamamlanabilmişti. Köprülerin % 20'sinin yapılması gerekirken hiç ele alınamamıştı. Gecikme sebepleri ise şunlardı:

1- İstimlak işlerinde gecikme.

2-İstimlak ve inşaat için gereken miktarda ödenek ayrılmaması.

⁴⁸ Aşkıldil Akarca -Turhan Akarca, a.g.e., s.1.

⁴⁹ Demokrat Mentеше, 6 Kasım 1956 Cumartesi, Sayı: 18, s.2.

⁵⁰ Demokrat Mentеше, 19 Ekim 1956 Cuma, Sayı: 11, s.1.

3-Müteahhidin makine parkının müsaadesiz oluşu.

4-Makine parkındaki, bozulmuş makinelerin tamir edilememesi gelmektedir⁵¹.

Milas-Bafa-Söke yolu inşaatının Atman İnşaat Kolektif Şirketi'ne ihale edildiği belirtilen raporda yukarıda verdiğimiz işle ilgili bilgilere ilave olarak 1958 yılı için İl ve Köy Yolları Bölümü'nden 5.000.000 TL'ye ihtiyaç olduğu bildirilmiştir⁵².

Milas-Şenköy yolu Muğla Valisi Esat Kaya Ayman tarafından Nisan 1958'de açıldı⁵³.

Milas-Söke yolunun Milas tarafının istimlak muameleleri için memur olarak görevlendirilen Avni Yelkenbiçer 1958 yılının Nisan ayının son günlerinde Milas'a geldi. Öncelikle Milas'tan Sarıçay'a kadar olan kısım istimlak edildi⁵⁴.

1959 yılının Şubat ayında, Milas-Söke yolu Selimiye Mıntıkasından faaliyete geçti. Milas-Söke yolu Milas tarafından esaslı bir faaliyete geçmek üzere buldozer, eskavatör ve greyderler toplanarak işe koyuldu. Yol faaliyetleri Selimiye'den iki kola ayrılarak bir kısım inşaat Bafa tarafına, diğer kısım inşaat Milas istikametinde ilerledi⁵⁵.

1965'li yıllarda Milas İlçesi'ne bağlı köylerde standartlara uygun yolu olan köyler şunlardır. Merkez İlçe'ye bağlı, Ağaçalıhöyük, Avşar, Bahçeköy, Bahçeburun, Balcılar, Çamköy, Çomakdağ (Kızılağaç), Damlıboğaz, Dibekdere, Epçe, Kafaca, Kalınaağıl, Karakuyu, Kazıklı, Kırcağız, Kısırlar, Kıyıkışlacık, Kuru, Köşk, Kuzyaka, Küçükdibekdere, Ovakışlacık, Savran, Ulaş, Yaşyer ve Yusufça köyleri. Güllük merkez ve Güllük Nahiyesi'ne bağlı 5 köy, Ören Nahiyesi merkez ve Ören'e bağlı Çakıralan, Dereköy, Pınar ve Sek köyleri, Selimiye Nahiyesi merkez ve Selimiye Nahiyesi'ne bağlı Çamiçi, Çandır, Danişment, Derince, Etrenli, Kapıkır, Kayabükü ve Şenköy köyleri⁵⁶.

⁵¹ BCA, 30.01.474.7.

⁵² BCA, 30.01.75.473.4.

⁵³ Demokrat Mentеше, 14 Nisan 1958 Pazartesi, Sayı: 505, s. 1.

⁵⁴ Demokrat Mentеше, 30 Nisan 1958 Çarşamba, Sayı: 517, s.1.

⁵⁵ Demokrat Mentеше, 24 Şubat 1959 Salı, Sayı: 766, s. 1.

⁵⁶ 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s. 569-571.

B-Tabii Afetler

1-Depremler

Milas, tarım ve yerleşim alanı açısından son derece iyi şartlar da olmasına rağmen, birinci derecede deprem kuşağı içerisindedir⁵⁷. Milas'ın doğusu, depremlerin çok olduğu tektonik çukurlular ve kırıklar dizisi üzerinde kalır⁵⁸.

Cumhuriyet Dönemi'nde, 25 Mayıs 1941 tarihinde merkez üssü Muğla olan büyük bir deprem meydana geldi. Bu deprem Muğla merkezi dışında Milas İlçesi'nde de orta şiddetli hissedildi. Ancak bu büyük deprem Milas İlçesi'nde tespit edebildiğimiz kadarıyla herhangi bir hasara sebebiyet vermedi⁵⁹.

Milas'ta 15 Temmuz 1955 günü dokuz saniye süren oldukça şiddetli bir deprem oldu. Hayıtlı mahallesinin elektrik telleri koptu, halk korku içerisinde dışarı fırladı ve bazı kişiler geceyi ovada geçirdi⁶⁰.

24 Nisan 1957 Çarşamba günü saat 21.00'da 30 saniye süren merkezi Fethiye olmak üzere Türkiye'nin birçok yerinde hissedilen büyük bir deprem oldu. Deprem Fethiye başta olmak üzere Muğla'nın diğer kazalarında da hasarlara sebebiyet verdi. 26 Nisan 1957 tarihi itibarıyla yer sarsıntıları devam etti. Milas'ta Hacı İlyas ve Belen camilerinin bir kısmı yıkıldı. Ören köyü civarında bir kamyonun devrildiği söylenmiş ise de bu konuda kesin bilgi alınamadı. Selimiye Nahiyesi ve Bafa köyü ile telefon irtibatı kesildi. Milas'ta yaralı adedi 7, maddi zarar 3.000.000 TL. civarındaydı. Uzun süreden beri Milas ve çevresinde böyle büyük bir deprem yaşanmamıştı. Milas'ta yeni inşa edilen Dr. Veliddin Oğuz apartmanı bu depremden sonra oturulamayacak duruma geldi. Hacı İlyas Camii'nde depremde büyük zarar gördü⁶¹.

Bugün Çakır Eczanesi ve bitişiğinde kalbur olan dört katlı, Dr. Veliddin Oğuz Bey'e ait olan ve 1957 depreminde büyük zarar gören binalardan biri olan bu apartman, daha sonra Mühendis Nejdettin Pelit tarafından oturulabilir hale getirildi⁶².

⁵⁷ Adıyke, a.g.e., s. 8.

⁵⁸ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5853.

⁵⁹ Akça, a.g.e., s. 53.

⁶⁰ Milas Postası, 18 Temmuz 1955, Sayı: 9, s. 1.

⁶¹ Demokrat Mentеше, 26 Nisan 1957 Cuma, Sayı: 179, s. 1.

⁶² Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

Milas'ta da önemli derecede hissedilerek büyük zararlara sebep olan bu büyük depremin ardından, dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakanı Adnan Menderes 27 Nisan 1957 Cumartesi günü Milas'ı ziyaret etti. Cumhurbaşkanı ve Başbakan depremden en fazla etkilenen Hacı İlyas Mahallesi giderek cami ve evlerde incelemelerde bulundu⁶³.

2-Diğer Afetler

1933 yada 1934'lü yıllarda Hisarbaşı mahallesinde büyük bir yangın çıktı. O gün poyraz rüzgarının esiyor olması yangının çevredeki diğer yerleşim birimlerine sıçrama riskini çoğaltmıştı. Hatta civar evlerde oturan vatandaşlar bu risk yüzünden evlerini sulamak suretiyle soğutma çalışması yaptılar. Bu yangın itfaiyede görevli bir Musevi vatandaşın üstün gayretleri sonucunda söndürüldü⁶⁴.

Firuz Paşa Mahallesiindeki evi yanan ve muhtaç durumda olduğu anlaşılan Reşit Kolcu'ya yeniden yaptıracığı ev için civar ormanlardan ücretsiz olarak kereste verilmesi konusundaki 12.10.1939 tarihli teklifi, 18.10.1939 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nce kabul edildi⁶⁵.

14 Mayıs 1957 Salı gecesi çıkan büyük bir yangın Hoca Bedrettin mahallesini tehdit etti. Akşam saat 22.00 sularında Nihat Gün'e ait Nazmi Kazımoğlu'nun oturduğu ev ile polis memuru Ahmet Birgün'ün kiralık oturdukları evde kendilerinin bulunmadığı bir sırada korkunç bir yangın çıktı. Yangın 23.30 sıralarında kontrol altına alınabildi. Ahmet Birgün'ün tüm eşyaları yandı, Nazmi Kazımoğlu'nun eşyalarının bir kısmı kurtarılabildi⁶⁶.

1957 yılının Ağustos ayında çıkan büyük bir yangın, Milas'ın meşhur Beypınarı ormanlarının büyük bir kısmını harap etti⁶⁷.

⁶³ **Demokrat Mentеше**, 28 Nisan 1957 Pazar, Sayı: 181, s.1.

⁶⁴ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

⁶⁵ **BCA**, 30.18.01.88.10.14.

⁶⁶ **Demokrat Mentеше**, 15 Mayıs 1957 Çarşamba, Sayı: 195, s.1.

⁶⁷ **Demokrat Mentеше**, 24 Ağustos 1957 Cumartesi, Sayı: 288, s.1.

C-Sağlık

1-Hastane

XIX. yüzyılda Milas'ta sağlık kurumları karantinadan öteye gidememiştir. Milas'ta bir hastane yapımı için girişimlerde bulunulmaya başlanan dönem ancak XX. yüzyılın başlarına rastlar⁶⁸.

1930'lu yıllar da Milas'ta 5 yataklı bir muayene ve tedavi evi vücuda getirilmişti⁶⁹.

Belediye tarafından inşa ettirilecek olan Sağlık Merkezinin 30.000 TL. kısmının yapımı için 06.02.1952 günü yapılan ihaleyi % 16.15'lik açık eksiltme ile Hakkı Karadeveci kazandı. Böylelikle Milas Sağlık Merkezi yapımına başlandı⁷⁰.

Sağlık Merkezi inşaatı 1954 yılında tamamlandı ve aynı yıl 15 yataklı olarak halk hizmetine açıldı⁷¹. 15 yataklı olarak hizmete açılan Sağlık Merkezi 1958 yılında 20 yatakla, 1961 yılında 25 yatakla çalışırken 1966 yılında 25 yataklı Devlet Hastanesi haline getirildi⁷². Milas Devlet Hastanesi, Esentepe mevkiinde, halk arasında Topbaşı denilen yerde, Menteşe Ailesi'ne ait bademlik içinde istimlak ve hibe yoluyla yapıldı⁷³.

Milas'ta 1925 yılında hükümet tabibi olarak kaydı bulunan Dr. Hilmi ve onu takiben Dr. Servet Akgün, Dr. Raif Şengün, Dr. Nurettin Karcı ve 1965 de vazifede bulunan Dr. Kazım Kocasarı Milas hükümet tabipliğinde kaydı bulunan ve kazada çalışan doktorlar olarak karşımıza çıkmaktadır⁷⁴.

Milas'da ilk belediye tabibi Dr. Mehmet Servet Bey'dir. Daha sonraki yıllarda sırasıyla Dr. Cavit Gürarda, Dr. Niyazi Ataberk, Dr. Mehmet Tarık, Dr. Nevzat Güler, Dr. Muammer Kazmagil, Dr. Münevver Aldemir, Dr. Namık Kemal Özsoy, Dr. Raşit Fahri Öner ve Dr. Abdulkadir Yeşilyurtlu 1965 yılına kadar belediye tabibi olarak görev yapan doktorlardı⁷⁵.

⁶⁸ Adıyeke, a.g.e., s. 72-73.

⁶⁹ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 87.

⁷⁰ Milas Postası, 12 Şubat 1952, Sayı:138, s.1.

⁷¹ Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 273.

⁷² 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s.236.

⁷³ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

⁷⁴ 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s. 236.

⁷⁵ 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s. 236.

1952 yılında Milas'ta, muhtelif alanlarda ihtisas yapmış 10'dan fazla serbest doktor ile 3 adet resmi vazifeli doktor bulunmaktaydı⁷⁶.

1958 yılında tespit edebildiğimiz kadarıyla Milas Merkez İlçe'de görev yapmakta olan doktorlar ve adresleri şu şekildedir⁷⁷.

- Operatör Dr. Fazıl Akbay (Ahmet Çavuş Mahallesi).
- Dr. Eyüp Amoto (Kunduracılar Caddesi).
- Dr. Sezai Çomo (Hırdavatçılar Caddesi).
- Dr. Abdülkadir Çorbacı (Türkocağı Caddesi/10).
- Dr. İdris Gürpınar (Konak Caddesi).
- Dr. Zekâi Kanat (Belediye Caddesi/82).
- Dr. Nurettin Karcı (Hırdavatçılar Caddesi).
- Dr. Selâhattin Oğuz (Hırdavatçılar Caddesi/3).
- Raşit Öner (Türkocağı Caddesi/8).

2-Eczaneler

1950 yılına kadar Milas'ta tespit edebildiğimiz kadarıyla iki adet eczane bulunmaktaydı. Bu eczaneler den biri bu dönemde ortaokulda Fransızca öğretmenliği yapmakta olan Refet Bey'e ait idi. Diğer eczane ise Ali Kemal Cebecioğlu'nun eczanesiydi⁷⁸. Bu bilgiyi, Milas Ortaokulunun 1952 yılında yayınladığı bir kaynakta doğrulamaktadır⁷⁹.

Ayrıca Ankara Milli Kütüphane'de bulunan, 1958 yılı Milas'ına ait bir telefon rehberinde Şafak Eczanesi ve Yeni Eczane olmak üzere iki ayrı eczaneden bahis edilmektedir. Yine aynı rehberde Şafak Eczanesi, Türkocağı caddesinde, Yeni Eczane ise, Hırdavatçılar caddesinde bulunmaktaydı⁸⁰.

3-Salgın Hastalıklar

3.1 Sıtma

Milas, kurulmuş olduğu coğrafya gereği ve çevresinde yer alan bataklıklar yüzünden sıtma hastalığının fazlaca görüldüğü bir yerd. Evliya Çelebi dahi şehirden

⁷⁶ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C.Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 10.

⁷⁷ PTT Milas Telefon Rehberi 1958, TCDD Matbaası, İzmir 1958.

⁷⁸ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

⁷⁹ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C.Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 10.

⁸⁰ PTT Milas Telefon Rehberi 1958, TCDD Matbaası, İzmir 1958.

bahsederken sıtmasından söz etmiştir. II. Meşrutiyet yıllarında da şehirde sıtma hastalığına sıkça rastlanılmaktaydı⁸¹.

1938 yılına ait kayıtlarda Milas kazasının büyük bir kısmında sıtma hastalığının mevcut olduğu görülmektedir⁸².

Zekâi Eroğlu'nun 1939 yılında neşrettiği yayınında söz ettiği; Asınyeni köyü güneyinde ki bataklık, Yaşyer ovasında teşkil olan bataklık, Tekfuranbarı civarında bulunan bataklık ile Varvil çayı adıyla bilinen bataklık Milas'ta sıtma hastalığının neden bu denli yüksek oranda görüldüğünü açıklamamızda bize yardımcı olacaktır⁸³. Kazanın bataklık olan kısımlarında görülen sıtma hastalığı yüzünden, Cumhuriyetin ilanından sonra kazanın mühim bir kısmında dönemin hükümeti tarafından sıtma hastalığı ile mücadele başlatılmıştı⁸⁴.

CHP Denizli Bölgesi Müfettişi, Mardin Mebusu, Dr. Rıza Levent'in, 04.05.1940 tarihli, 102 sayılı raporunda Milas'ta ki sıtma hastalığı ile ilgili olarak, "Kazada sıtma mücadelesi muntkasına dahil edilmemiş birçok köy vardır. Bu köyler hakikaten sıtmalıdır. Ekserisi dağlık muntkada olan bu köyler yaz mevsiminde dört ay ovadaki bütün işlerinde ve bağ ve bahçelerde çalıştıklarından sıtmayı almaktadırlar. Tedavisiz kaldıklarından halk sıtmalı ve dalaklıdır. Sıtma mücadele muntkasına alınmaları için vuku bulan bu talepleri yerindedir" şeklinde bir rapor hazırlayarak Milaslıların isteklerinin yerinde olduğunu onaylamıştır. Ayrıca Dr. Levent sıtmadan kurtulmak için ilçe dahilinde ki bataklıkları bir an evvel kurutulması gerektiğini belirtmiştir⁸⁵.

25.12.1940 tarihinde toplanan CHP Muğla Vilayet Kongresinde söz alan Salih Sanlı'nın, dalyan kurulması yüzünden her sene taşmakta olan ve bu havalinin sıtma hastalığına yakalanmasına neden olan Bafa gölü hakkındaki talep üzerine "gölde kurulan dalyan kışın gölü kabartmakta ve etrafında bulunan araziye su altında bırakmaktadır. Biriken sular sıtma hastalığını arttırmaktadır, dalyanın kaldırılması bu hastalığın kısmen azalmasına neden olacaktır" şeklindeki dileği aynen kabul edildi⁸⁶.

⁸¹ Adıyeke, a.g.e., s. 70.

⁸² Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.88.

⁸³ Eroğlu, a.g.e., s. 191-192.

⁸⁴ Eroğlu, a.g.e., s. 196.

⁸⁵ BCA, 490.1.512.2055.2.

⁸⁶ BCA, 490.1.202.799.2. s.17.

1 Ağustos 1942 tarihinde Muğla'da Sıtma Mücadele Teşkilatı kuruldu. Bunun üzerine daha önce Aydın'a bağlı olarak faaliyet gösteren Milas Sıtma Savaş Şubesi, Muğla Sıtma Mücadele Teşkilatına bağlandı⁸⁷.

Şubat 1949 tarihinde Milas'ta sıtma ile mücadele, Milas Belediye'si ve sıtma savaş ekipleri ile birlikte sürdürülmekteydi⁸⁸.

Muğla Sıtma Savaş Dairesi Müdürü Kadri Yamak 05.03.1957 Salı günü Milas'ta yaptığı incelemelerin sonunda "5-6 senedir Malarya'nın bir hayli azaldığını buna karşın mücadeleye aralıklarla devam edildiğini" söyledi⁸⁹.

Mart 1957 tarihinde Milas'ta "sıtma eradikasyonu" tatbikine başlandı. Bütün köylerde DDT tatbiki yapıldı. Köylerde kalıcı DDT tatbikatı 15 Mart'ta başlayıp Mayıs sonuna kadar devam etti⁹⁰.

Başta hükümet ve belediye tabibi Dr. Nurettin Karcı ve Milas Belediyesi'nin çalışmaları neticesinde Milas'taki bataklıkların kurutulması, sivrisineğin imhası sayesinde Milas'ta görülen sıtma hastalığı 1960'lı yıllara gelindiğinde tamamen yok edildi⁹¹.

3.2 Diğer hastalıklar

Milas'ta II. Dünya Savaşı yıllarında (1939-1945) verem hastalığına yakalanıp, bu hastalık yüzünden ölen vatandaşlara rastlanmıştır⁹². Bunun nedenini savaş yıllarında ülkenin, bu büyük yıkımın dışında kalmak için yapmış olduğu maddi ve manevi fedakarlıklarda aramak mümkündür.

Hükümet tabibi Dr. Nurettin Karcı Ocak 1960 tarihinde, verem haftası dolayısıyla Milas'taki verem hastalığının durumu ile ilgili olarak "memleketimizin her tarafında eskiden daha fazla olmak üzere verem hastalığı mevcuttur. Milas İlçesi'nde de verem hastalığı tek tük vakalar halinde görülmektedir" şeklinde açıklamada bulundu⁹³.

⁸⁷ Akça, a.g.e., s. 60-61.

⁸⁸ Milas Postası, 18 Şubat 1949, Sayı: 6, s. 1.

⁸⁹ Demokrat Menteşe, 06 Mart 1957 Çarşamba, Sayı: 128, s. 1.

⁹⁰ Demokrat Menteşe, 16 Mart 1957 Cumartesi, Sayı: 138, s.1.

⁹¹ Demokrat Menteşe, 29 Nisan 1959 Çarşamba, Sayı: 815, s.1.

⁹² Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

⁹³ Demokrat Menteşe, 11 Ocak 1960 Pazartesi, Sayı: 1129, s. 2.

Ancak Milas'ta görülen verem hastalığı korkulacak boyutta değildi. Hastalık vücut direnci ile de ilgili olduğu için Milas ve çevresindeki besin maddeleri bol ve halkın maddi durumu da genelde iyi sayılabileceğinden çok sık vereme rastlanmamaktaydı⁹⁴.

D-Haberleşme ve Haberleşme Araçları

1-Posta ve Telgraf

Tanzimat öncesinde Osmanlı Devleti'nin haberleşmeyi sağladığı "Menzilhane"ler, Tanzimat'tan sonra 1849 yılında açılmaya başlayan postane örgütlerine rağmen 1875'li yıllara değin işlevini sürdürmüştür⁹⁵.

Tanzimat Dönemi'nden önce, Osmanlı Devleti'nde resmi haberleşme işleri "ulak" ve "menzilhane" teşkilatı ile yürütülüyordu. 1840 yılında kurulan Posta Nezâreti ile 1855 yılında kurulan telgraf teşkilatı 1871 yılında birleşerek "Posta ve Telgraf Nezâreti" adını aldı⁹⁶.

Haberleşmenin gelişimini sağlayan en önemli araçlardan biri, telgrafın kullanılmaya başlaması olmuştur. Milas'ta telgrafın varlığına ilk olarak 1891-1892 senelerinde rastlamaktayız⁹⁷.

1927-1928 yıllarında Vehbi Bey, Milas Posta ve Telgraf Müdürü olarak görev yapmaktaydı⁹⁸. Posta ve Telgraf Müdürlüğü bugün hizmet vermekte olduğu binasında çalışmaya başlamıştı⁹⁹.

1950 yılında Milas Postası muhabiri M. Enis Şengör'ün, Milas Kaymakamı H. Ragıp Uğural ile yapmış olduğu röportajda Kaymakam, ilçenin PTT binasına ihtiyaç duyduğunu belirtiyordu¹⁰⁰.

1956 yılında Milas'a ilk getirilen 50 abonelik telefon santrali ihtiyacı karşılamada yeterli olamadığı için, 200 abonelik bir telefon santrali talebinde bulunuldu ve bu santral getirildi. Demokrat Mentеше gazetesini konuyu Milaslılara şu şekilde duyurdu; "Milas hastanesine getirilmiş olan 200'lü telefon santralinin montajı

⁹⁴ **Demokrat Mentеше**, 12 Ocak 1960 Salı, Sayı: 1130, s. 1.

⁹⁵ Adıyeke, a.g.e., s. 90-93.

⁹⁶ Akça, a.g.e., s. 63-64.

⁹⁷ Adıyeke, a.g.e., s. 90-93.

⁹⁸ **1927-1928 Devlet Salnâmesi**, s. 1250.

⁹⁹ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁰⁰ **Milas Postası**, 31 Ocak 1950, Sayı: 46, s. 1-4.

yapılmakta olup kısa bir süre sonra faaliyete geçirilecektir. Kazamıza ilk getirilen 50 abonelik telefon santrali ihtiyacı karşılamamıştır”¹⁰¹.

08 Mart 1957 günü çıkan Demokrat Mentеше’de, lüzumlu telefonlar verilmiştir: Kaymakamlık: 1, İş Bankası:2, J.Komutanlığı:3, C.Müddei Umumiliği:4, Emniyet: 5, Sıhhi İmdat:7, Yeni Eczane:10, sanayi Odası:11, DP:21, Belediye:25, Tekel İdaresi:26, Ortaokul:27, Tütüncüler Bankası:29, Noter:33, Tarım Kredi Kooperatifi:35, Kız Sanat okulu:43, Şafak Eczanesi:45, Maarif Memurluğu:47, Askerlik Şubesi:52, Elektrik Arıza:53, Kaymakam Evi:65, Sümerbank:67, İtfaiye:88, Demokrat Mentеше Gazetesi:109, Ticaret Odası:118, Ziraat Bankası:135¹⁰².

1965’li yıllarda Milas merkez dışında Milas merkeze bağlı Bahçeköy ve Çamköy’de Güllük ve Ören Nahiyeleri merkezlerinde, Selimiye Nahiyesi merkezinde ve Çamiçi köyünde telefon ile haberleşme sağlanmaktaydı¹⁰³.

1) Radyo ile haberleşme:

1927-1965 yılları arasında Milas İlçesi’ndeki radyo sayısını gösteren tablo aşağıdaki gibidir¹⁰⁴.

1927	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965
-	-	10	60	203	1880	3750	6200

2) Telefon ile haberleşme:

1927-1965 yılları arasında Milas İlçesi’ndeki abone sayısını, santral kapasitesini ve telefon hatlarının uzunluğunu gösteren tablo aşağıdaki gibidir¹⁰⁵.

Yıllar	1927	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965
Abone sayısı	1	1	1	1	50	50	100	200
Santral Kapasitesi	1	1	1	1	50	50	100	200
Hat Uzunluğu (km)	107	107	107	107	107	124	124	124

¹⁰¹ Demokrat Mentеше, 17 Kasım 1956 Cumartesi, Sayı: 36, s.1.

¹⁰² Demokrat Mentеше, 08 Mart 1957 Cuma, Sayı: 130, s.1.

¹⁰³ 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s. 569-571.

¹⁰⁴ Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 341.

¹⁰⁵ Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 342.

3) Telgraf ile haberleşme:

1927-1965 yılları arasında Milas İlçesi'ndeki telgraf ile haberleşme 2 adet telem cinsi telgraf makinesi ile sağlanmıştır¹⁰⁶.

4) Posta ile haberleşme:

Milas İlçesi'nde 1927-1965 yılları arasındaki posta ile haberleşmeye bakıldığında, 1927'den 1935'e kadar geçen dönemde posta ile haberleşme at arabası ile sağlanırken diğer yılların tamamında posta ile haberleşme otomobiller ile yapılmıştır¹⁰⁷.

E-Sosyal Kuruluşlar, Dernekler ve Cemiyetler

1-Hilal-i Ahmer Cemiyet (Kızılay)

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Milas'ta faaliyet gösteren yardım kuruluşlarından biriside Hilal-i Ahmer cemiyeti olmuştur. 1927-1928 yıllarında cemiyetin Milas'ta bir şubesi mevcuttu¹⁰⁸. 1935 yılında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ismi "Kızılay" olarak değiştirildi¹⁰⁹.

1938-1939-1940 yıllarında Milas Kızılay Başkanı Sezai Çomo'ydu¹¹⁰.

Erzincan felaketzedelerine yardım amacıyla cemiyet 1940 senesinde deve güreşi tertip etti ve topladığı 280 Liralık hasılatı Erzincan'a gönderdi¹¹¹.

Eskişehir'de su baskını yüzünden evsiz barksız kalan Eskişehirliilere ilçe halkının yaptığı yardımlar Kızılay aracılığıyla yollandı. Milas halkı aynı ve nakdi yardımı esirgemeyecek zeytin, zeytinyağı, kumaş, ayakkabı, yiyecek ve para yardımında bulundu¹¹².

1951 yılında Milas İlçesi'nin tanınmış tüccar ve sinemacısı Bekir Sami Buldanlı'ya muhtelif zamanlarda Kızılaya yaptığı yardımlardan dolayı Kızılay

¹⁰⁶ Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 343.

¹⁰⁷ Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 343.

¹⁰⁸ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s.1249.

¹⁰⁹ Akça, a.g.e., s. 66.

¹¹⁰ BCA, 490.1.351.1.

¹¹¹ Muğla'da Halk, 10 Şubat 1940, Sayı: 1567, s. 3.

¹¹² Milas Postası, 14 Mart 1950, Sayı: 52, s. 1.

merkezi tarafından bir rozet gönderildi ve bu rozet Milas Kızılay Şubesi tarafından kendisine verildi¹¹³.

20 Ekim 1956 Cumartesi günü Milas Kızılay Derneği'nin senelik kongresi yapıldı. Eski idare heyeti tamamen çekilerek yeni idare heyeti seçildi. Başkanlığına Serbest Dr.Eyüp Amato getirildi¹¹⁴.

Milas Kızılay Cemiyeti ile ilgili olarak 1959 yılına kadar geçen dönemde gerek Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde ve gerekse Milas Kızılay Cemiyeti'nin faaliyet gösterdiği binada ayrıntılı bilgilere rastlanmamıştır. Ancak Milas Kızılay Cemiyeti'nin bugünkü binasında yetkililer tarafından gösterilen 1959 yılına ait bir karar defterinden aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

31.08.1959 itibariyle Milas Kızılay Cemiyeti'nin idare heyeti şu kişilerden oluşmaktadır¹¹⁵.

Başkan: Ali Sağıroğlu

2. Başkan: Dr. Nurettin Karcı

Veznedar: İbrahim Uz

Muhasip: Mehmet İnceoğlu

Kaymakamlık makamının 25.10.1960 gün ve 517/229 sayılı emirleri gereğince eski idare heyeti üyeleri; Hükümet Veterineri Avni Tokathoğlu, Belediye Muhasibi Orhan Tokça, Hükümet Tabibi Sağlık Memuru Cevri Ladikli tayin kılınmış adı geçen şahıslarla cemiyetin idare heyeti aynı gün toplanarak idare heyetini aşağıdaki şekilde oluşturmuştur¹¹⁶.

Başkan: Avni Tokathoğlu

2. Başkan: Cevri Ladikli

Veznedar: Orhan Tokça

¹¹³ Milas Postası, 26 Haziran 1951, Sayı: 114, s. 1.

¹¹⁴ Demokrat Mentşe, 22 Ekim 1956 Pazartesi, Sayı: 13, s. 1.

¹¹⁵ Milas Kızılay Cemiyeti 1959 Yılı Karar Defteri, Milas Kızılay Cemiyeti Arşivi.

¹¹⁶ Milas Kızılay Cemiyeti 1959 Yılı Karar Defteri, Milas Kızılay Cemiyeti Arşivi, Karar No: 15, Tarih: 26.10.1960.

Milas Kızılay Cemiyeti'nin 27.02.1961 Pazartesi günü yıllık olağan kongresi yapıldı ve idare heyeti aşağıdaki gibi oluştu¹¹⁷.

Başkan: Erdoğan Bostancı

2. Başkan: Avni Tokathoğlu

Katib: Muiz Ürek

Muhasip: Cevri Ladikli

Veznedar: Orhan Tokça

Milas Kızılay Cemiyeti'nin 15.02.1962 tarihinde yıllık olağan kongresi yapıldı ve idare heyeti şu şekilde oluştu¹¹⁸.

Başkan: Avni Tokathoğlu

2. Başkan: İlya Şen

Katip: Zeki Sungur

Muhasip: Cevri Ladikli

Veznedar: Orhan Tokça

1962 yılının Şubat ayında oluşan bu idare heyetinden, kısa bir süre sonra Veznedar Orhan Tokça çekildi ve yerine matbaa sahibi Turgut Dizdar getirildi¹¹⁹.

2-Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında faaliyet gösteren kurumlardan biriside Tayyare Cemiyeti idi. 1925 yılında kurulan Tayyare Cemiyeti'ni Milaslılarda gerekli ilgiyi görmüştür. Kesin tarihi bilinmemekle birlikte Milas halkının cemiyete yapmış olduğu bağışlar ile bir uçak alınmış ve halkın bu katkısına karşılık, alınmış olan tek motorlu uçağa "Milas" adı verilmişti¹²⁰.

¹¹⁷ Milas Kızılay Cemiyeti 1959 Yılı Karar Defteri, Milas Kızılay Cemiyeti Arşivi, Karar No: 8, Tarih: 01.03.1961.

¹¹⁸ Milas Kızılay Cemiyeti 1959 Yılı Karar Defteri, Milas Kızılay Cemiyeti Arşivi, Karar No:1, Tarih: 15.02.1962.

¹¹⁹ Milas Kızılay Cemiyeti 1959 Yılı Karar Defteri, Milas Kızılay Cemiyeti Arşivi, Karar No: 8, Tarih:24.03.1962.

¹²⁰ Olcay Akdeniz, "Milaslıların THK'na Armağanı: Milas Uçağı", Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 7, Sayı: 26, Milas, Ekim 2002, s. 19.

1927-1928 yıllarında cemiyetin Milas'ta bir şubesi mevcuttu¹²¹. 1936 yılında Cemiyet'in Kâtibi Şakir Bey'dir¹²².

1938 yılında Milas Türk Hava Kurumu Başkanı Cemal Ören'dir¹²³.

1940 yılında Milas Türk Hava Kurumu Başkanı Nazmi Akdeniz'dir¹²⁴.

Milashlıların Karatoprak, Karaçayır, Karahayıt, Ahmetgazi, İnönü Mevkii, Tayyare Meydanı, Uçak Alanı diye adlandırdıkları, özellikle şimdilerde Ziraatin Bağı dedikleri Tarım İlçe Müdürlüğü'nün bağı ile zeytinliğinin ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin silolarının bulunduğu yerde; II. Dünya Savaşı sırasında bir uçak alanı yapılmıştı. Olcay Akdeniz bu arazinin uçak alanı yapımı için istimlakinin 1940 yılında yapıldığı ve 1943 yılında da uçak alanının yapımının sona erdiğini belirtmektedir¹²⁵. Ancak aşağıda ki belgede de görüldüğü gibi Akdeniz'in, Temmuz 1943'te İnönü'ye Dış İşleri Bakanlığı tarafından gönderilen rapora dikkat çekerek uçak alanının yapımının 1943'ten önceki bir tarihte bittiği görüşü tartışılabilir.

“Milas kazasının hudutları içinde bulunan ve Milas tayyare meydanı sahası içine rastlayan, gayri menkullerin milli müdafaa ihtiyaçları için istimlaki konusunda Milli Müdafaa Vekilliği'nin tezkere teklifi İcra Vekilleri Heyeti'nce 02 Temmuz 1943 tarihinde kabul edilmiştir”¹²⁶.

Bu uçak alanı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin II. Dünya Savaşı'na iştirak etmemesi neticesinde kullanılmadı. Daha sonraki yıllarda da kaderine terk edildi.

Ayrıca 1953 yılının bahar aylarından 1954 yılının güz aylarına kadar geçen yaklaşık 1.5 yıllık bir zaman zarfında Vecihi Hürkuş isimli bir iş adamının sahip olduğu Hürkuş Hava Yolları'na ait 14 yolcu kapasiteli küçük bir uçak ile İzmir'e sefer düzenledi. İzmir'e ulaşımın neredeyse 2 gün sürdüğü bu yıllarda 1 saat içerisinde İzmir'e uçakla varabilmek şüphesiz büyük ve pahalı bir kolaylık idi¹²⁷.

¹²¹ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1249.

¹²² Olcay Akdeniz, “Melasso'da Ateş Gecesi”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl.7, Sayı. 25, Temmuz 2002, s. 16.

¹²³ BCA, 490.1.351.1.

¹²⁴ BCA, 490.1.351.1.

¹²⁵ Olcay Akdeniz, “II. Dünya Savaşı Günlerinin Milas'a Yادigari: Uçak Alanı”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 7, Sayı: 26, Milas, Ekim 2002, s. 16-19.

¹²⁶ BCA, 30.18.1.102.48.11.

¹²⁷ Olcay Akdeniz, “Kuyruğu Ay Yıldızlı Küçük Beyaz Uçak”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 8, Sayı: 27, Milas, Ocak 2003, s.18-20.

2 Kasım 1959 Pazartesi günü Milas THK binasının inşası için ihale yapıldı. Binanın keşif bedeli 149.978 lira 40 kuruştur. Muvakkat teminatı ise 874.892 liraydı¹²⁸.

3-Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)

1927-1928 yıllarında Çocuk Esirgeme Kurumunun Milas'ta bir şubesi mevcuttu¹²⁹. Milas Çocuk Esirgeme Kurumunun 1938 yılında Başkanı Kazım Yalçıntaş'tı¹³⁰. 1940 yılında Milas Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Mithat Güven'di¹³¹.

4-Verem Savaş Derneği

12.03.1949 tarihinde Milas'ta Verem Savaş Derneği kurulmuştur¹³². Milas Verem Savaş Derneği İçişleri Bakanlığının 81-175/6 sayılı ve 03.01.1950 tarihli yazısı ve Danıştay Genel Kurulunun 50-28-33 sayılı ve 06.02.1950 tarihli kararı üzerine, 3512 sayılı kanununun 37 maddesine göre Bakanlar Kurulunca genel menfaatlere yararlı derneklerden sayılmasına 28.02.1950 tarihinde onay verildi¹³³.

5-Cami ve Eski Eserleri Koruma Derneği

Mayıs 1950 tarihinde, Milas'ta Cami ve Eski Eserleri Koruma Derneği kuruldu¹³⁴. Derneğin kurucuları ve yönetim kurulu ile ilgili olarak bilgi edinilemedi.

6-Turizmi Teşvik ve Kütüphane Kurma Cemiyeti

Bu cemiyetin kurucuları Dr. Selahattin Oğuz, diğ Dr. Rüştü Birlik ve Emin Uğur idi¹³⁵. Cemiyetin Ekim 1956 tarihinde faaliyetlerini devam ettirdiğini bilmekteyiz¹³⁶. 21 Ekim 1956 Pazar günü Turizmi Teşvik ve Kütüphane Kurma Cemiyetinin yaptığı toplantıda Park içerisinde Belediyeye ait olan binanın müze

¹²⁸ **Demokrat Mentеше**, 21 Ekim 1959 Çarşamba, Sayı: 1060, s.1.

¹²⁹ **1927-1928 Devlet Salnâmesi**, s. 1249.

¹³⁰ **BCA**, 490.1.351.1.

¹³¹ **BCA**, 490.1.351.1.

¹³² **Milas Postası**, 11 Mart 1949, Sayı: 9, s. 1.

¹³³ **BCA**, 30.18.1.122.19.15.

¹³⁴ **Milas Postası**, 02 Mayıs 1950, Sayı: 59, s. 1.

¹³⁵ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹³⁶ **Demokrat Mentеше**, 23 Ekim 1956 Salı, Sayı: 14, s. 1.

olarak kullanılmasına karar verildi. Ayrıca Firuz Paşa Camii avlusundaki eski medrese odalarının müze haline getirilmesi mümkün olduğu düşüncesi tartışıldı¹³⁷.

7-Milas Öğretmenleri Yardım ve Tasarruf Sandığı

12 Ocak 1957 Cumartesi tarihli Demokrat Mentеше gazetesinin 84.sayısının 2. sayfasında kurulduğu belirtilmektedir. 15 Ocak 1957 Çarşamba günü çıkan Demokrat Mentеше'de 12 kurucusunun isimleri bulunmaktadır. Bu oluşumun içinde yer alan kişilerin tamamı öğretmendir.

8-Lise ve Pansiyon Kurma Derneği

Kesin olmamakla birlikte, derneğin kuruluş tarihi 1958 yılının ilk aylarıdır. Lise ve Pansiyon Kurma Derneğinin teşekkül etmesi ile Birlikte Milas Belediyesi, hükümet karşısındaki arsayı 100 lira sembolik bir bedel ile bu dernek emrine hibe etti. Yeni açılacak olan lisenin bu geniş arsa üzerinde yükselmesi planlanmıştı¹³⁸.

9- Milas'ı Güzelleştirme ve İmar Etme Cemiyeti

Kaymakam Mustafa Uygur başta olmak üzere Belediye Başkanı Adnan Akarca, Müftü Mustafa Yazıcıoğlu, tüccar Abdurrahman Onat, İbrahim Uz, Ali Sağıroğlu ve Refik Kaynak'ın iştirakiyle 1959 yılının ilk aylarında kurulan bir cemiyettir¹³⁹.

10-Milas Avcılar Derneği

Milas Avcılar Derneği 1950 yılında kurulmuştur. Dernek av mevsimlerinde sürele avları ve müsabakalar düzenlemekteydi. Ayrıca avcılarının ve av meraklılarının av yasaklarına uymaları ve böylelikle doğanın ekolojik dengesinin devamlılığını sağlamayı amaç edinmişti¹⁴⁰.

¹³⁷ Demokrat Mentеше, 23 Ekim 1956 Salı, Sayı: 14, s. 1.

¹³⁸ Demokrat Mentеше, 22 Şubat 1958 Cumartesi, Sayı: 462, s. 1.

¹³⁹ Demokrat Mentеше, 23 Ocak 1959 Cuma, Sayı: 739, s. 1.

¹⁴⁰ Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 210-211.

11- Askerlik Şubesi

Milas Askerlik Şubesi Binası 30.12.1936 tarihinde hizmete açılmıştır. Eski Rumca kitabesinden öğrendiğimize göre, 04 Ağustos 1840 tarihinde Mikolaos Kuyumcu isimli bir Rum'un gözetiminde onarılan Meryem Ana ve Aziz Ksene'nin kilisesi 1924 Mübadelesinden sonra kendi kaderine terk edilmiştir. Milaslı Rumların kilise olarak kullandıkları bu bina onların kentten ayrılışından sonra bir dönem ot ambarı olarak da kullanılmıştır. 1934 yılının Ekim ayında Askerlik Şubesi Reisliği'ne atanan Van'lı, Topçu Binbaşı Kazım Korugan, kendinden önceki şube Başkanı Van'lı, Piyade Binbaşı Kamil Bey'in bu bina ile ilgili olarak başlattığı girişimleri devam ettirmiştir. İdealist Binbaşı Korugan'ın üstün gayretleri ve kentin önde gelenleri ile halkın vermiş olduğu destek sayesinde bina 30.12.1936 tarihinde Askerlik Şubesi olarak kullanılmaya başlandı. 27 Mayıs İhtilalini takip eden günlerde Şubeye katılan Piyade Albay Cemal Bentürker'in gayretleri ile bina daha da geliştirildi ve çevre düzenlemesi yapıldı. Yine Albay Bentürker zamanında bahçesine Atatürk büstü dikilmiş ve resmi törenle açılışı yapılmıştır. Bina 1992 yılında Milas'ın SİT Bölgesi'nin Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yapılması sürecinde Belediye tarafından koruma altına alınmıştır¹⁴¹.

1936'da Askerlik Şubesi olarak kullanılmaya başlayan bina birkaç sene evveline kadar işlevini devam ettirmiştir¹⁴².

F-Milas Belediyesi ve Hizmetleri

Çalışmamızın içerdiği yıllar dikkate alındığında, günümüzde de yerel örgütlenmelerin ne kadar önemli olduğunu bilmekle birlikte, 1923-1960 yılları arasında Milas Belediyesi'nin İlçenin sosyal, ekonomik ve siyasi hayatında mühim ve belirleyici bir rol üstlendiğini görmemiz mümkün olmaktadır.

Haberleşmenin kısıtlı olduğu bu yıllarda Milas Belediyesi, 01.11.1956 Cuma günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın TBMM'de yaptığı konuşmayı halka dinletmiştir¹⁴³.

1957 yılında Milas'ın Atatürk Bulvarı üzerinde Sadık Sağıroğlu, Rauf Alagün, Ahmet Üçpınar veresesi ve belediye arsalarının bulunduğu 7 dönüm

¹⁴¹ Akdeniz, "Melasso'da ...", s.15-18.

¹⁴² Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁴³ Demokrat Mentеше, 02 Kasım 1956 Cuma, Sayı: 23, s.1.

miktarındaki sahaya Atatürk'ün heykelinin dikilmesi Uygun görüldü.25 Temmuz 1957 Cuma günü Milas belediye meclisi bu arsaların istimlakini oy birliği ile kabul etti. Milas Belediyesi bilahare bu arsaları Atatürk Heykelini Yaptırma Derneğine teberru etti¹⁴⁴.

Temmuz 1957 tarihinde Milas Belediye meclisi ruhsatlı ya da ruhsatsız olan şehir içindeki bazı imalathanelerin sanayi bölgelerine naklini kabul etti ve taşınma işlemleri için 6 ay süre tanıdı. Karara uymayanlar hakkında kanuni işlem yapılacağı duyuruldu¹⁴⁵.

1958 yılında Milas Belediyesi evsiz vatandaşları ev sahibi yapmak için bir karar aldı. Gümüşlük Mahallesi'nin Hıdırlık tepesi eteğinde parsellasyonu yapılan saha 6188 sayılı kanun gereği noter huzurunda yapılacak kura ile dağıtıldı. Belediye meclisi parsellerin bedelini 100 lira gibi cüzzî bir miktar olarak belirledi¹⁴⁶.

Milas Belediyesi şosedeki bulvara paralel olarak uzanan ve çalışma programında açılacak ana yollardan biri olan Bağ Caddesi'ni Mayıs 1958 tarihinde hizmete açtı¹⁴⁷.

Milas Belediyesi Mayıs 1958 tarihinde şehir dahilindeki kargaları öldürtmeye başladı. Çünkü şehir dahilinde pek çoğalmış olan kargalar zararlı olmaya başlamıştı.Kargaların öldürülmesi için belediye meclisinin almış olduğu karar derhal uygulandı. Hatırı sayılır avcılardan Ali Ördek bir haftada 1000'e yakın kargayı öldürdü¹⁴⁸.

Belediye Mayıs 1958 tarihinde Zafer ve Sodra caddelerini açtı.¹⁴⁹

26 Mayıs 1959 günlü Demokrat Mentеше gazetesini Milas Belediyesi'nin takip eden günlerde yapacaklarını şu şekilde duyurmaktadır. "Milas'ın en işlek caddesi olan Cumhuriyet caddesi yeni baştan ele alınarak tamir edilecektir. Eski belediye binası restore edilerek sinema salonu ve toplantı salonu haline getirilerek pek yakında hizmete açılacaktır. Depremde hasar gören belediye binası yıkılarak yeniden inşa edilecektir. Park içindeki eski park gazinosu yerine bir gazino ve nikah salonu

¹⁴⁴ Demokrat Mentеше, 26 Temmuz 1957 Cuma, Sayı: 260, s. 1.

¹⁴⁵ Demokrat Mentеше, 26 Temmuz 1957 Cuma, Sayı: 260, s. 1.

¹⁴⁶ Demokrat Mentеше, 08 Mayıs 1958 Perşembe, Sayı: 524, s. 1.

¹⁴⁷ Demokrat Mentеше, 09 Mayıs 1958 Cuma, Sayı: 525, s. 1.

¹⁴⁸ Demokrat Mentеше, 14 Mayıs 1958 Çarşamba, Sayı: 529, s.1.

¹⁴⁹ Demokrat Mentеше, 16 Mayıs 1958 Cuma, Sayı: 531, s. 1.

inşaatının temel kazma işlemleri bitmek üzeredir. Belediye numune zeytinlik hediye edecektir”¹⁵⁰.

1959 yılında Milas Belediyesinin teşebbüsü ile çok büyük su sıkıntısı çeken Ayranlar ovasında yapılan artezyen çalışmaları 24 metrede bol miktarda su bulunması ile sonuçlandı¹⁵¹.

Milas Belediyesi'nin 1923-1962 yılları arasındaki ana bütçesi aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir¹⁵².

Yıllar	Bütçe
1923	10.800
1927	12.400
1932	14.500
1937	18.000
1942	20.000
1947	66.000
1952	249.000
1957	400.000
1962	633.718

1-Milas Belediyesinin Tarihi Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde yerel yönetim kurumları olması düşüncesiyle, XIX. yüzyıl ortalarından itibaren belediyeler ortaya çıkmaya başladı. Milas Belediyesi'nin kuruluş tarihi ile ilgili olarak elimizde kesin bir bilgi yoktur. Belediye'nin bugün kullandığı amblem üzerinde 1868 tarihi olmakla birlikte, Aşkıdil-Turhan Akarca Milas Belediyesi'nin kuruluş tarihini 1870 olarak vermektedir¹⁵³. Aynı şekilde Yurt Ansiklopedisi'de söz konusu tarihi 1870 olarak vermektedir¹⁵⁴. Adıyeke ise, her iki tarihinde doğrulanamadığını belirtir. Ancak Milas Belediyesi'nin 1878 tarihinden önce ve Muğla, Fethiye, Köyceğiz, Marmaris, Bodrum gibi yerleşim birimlerinin belediyelerinden daha önce, Belediye'nin Milas'ta kurulduğu kuvvetle muhtemeldir¹⁵⁵.

¹⁵⁰ Demokrat Mentеше, 26 Mayıs 1959 Salı, Sayı: 838, s. 1.

¹⁵¹ Demokrat Mentеше, 21 Temmuz 1959 Salı, Sayı: 882, s. 1.

¹⁵² Muğla İl Yılığ 1973, İzmir 1973, s. 360.

¹⁵³ Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s.16.

¹⁵⁴ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5918.

¹⁵⁵ Adıyeke, a.g.e., s. 49.

Belediye binası 1923-1960 yılları arasında bugünkü yerinde faaliyet göstermekteydi¹⁵⁶.

Milas Belediyesi'nin kuruluşundan, 1962 yılına kadar görev yapan Belediye Başkanlarının isimleri şu şekildedir¹⁵⁷:

- 1- Mahmut Ağa (subay)
- 2- Haznedar Damadı Emin Efendi
- 3- Hüsamettin Efendi
- 4- Raşit Efendi
- 5- Alırızazade Hacı Emin Efendi
- 6- Mehmet Ali Akarca
- 7- Rıza Toksarı Efendi
- 8- Cemil Mentеше
- 9- Halil Efendi
- 10-Hayri Üstündağ
- 11- Halil İbrahim Efendi
- 12- Şevket Gökbel (15.08.1936)
- 13- Nazmi Akdeniz
- 14- Sadık Sağıroğlu
- 15- Turhan Akarca (09.08.1950-24.01.1954)
- 16-Cemil Mentеше (23.03.1954-02.06.1955)
- 17- Gazi Mentеше (02.06.1955-16.11.1955)
- 18- Hasan Nalbantoğlu (11.06.1955-12.12.1957)
- 19- Mehmet Ozanat (Veteriner) (12.12.1957-03.01.1958)
- 20- Adnan Akarca (01.03.1958-01.06.1960)
- 21- Cemal Kılınç (Üsteğmen) (01.06.1960-27.07.1960)
- 22- Osman Çiftçioğlu (Kaymakam) (01.08.1960-21.01.0962)

Belediye başkanı Nazmi Akdeniz 1 Nisan 1950 Cumartesi günü saat 10.00 sıralarında istifa etti¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁵⁷ Labranda, Milas Belediyesi Aylık Yayın Organı, Yıl: 1, Sayı: 4, Milas, Ocak-Şubat 1992, s. 2.

¹⁵⁸ Milas Postası, 04 Nisan 1950, Sayı:55, s. 1.

03 Eylül 1950 günü yapılan Belediye başkanlığı seçimlerinde DP adayları 1826, CHP adayları 1276 oy aldı¹⁵⁹.

08 Eylül Cuma günü yeni belediye meclisi üyelerinin yapmış olduğu olağanüstü toplantıda belediye başkanlığına 16 oy ve oybirliği ile Turhan Akarca getirildi¹⁶⁰.

Belediye Başkanı Hasan Nalbantoğlu'nun 12.12.1957 tarihinde istifası ile boşalan makama valilik, Milas veterineri Mehmet Özönalp'i vekaleten getirdi. 03 01.1958 Cuma toplanan belediye meclisi, DP Milas İlçe İdare Heyeti Reisi Adnan Akarca'yı oy birliği ile belediye başkanlığına getirdi¹⁶¹.

27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra Milas belediye başkanlığına, askeri belediye başkanı Cemal Kılınç getirildi¹⁶².

2-Bayındırlık Hizmetleri

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü nezdinde yapılan temaslar neticesinde Milas'ta Arazi Kadastro Müdürlüğü kurulması Mart 1959 tarihinde hayata geçirildi¹⁶³.

2.1 Milas'ın İmarı

1923-1938 yılları arasında 20.000 lira harcanarak Milas'ın yolları tamir ve inşa edildi. Aynı yıllarda imar ile ilgili çeşitli işlere 88.000 lira para harcandı¹⁶⁴.

Milas kazasının Hoca Bedrettin mahallesinde bulunan 838 m. ve dört köşe vakıfa ait kabristan arsasının, kış mevsiminde bazı mahalleleri istila eden Balavca deresinin düzenlenmesi ve buraya bir rıhtım inşa edilmesi için metresi 20 kuruştan toplam 16.600 kuruşa mahalli belediyeye satılması konusunda verilen tezkere teklifi, İcra Vekilleri Heyeti'nin 24 Teşrinievvel (Ekim) 1926 tarihindeki toplantısında kabul edildi¹⁶⁵.

¹⁵⁹ Milas Postası, 05 Eylül 1950, Sayı:76, s. 1.

¹⁶⁰ Milas Postası, 06 Eylül 1950, Sayı:77, s. 1.

¹⁶¹ Demokrat Menteşe, 04 Ocak 1958, Cumartesi, Sayı: 418, s. 1.

¹⁶² Demokrat Menteşe, 15 Haziran 1960, Çarşamba, Sayı:1255, s. 1.

¹⁶³ Demokrat Menteşe, 20 Şubat 1959 Cuma, Sayı: 763, s.1.

¹⁶⁴ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.127.

¹⁶⁵ BCA, 30.18.1.21.66.2.

Milas'ın 1938 yılında yapılan şehir planının uygulanma safhasında birtakım sıkıntılar ile karşılaşmıştı. Örneğin, sokaklar darlıktan kurtarılamamıştı¹⁶⁶.

Milas Belediyesinin İmar Planına göre üzerinden yol geçirilecek olan Hususi İdareye ait 3022 metrelik dört köşe yerin bedelsiz olarak Belediyeye verilmesi konusunda Dahiliye Vekilliğinin 05.03.1940 tarih ve 45/3728 sayılı teklifi üzerine 2290 sayılı kanunun 8. maddesine göre İcra Vekilleri Heyeti'nce 11.03.1940 tarihinde kabul olundu¹⁶⁷.

Milas ilçesi imar planına göre yola gidecek olan Gazipaşa mahallesinin Hamam Sokağındaki 11,50 m² ve Belediye Caddesindeki 40,70 m², hazineye ait iki parça arsanın parasız olarak Milas Belediyesi'ne bırakılması Maliye Bakanlığı'nın muvafakatine dayanan İçişleri Bakanlığının 14.01.1948 tarihli ve 621-325/841 sayılı yazısı üzerine 2290 sayılı kanunun 8. maddesine göre Bakanlar Kurulu'nce 11.2.1948 tarihinde kararlaştırıldı¹⁶⁸.

Milas İlçesi'nin imar planı 1 Şubat 1949 tarihi itibarıyla henüz başlamamıştı¹⁶⁹.

Milas postası muhabiri M. Enis Şengör'ün, Milas Kaymakamı H. Ragıp Uğural ile Ocak 1959 tarihinde yapmış olduğu röportajda Kaymakam Uğural; "Buranın halledilmesi gereken meselelerinin başında imar planı gelmektedir. Belediye ve halkın yardımıyla bu işi ilk plana alacağız" şeklinde demeç verdi¹⁷⁰.

Milas Belediyesinin hali hazır planları Kasım 1959 tarihinde İller Bankası'na gönderildi. İmar planına esas olan nâzım planda İller Bankası şehircilik kısmı şefi Yüksek Mimar Vedat Onamay tarafından hazırlandı ve 20 Kasım 1959 günlü belediye meclisi toplantısında kabul edildi¹⁷¹.

Muğla İli ilçelerinin ve diğer belediye örgütü olan kasabalarının bir kısmının imar planları iller bankasınca yapılmış olup bu planlar 1973 itibarıyla hala yürürlükteydi. Zamanla çeşitli nedenlerle yetersiz hale gelen imar planları ise

¹⁶⁶ Ekrem Uykucu, *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi (Coğrafya ve Sosyal Yapı)*, İstanbul 1983, s. 220.

¹⁶⁷ BCA, 30.18.1.90.23.16.

¹⁶⁸ BCA, 30.18.1.115.92.1.

¹⁶⁹ Milas Postası, 1 Şubat 1949, Sayı: 4, s. 1.

¹⁷⁰ Milas Postası, 31 Ocak 1950, Sayı:46, s.1-4.

¹⁷¹ Demokrat Menteşe, 23 Kasım 1959 Pazartesi, Sayı: 1088, s. 1.

programlanarak yeniden yapıldı. Bu çerçevede Milas'ın 1963 yılında yapılmış olan imar planı 1/1000 ve 1/2000 ölçekliydi¹⁷².

Milas'ın ilk imar planı, kent içinden geçen karayolunun, ilçenin gelişmesini belirlemeye başlaması üzerine 1964 yılında yapıldı¹⁷³.

2.2 Mezarlıklar

XIX. yüzyıl sonlarında Milas kazasının kent dokusundaki genişlemenin sonucunda XX.Yüzyıl başlarında ortaya çıkan sorunlardan biriside, Rum mezarlığının kentin içinde kalması olmuştu. Rum cemaati yetkilileri Şubat 1908 tarihinde bu sıkıntıların giderilmesi için Osmanlı Devleti'ne başvuruda bulundu¹⁷⁴.

Müslüman mezarlıklarının kent içerisinde kalıp kalmadıklarına dair ise herhangi bir bilgi yoktur¹⁷⁵.

1950 yılına kadar Burgaz Mahallesinde ki Atatürk İlkokulunun olduğu saha mezarlıktı. Hacı İlyas Mahallesinde, bugün Arıcan Oteli, THK binası ve pek çok ticari binanın olduğu saha da mezarlık olarak kullanılmaktaydı. Burada büyük çınar ağaçları bulunmaktaydı. Ayrıca Ahmet Çavuş Mahallesinde, Dedebaşı denilen semt ile Balavca deresinin yanında, Ulu caminin güneyindeki Tarım Kredi Kooperatifi'ne ait bina ile avlusu da mezarlık olarak kullanılmaktaydı.1960 yılından sonra bu küçük mezarlıklar kaldırıldı. Devlet tarafından vatandaşların yakınlarını Yeni Mezarlığa defin etmeleri sağlandı¹⁷⁶.

2.3 İçme Suyu ve Maden Suyu

2.3.1 İçme Suyu

XIII. yüzyıl ortalarına kadar Milas'ın İçme suyu ihtiyacı kuyulardan sağlanırken, 1752-1753 senesinde Abdülaziz Ağazâde Mehmed Seyyid Bey, Beypınarı suyunu getirtip çeşmeler yaptırmıştır. XIX. yüzyıl sonlarında Milas'ta 6 adet çeşme ve ne zaman yapıldığı belli olmayan sarnıçlar bulunmaktaydı¹⁷⁷.

¹⁷² Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 292-293.

¹⁷³ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5922.

¹⁷⁴ Adıyeke, a.g.e., s. 22.

¹⁷⁵ Adıyeke, a.g.e., s. 22.

¹⁷⁶ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁷⁷ Adıyeke, a.g.e., s. 80.

1938’li yıllara gelindiğinde Milas’a ait su mecrasının mühim bir kısmı boru içine alındı ve su deposu yaptırıldı¹⁷⁸.

Beypınarı suyu menbaından türlü akıntı yollarını takip ederek Kaymakavağı denilen mevkiye kadar açıkta gelmekteydi. Buradan itibaren de demir boruların içine alınmak suretiyle verilirdi. İlçe merkezinde seyrek olarak su depoları ve çeşmeler bulunmaktaydı. Tabii ki bu yolla gelen suyun tazyiki özellikle yaz aylarında son derece azalmaktaydı¹⁷⁹.

1939 yılında Beypınarı oldukça bol bir kaynak suyu olarak kasabanın içilecek yegâne suyu olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁸⁰.

Milas’ta içme suyu şebekesi ve ana deposu yapımına 1949 yılında başlandı¹⁸¹.

Milas’ta Çomakdağı silsilesindeki kaynak suları da boldu. Sarıkaya’da ki Değirmencik ve Alkaya kaynakları 1949 yılında yapılan düzenlemeden sonra 14.5 km. mesafeden 125 ve 150 mm.lik borular içerisinde Milas merkezine getirildi. 1950-1951 yıllarında Hıdırlık Tepesi’nde yapılan 400 m³ depo ve 12 km.lik bir şebeke ile ilçeye dağıtılan bu suyun verimi saniyede 11 litreydi. Ayrıca Teke dağının doğusunda Üçpınarlar, batısında Yoğunluk ve Anaoluk denilen kaynaklar vardı¹⁸².

Kafaca köyü yakınlarındaki Oluk suyu, Sodra’dan Milas-Selimiye yoluna inen Hamza suyu, Kılavuz köyü yakınlarındaki Ağalar suyu, Milas’ın önemli kaynak suları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu suların bir kısmı 1951 yılından itibaren 59 köye su boruları ve büzler ile götürüldü¹⁸³.

Milas-Muğla yolu üzerinde, Tuzovası’ndan çıkan Beypınarı kaynak suyu, Milas kaynak sularının içerisinde en önemlisini teşkil etmekteydi. Bu kaynak Milas İlçesi’nin 1950’lerden önceki içme ve kullanma suyuydu. Bu suyun bir kısmı 1954’lü yıllarda şehre getirilmekte, büyük bir kısmı da Kaymakavağı mevkiinde Milas Belediyesi tarafından idare edilen bir oluşumla, Milas ovasının sulanmasında kullanılmaktaydı. Beypınarı kaynağının tazyiki az olmakla birlikte devamlı olması kaynağı önemli bir hale getirmişti¹⁸⁴.

¹⁷⁸ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.127.

¹⁷⁹ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁸⁰ Eroğlu, a.g.e., s. 192.

¹⁸¹ Milas Postası, 13 Aralık 1949, Sayı:39, s.1.

¹⁸² Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 6.

¹⁸³ Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 6-7.

¹⁸⁴ Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 6.

Milas'ta su şebekesi 1950 yılında kuruldu¹⁸⁵, 1958 yılında ise, bu şebeke ek kuyular açılmak suretiyle genişletildi¹⁸⁶.

1952'li yıllarda Milas'a bambaşka bir görünüm veren varlıklar arasında hiç şüphesiz Milas'ın suyu başta gelmekteydi. Türkiye şehir ve kasabalarının en iyi sularından biri olan Milas suyu, modern tesislerle Kargıcak köyü üzerindeki dağlardan getirilmiş ve her tarafa dağıtılmıştı. Evlerin çoğunda çeşmeler bulunmaktaydı. Sözü geçen tarihlerde Milas'ın suyu kendi ihtiyacını karşılamakta ise de, yaz aylarında sarfiyatın fazlaşması sebebiyle eski Kaymakkavağı suyu da şebekeler ıslah edilmek suretiyle mahallelere dağıtılmıştı¹⁸⁷.

1954'lü yıllar ve daha önceki tarihlerde Milas halkının kullandığı içme suları arasında Sepetçiler ve Asın çiftliği içmeleri de vardı. Birçok köyde halk içme suyunu kuyulardan temin etmekteydi¹⁸⁸.

Nisan 1957 tarihinde Milas'a bağlı köylerin içme suyu inşaatları hızla devam etmekteydi. Türbeorta Köyünün içme suyu inşaatına başlanmıştı. Türbeorta Köyünün içme suyu inşaatının tamamlanması ile tam 11 köyün içme suyu problemi halledilecekti¹⁸⁹.

İçme suyunun 1957 yılında artık ihtiyaca karşılık veremez hale gelmesi üzerine takviyesi için gerekli olan para belediye Başkanı Hasan Nalbantoğlu'nun Ankara'da yapmış olduğu temaslar sonucunda sağlandı¹⁹⁰.

Milas'ın içme suyu ilave ve takviyesi işi % 4 eksiltme ile 25 Temmuz 1957 Salı günü ihale edildi. Bu takviye ile yakın bir zamanda Milas'ın yaz aylarında da bol suya kavuşması beklenmekteydi¹⁹¹.

28 Temmuz 1959 Salı günü Milas'a getirilen motorpomp grubunun montaj işi hemen ele alındı¹⁹². 11 Eylül 1959 Cuma günü Milas eşsiz günlerinden birini yaşadı. Binlerce kişinin katılımı ile Kesan Kuyusu resmen işletmeye açıldı. Bu

¹⁸⁵ Uykucu, a.g.e., s. 220.

¹⁸⁶ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5922.

¹⁸⁷ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 10.

¹⁸⁸ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 7.

¹⁸⁹ Demokrat Mentеше, 13 Nisan 1957 Cumartesi, Sayı: 166, s. 1.

¹⁹⁰ Demokrat Mentеше, 19 Nisan 1957 Cuma, Sayı: 172, s. 1.

¹⁹¹ Demokrat Mentеше, 26 Temmuz 1957 Çarşamba, Sayı: 258, s. 1.

¹⁹² Demokrat Mentеше, 31 Temmuz 1959 Cuma, Sayı: 891, s. 1.

kuyunun açılışı ile birlikte Milas Merkez İlçe'ye hiç kesilmeden çeşmelerde devamlı su verilmesi sağlandı¹⁹³.

1965'li yıllarda Milas'ta devlet tarafından içme suyu yaptırılan yerler şunlardı¹⁹⁴: Milas merkez köylerinden, Çamköy, Çomakdağ (Kızılağaç), Dibekdere, Hasanlar, Karacahisar, Kayabaşı, Kayadere, Ketendere, Köşk, Kuzyaka, Sarıkaya, Ulaş ve Yusufça köyleriydi. Güllük merkezde Devlet tarafından yaptırılan içme suyu şebekesi, henüz Nahiye'ye bağlı köylerde yaptırılamamıştı. Ören ve bu Nahiye' ye bağlı Çakıralan ve Dereköy köylerinde, Selimiye merkez ve bu Nahiye'ye bağlı, Danişment, Derince, Ekindere, Etenli, Kayabükü, Sakarkaya ve Şenköy köyelerine Devlet tarafından içme suyu hizmeti getirilmişti.

2.3.2. Maden Suyu

Milas maden suyu açısından da oldukça zengin bir bölgedir. Bahçeburun köyü civarında bulunan bir maden suyu kaynağı, dönemin Milas Asker Alma Şube başkanlarından İbrahim Bey küçük bir havuz inşa ettirmek suretiyle kaynağı çevirmiş ve bataklık haline gelmesinin önüne geçmişti. Bundan başka yine aynı dönemde Sodra içme suyu adıyla bilinen bir başka maden suyu kaynağının olduğu da bilinmektedir¹⁹⁵.

2.4 Elektrik

Milas Merkez İlçe'ye, 1925 yılında şahıs malı olan bir elektrik santrali vasıtasıyla elektrik verildi¹⁹⁶. 1938 yılına Milas Merkez İlçe'nin elektrik ihtiyacı şahıs malı olan bu, tek elektrik fabrikası ile sağlandı¹⁹⁷. 1939 yılında bu santral belediye tarafından satın alındı¹⁹⁸.

1944 yılında Milas Merkez'deki elektrik tarifelerine 4375 sayılı kanun gereğince zam yapılması hakkında Milas Belediye Meclisince verilen karar Dahiliye Vekilliğinin 05.01.1944 tarihli ve 622-438-68 sayılı tezkeresi İcra Vekilleri

¹⁹³ **Demokrat Mentese**, 12 Eylül 1959 Cumartesi, Sayı: 1027, s. 1.

¹⁹⁴ **1967 Muğla İl Yıllığı**, Ankara 1968, s. 569-571.

¹⁹⁵ Eroğlu, a.g.e., s. 192.

¹⁹⁶ **Muğla İl Yıllığı 1973**, İzmir 1973, s. 356.

¹⁹⁷ **Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla**, İzmir 1938, s. 54.

¹⁹⁸ **Muğla İl Yıllığı 1973**, İzmir 1973, s. 356.

Heyetince 12 Ocak 1944 tarihinde tetkik edilerek elektriğin her bir kilovatına 2 kuruş zam yapılması 4375 sayılı kanunun 1. maddesi hükmünce uygun görüldü¹⁹⁹.

Muğla Valiliği'nden Bayındırlık Bakanlığı'na 25.4.1946 tarihinde Milas Belediyesinde hazırlanan Elektrik tesisatının 5 yıllık ıslah programı sunulmuştur. Program şöyledir:

Motorlar: 1929 senesinden beri devamlı kullanılmakta olan 26, 34 ve 60 beygirlik motorların ve 1938 den beri kullanılan 60 beygirlik motorun eskidiğinden yerlerine biri 100 diğeri 150 beygirlik iki yeni motorun satın alınması gerekmektedir.

Şehir Elektrik Şebekesi: Şehir elektrik şebekesinin düzenlenmesi için muhtelif ölçülerde kabloya, direklere, izolatöre, duvar ve direk konsolları için civataya, havai sigortaya ve parfundr'a ihtiyaç vardır. Bu rapor Belediye Başkanı Nazmi Akdeniz'in imzasıyla tanzim edilmiştir. Bu yazı üzerine Bayındırlık Bakanlığı'ndan 03.08.1946 tarihinde Milas Elektriklendirme Programı Hakkında yazılan cevapta, Milas Belediyesi'nce gönderilen raporun incelendiği ve aşağıdaki kararların alındığı bildirildi:

1-Milas civarındaki suların mühendise tetkik ettirilerek burada bir hidro-elektrik santrali kurulma imkanı hakkında rapor hazırlanması

2-Elektrik şebekesinin genişletilmesi için lüzumlu olan malzemenin tekrardan bir mühendise hazırlanması ve fiyatlarının bugünkü rayiçten belirlenerek eklenmesi bildirildi²⁰⁰.

Bu programa müteakip 1948 yılında Milas'ın elektrik ihtiyacını karşılamak için termik dizel santrali kuruldu. 1972 yılına kadar kentin elektrik ihtiyacı, 1948'de kurulan Termik Dizel Santral'den karşılandı²⁰¹.

Milas postası muhabiri M. Enis Şengör'ün Ocak 1950'de, Milas Kaymakamı H. Ragıp Uğural ile yapmış olduğu röportajda, kaymakam Uğural; "Gündüzleri elektrik yanmamaktadır. Gecenin bir saatini gündüze alarak gündüzleri birkaç saat cereyan vermeyi düşünüyorum" şeklinde beyanat verdi²⁰².

¹⁹⁹ BCA, 30.18.1.104.7.24.

²⁰⁰ BCA, 230.142.22.1.

²⁰¹ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, , s. 5922.

²⁰² Milas Postası, 31 Ocak 1950 , Sayı: 46, s. 1-4.

11 Şubat 1950 tarihinden itibaren Milas Merkez İlçe’de gündüzleri ikişer saat ve Pazar günleri de saat 09.00’dan 14.00’a kadar cereyan verilmesi ilçede memnuniyetle karşılandı²⁰³.

30 Kasım 1951 günü İller Bankası tarafından elektrik fabrikası ihalesi yapıldı. İhale şartlarına göre elektrik fabrikasının 5 Haziran 1952’de teslim edilmesi şarttı²⁰⁴.

Milas Belediye Başkanı Turhan Akarca Şubat 1952 tarihinde Milas Postası Gazetesi’ne, “40.000 kûsur liralık bir santral binası, bir fiskiyeli havuz ve bir transformatör binası Yüksek Mimar Tahir’e ihale edilmiştir. 25 Haziran 1952’de teslimi şarttır” şeklinde beyanat verdi²⁰⁵.

1952 yılında Milas Merkez İlçe’nin, geceleri aydınlatma işi elektrik ile yapılmakta, günde altı saat evlere ve sokaklara cereyan verilmekteydi²⁰⁶.

Milas Belediyesi, üçüncü transformatör tesisatını ikmal etti. Vatandaşın elektrik ihtiyacı bu transformatör sayesinde geniş bir biçimde karşılandı²⁰⁷.

Milas Belediye Başkanı Gazi Menteşe’nin Ankara ziyaretinden sonra alınan 390 beygir kuvvetinde, elektrik motorunun parçalarının büyük bir kısmı Aralık 1956 tarihinde Milas’a getirildi²⁰⁸.

Milas Merkez İlçe’nin 1954-1966 yılları arasındaki elektrik ihtiyacı, yeni santraller ve yeni alınan dizellerle karşılandı. 1966 yılında ise yüksek gerilim tesisleri ihalesi yapılarak, 1970 yılında ilçeye “Hidroelektrik” enerjisi bağlandı²⁰⁹.

1965’li yıllarda Milas Merkeze bağlı köyler, nahiyeler ve nahiyelere bağlı köylerde elektrik bulunan tek yer Güllük nahiyesiydi²¹⁰.

2.5 İtfaiye

1923-1938 yılları arasında Milas’ta yangın depoları yapıldığını bilmekteyiz²¹¹. Ancak Milas Belediyesi İtfaiye teşkilatı ile ilgili olarak ayrıntılı bilgiye ulaşılamadı.

²⁰³ Milas Postası, 21 Şubat 1950, Sayı: 48, s. 1.

²⁰⁴ Milas Postası, 27 Kasım 1951, Sayı:133, s. 1.

²⁰⁵ Milas Postası, 5 Şubat 1952, Sayı: 137, s. 4.

²⁰⁶ Milas’ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 10.

²⁰⁷ Demokrat Menteşe, 12 Ekim 1956 Cuma, sayı: 5, s. 1.

²⁰⁸ Demokrat Menteşe, 21 Aralık 1956 Cuma, sayı:65, s. 1.

²⁰⁹ Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 356.

²¹⁰ 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s. 569-571.

²¹¹ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.127.

2.6 İktisadi Tesisler

1952 yılında Milas'ta üç adet otel bulunmaktaydı. Ayrıca çok sayıda han da ilçe merkezinde yer almaktaydı. Halkın dinlenme yeri olarak kabul edilen kahvehanelerde çoktu. Dışarıdan gelenlerin ihtiyaçlarına yetecek kadar lokanta ve aşçı dükkanı bulmakta mümkündü²¹².

2.7 Hamamlar

1923-1960 yılları arasında Milas'ta bir adet hamam bulunmaktaydı. Ulu caminin batı kısmında, camiye bitişik olan yerde, Hoca Bedrettin Mahallesinde bulunan aynı hamam günümüzde de hizmet vermeye devam etmektedir²¹³.

2.8 Camiler

Çalışmamızı kapsadığı zaman dilimi dikkate alındığında, sözü geçen yıllarda Milas ilçe merkezinde bulunan camiler şunlardır.

- 1- Hacı İlyas Camii: Hacı İlyas mahallesindeki cami, Mentешеoğulları zamanından kalmadır. Cami 1330 yılında Selâhaddin adında bir evliya tarafından inşa edilmiştir. Cami, Şücaaddin Orhan Bey zamanının eseridir²¹⁴.
- 2- Ulu Camii: Balavca deresinin kenarında 1378 yılında, Mentеше sultanlarından Gazi Ahmet Bey tarafından yaptırılmıştır. Cami 1879 yılında tamir edilmiştir. Ahşap minberi kaldırılmış, birincisi aynen kopya edilerek mermer bir minber konulmuştur²¹⁵.
- 3- Belen Camii: Şehrin ortasındaki Hisarbaşı tepesinde inşa edilmiştir. 1750-1751'li yıllarda tamir gören caminin, Batı tarafında yükselen minaresi 1811 yılında yapılmıştır²¹⁶.
- 4- Firuz Bey Camii: İlk Osmanlı mimarisinin güzel örneklerinden biri olan cami, 1394²¹⁷ yılında Sultan Bâyezid'in Mentеше Valisi Hoca Firuz Bey tarafından

²¹² Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 10.

²¹³ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

²¹⁴ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 95, Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 172.

²¹⁵ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 96-98, Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 172.

²¹⁶ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 98-99.

²¹⁷ Yeni Milas dergisi söz konusu tarihi 1383 olarak vermektedir. Yeni Milas, Kasım 1936, Cilt:1, Sayı: 2, s. 5.

yaptırılmıştır²¹⁸. Mentеше Bölgesi'nin Osmanlı devleti tarafından fethinden hemen sonra yaptırılmıştır. Firuz Bey Camii, üzeri kurşunla kaplı olduğu için mahalli olarak "Kurşunlu Camii" adıyla anılmaktadır²¹⁹.

5- Ağa Camii: Topbaşı tepesinin batı eteğinde, Balavca deresinin kenarında, 1737 yılında Hacı Abdülaziz Ağa tarafından yaptırılmıştır²²⁰.

Ayrıca bu camilerden başka, XX. yüzyıl ortalarında Milas'ta bulunan mescitlere baktığımızda, Hisarbaşı, Gazi Paşa, Hacı Apti, Hayıtlı ve Gümüşlük mahallerinde birer mescitin var olduğunu görmekteyiz. Ancak 1954 yılında bu mescitlerden sadece Hisarbaşı'ndaki Pazar mesciti kullanılmaktaydı²²¹.

2.9 Temizlik ve Kanalizasyon

Yerleşim birimlerinin en önemli meselelerinden biri olan kanalizasyon çalışmaları Milas Merkez İlçe'de, 1949 yılı itibarıyla henüz başlamamıştı²²².

Milas'ın kanalizasyon yetersizliği 1980'li yıllar da dahi aşılamamıştı. Bu yıllar da dahi kanalizasyon şebekesi olmayan yeni mahaller de, fosseptikler ve kapalı çukurlar kullanılmaktaydı²²³.

G-Spor

1938 yılında oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek amacıyla çıkarılan 3530 sayılı kanunla Başbakanlığa bağlı, şimdiki adı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, eski adı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kuruldu. Böylece ilimiz dahilinde bulunan gençlik kulüpleri de bölgelere bağlanarak 3530 sayılı Beden

²¹⁸ **Muğla İl Yıllığı 1973**, İzmir 1973, s. 172.

²¹⁹ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 99-100. Cami, 1956 yılında Vakıflar İdaresi'nce tamir edilmiştir. Konuyla ilgili olarak Aydın Vakıflar Mıntika Müdürü, Milas'a gelerek incelemelerde bulunmuştu. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Demokrat Mentеше**, 07 Kasım 1956 Çarşamba, Sayı: 27, s.1.

²²⁰ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 102, **Muğla İl Yıllığı 1973**, İzmir 1973, s. 173.

²²¹ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 103.

²²² **Milas Postası**, 1 Şubat 1949, Sayı: 4, s. 1.

²²³ **Yurt Ansiklopedisi**, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5922.

Terbiyesi Kanunları'na göre tescilleri yapılarak resmi birer kuruluş haline getirildi²²⁴.

1.1 Milas'ta Kurulup Tescili Yapılan Spor Kulüpleri

1.1.1 Milas Gençlik Spor

Renkleri: Sarı-Kırmızı

Kuruluş Tarihi: 16.05.1934

Tescil Tarihi: 22.05.1934

Bölge Tescil No: 3

Umum Müdürlüğü No: 3

1940 yılında Milas Gençlik Spor Kulübü Başkanı Nazım Akdeniz'di²²⁵. Kulübün faaliyet gösterdiği spor kolları; güreş, atletizm, dağcılık, bisiklet, izcilik, futbol, voleybol ve sportif oyunlardı. Kulüp 07.10.1960 tarihinden itibaren Avcılık ve Atıcılık Kulübünü kurmuş olup söz konusu kulüp 1965 yılında faaliyetini sürdürmekteydi²²⁶.

1957 yılının Kasım ayında Milas Gençlik Spor Kulübü'nün yıllık kongresi yapılarak 7 kişilik idare heyeti seçildi. İdare heyeti başkanlığına oy birliği ile Dr. Zekai Kanat'ı seçti²²⁷.

Milas Gençlik Spor Kulübü 15 Nisan 1960 Cuma günü yaptığı toplantıda İzzet Kınacı'dan boşalan başkanlık görevine belediye muhasibi Orhan Tokça'yı getirdi²²⁸.

1.1.2 Milas Esnaf Spor

1950 yılında Yıldız Spor adı altında bir spor kulübü kurulmuştur. Daha sonra bu kulüp, "Esnaf Spor" adı ile tescil edildi. 1961 yılına kadar faaliyet gösteren Esnaf Spor aynı yıl dağıldı ve "Milas Gücü" adı ile tekrar kuruldu²²⁹.

²²⁴ Muğla'da Sporun Dünü ve Bugünkü Durumu, Muğla Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Arşivi.

²²⁵ BCA, 490.1.351.1.

²²⁶ 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s. 322.

²²⁷ Demokrat Mentеше, 18 Kasım 1957 Cuma, Sayı: 373, s. 1.

²²⁸ Demokrat Mentеше, 16 Nisan 1960 Cumartesi, Sayı: 1207, s. 1.

²²⁹ Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s.216.

1.2. Şehir Stadının Yapımına Kadar Futbol Oynanan Sahalar

1930'lu yıllarda Milas'ta, bugün Murat Salih Menteşe'ye ait olan binanın güneyinde, kaymakam lojmanı olan kısım spor sahası olarak kullanılmaktaydı. Sözünü ettiğimiz alan günümüzde Madam Murat'ın evi olarak bilinen alandır²³⁰.

Yapmış olduğumuz incelemelerde 1940'lı yıllarda Milas kamuoyunun, Milas'ta modern ölçütlerde bir stat yapımı için son derece istekli oldukları görülmektedir. Bu düşüncenin harekete geçirilmeye başladığı tarih ise 1949 yılına rastlamaktadır. Bu tarihte Milas Spor sahasının yapımı için Muğla Bölge Başkanlığı'nca ödenek ayrıldı²³¹. 1950 yılında spor sahası yapımı için il makamı tarafından 10.000 liralık ödenek ayrıldı²³².

Takip eden günlerde Stat yapımına başlanmıştır. Ancak temeli atılmış olan stat, 1952 yılı itibariyle henüz bitmemiş ve öylece beklemekteydi²³³.

1957 yılında spor sahasının yapımı için geri kalan kısımda ihale edildi²³⁴. Ancak bu saha 1960 yılına gelindiğinde henüz bitirilmemişti. Dolayısıyla 1923-1960 yılları arasında Milas İlçesi'nde modern ölçütlerde bir stat yoktu.

1965'lerden sonra ise bugünkü Hükümet Binası ile önünde park ve Atatürk heykeli olan, Sağlık Ocağı'nı da içine alan kısım spor sahası olarak kullanıldı²³⁵.

H-Milas'ta Siyasal Yaşam ve Seçimler

1-Milli Mücadele Dönemi Milas'ta Siyasal Yaşam

1908 Meşrutiyetinden sonra açılan Meclis-i Mebusan'a gidecek mebusları belirlemek amacıyla yapılan 1908 seçimlerine İttihat ve Terakki Fırkası ile Ahrar Fırkası iştirak etti. Seçimleri ezici bir çoğunlukla İttihatçıların kazandığı 1908 seçimlerinden sonra, Menteşe Sancağı'nı temsil eden iki mebustan biri Milaslı Halil

²³⁰ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

²³¹ *Milas Postası*, 11 Ocak 1949, Sayı: 1, s. 1.

²³² *Milas Postası*, 25 Nisan 1950, Sayı: 58, s. 1.

²³³ *Yeni Milas*, 24 Haziran 1952, Sayı: 13, s. 1.

²³⁴ *Demokrat Menteşe*, 04 Mart 1957 Pazartesi, Sayı: 126, s. 1.

²³⁵ Bu bilgi 12.06.2003 tarihinde Olcay Akdeniz ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

Menteşe oldu. Halil Bey 1912 ve 1914 seçimlerinden sonrada mebusluk görevini devam ettirdi²³⁶.

1918 yılını takiben Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkması neticesinde, ülkede esen siyasi rüzgar İttihatçıların aleyhine döndü. Bu rüzgardan Mentеше Sancağı'da etkilendi ve 1919 seçimlerinden sonra bu defa Milaslı, Müderris Hoca Halil İbrahim Efendi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan mebus olarak, Meclis-i Mebusan'a dahil olmuştur²³⁷.

2- Milli Mücadele Sonrası Milas'ta Siyasal Yaşam

2.1 Halk Fırkasının Kurulması ve 1923-1945 Yılları Arası Milas'taki Faaliyetleri

9 Eylül 1923 tarihinde Mustafa kemal Paşa tarafından Halk Fırkası'nın kuruluşunun hemen ardından 20 Kasım 1923 tarihinde Ankara'dan gönderilen resmi bir yazı ile Anadolu ve Rumeli Müdafaya-yı Hukuk Cemiyeti İdare Heyeti'nin aynen Halk Fırkası'nda görev yapacağı bildirildi²³⁸. Bu karara müteakip Milas Müdafaya-yı Hukuk Cemiyeti'nin üyeleri Milas CHP'sinin kurucuları oldu. Bu kişiler şunlardı²³⁹:

- 1-Halil İbrahim Efendi
- 2-Feyzullah Ağa
- 3-Mehmet Rüştü Efendi
- 4-Ethem Bey
- 5-Kara Hafız Bey
- 6-Eski Subay Emin Bey
- 7-Arifzâde Hamdi Efendi
- 8-Nazmi Akdeniz
- 9-Çandırılı Mülazım Salih Efendi
- 10-Mehmet Çavuş

²³⁶ Türkes, a.g.e., s. 92-94.

²³⁷ Türkes, a.g.e., s. 95.

²³⁸ Akça, a.g.e., s. 93.

²³⁹ Türkes, a.g.e., s.287.

Nisan 1936 tarihinde Milas CHP İlçe Başkanı Hamdi Mergen'di. Aynı yılın Ekim ayında ise başkanlığa Salih Murad Bey getirildi²⁴⁰.

1938 yılında Milas İlçesi CHP idare heyeti şu kişilerden oluştu²⁴¹.

Reis: Cemil Menteşe

Muhasip: Fethi Tokseri

Katip: Sami Sağıroğlu

Üye: Mehmet Çerçi

Üye: Hasan Alagün

Üye: Kasım Erbaş

Üye: Hamdi Uğur

Belediye Başkanı: Nazmi Akdeniz

1940 yılında CHP Milas İlçesi idare heyeti şu kişilerden oluştu²⁴².

Reis: Cemil Menteşe

Muhasip: Hasan Akay

Katip: Sadık Sağıroğlu

Üye: Sami Sarıoğlu

Üye: Hasan Alagün

Üye: Fehmi Algün

Üye: Mehmet Çerçi

Belediye Başkanı: Nazmi Akdeniz

1945 yılı kongrelerinde Muğla ilçeleri CHP İlçe Başkanlığı seçimlerinde Milas İlçesi CHP İlçe Başkanlığı'nı Milaslı Tüccar Hamdi Mergen kazandı²⁴³.

3- Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş

II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan şartlar Türkiye'nin yeniden çok partili siyasal hayata geçişini hızlandırdı. İlk olarak 18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi, 7 Ocak 1946'da da Demokrat Parti, Türkiye'nin siyasal hayatına girdi²⁴⁴. 1947 yılında Milas CHP İlçe Başkanlığı'na Doktor Sezai Çomo getirildi²⁴⁵.

²⁴⁰ Akdeniz, "Melasso'da ...", s. 14.

²⁴¹ BCA, 490.1.351.1.

²⁴² BCA, 490.1.351.1.

²⁴³ BCA, 490.1.280.1124.1.

²⁴⁴ Akça, a.g.e., s. 100.

²⁴⁵ BCA, 490.1.280.1124.1.

3.1 Demokrat Parti Milas İlçe Teşkilatının Kurulması ve 1946-1950 Arası Siyasal Faaliyetleri

Çok partili siyasal hayata geçişin sağlanması ile birlikte Milas İlçesi'nde mevcut siyasi rüzgardan tabii olarak etkilendi. DP'nin kuruluşundan 4 ay sonra 11.05.1946 tarihinde DP Milas İlçe Örgütlenmesi 148 kişinin katılımı ile gerçekleşti²⁴⁶.

4- 1950-1960 Yılları Arası Milas'ta Siyasal Faaliyetler

4.1. Milas'ta 1950-1954 Yılları Arası Siyasal Faaliyetler

CHP 1950 seçimlerinde Muğla'dan göstereceği milletvekili adaylarının % 70'nin ön seçimle, % 30'nun da Parti Genel Merkezince belirleneceğini bildirdi²⁴⁷. Bunun üzerine 9 Nisan 1950 Pazar günü CHP'nin Muğla milletvekili adaylarını belirlemek için yapmış olduğu önseçimde sırasıyla en fazla oyu Baha Şıkman, Ethem Serim, Dr.Celal Gökbel, Nazmi Akdeniz aldı²⁴⁸.

CHP'de bu gelişmeler olurken, DP ise adaylarını yapılan ön seçimle belirledi. Bu seçime göre DP adayları şu kişilerden oluşuyordu: DP adayları ise şu kişilerdi: Nuri Özsan (Muğla milletvekili), Yavuz Başer (Avukat, Milas DP İlçe Başkanı), Nadir Nadi (Cumhuriyet gazetesi başyazarı ve sahibi), Zeyyat Mandalinci (Bodrum'da tüccar), Cemal Hünel (Maden Mühendisi)²⁴⁹ ve Samet Ağaoğlu²⁵⁰.

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan TBMM IX. Dönem Milletvekili seçimleri sonucunda Muğla'da ve Milas'ta DP adayları kazandı. Seçimler esnasında Milas'ta kayda değer bir hadise gerçekleşmedi²⁵¹.

21 Mayıs 1951 günü saat 14.00'da Milas Halkevi salonunda CHP İlçe kongresi yapıldı ve şu isimler seçilerek toplantı bitirildi:

²⁴⁶ BCA, 490.1.847.351.1.

²⁴⁷ Akça, a.g.e., s.103.

²⁴⁸ Milas Postası, 11 Nisan 1950, Sayı:56, s. 1; Bkz. Akça, a.g.e., s.103-104.

²⁴⁹ Milas Postası, 11 Nisan 1950, Sayı:56, s. 1.

²⁵⁰ Akça, a.g.e., s.105.

²⁵¹ Milas Postası, 16 Mayıs 1950, Sayı: 61, s. 1.

Dr. Sezai Nafiz Çomo, Nazmi Akdeniz, Sadık Görgeç, Sadık Sağıroğlu, Hasan Alagün, Osman Özer, Refik Öner, Süleyman Cengiz ve Cevdet Altundağ²⁵².

16 Eylül 1951 günü Muğla Vilayeti'nin boş olan (münhal) milletvekilliği için yapılan seçimi DP adayı Natık Poyrazoğlu kazandı. Vedet Dicleli kaybetti. Partilerin Milas'taki oyları şu şekildeydi²⁵³.

DP: 8188

CHP: 8190

Menteşe gazetesi Milas'ta Dr. Hasan Karganlı'nın teşebbüsü ile Haziran 1953'te Millet Partisi İlçe Teşkilatı kurulmak üzere hazırlıklara başladığını bildirmekte²⁵⁴. Konuyu Milas'ta sorduğumuz sözlü kaynaklar, böyle bir oluşumu duyduklarını ancak net bir bilgi veremeyeceklerini söylediler. Muhtemelen Millet Partisi'nin Milas İlçe Teşkilatlanması sadece bir teşebbüs şeklinde kalmış olmalı.

4.2. Milas'ta 1954-1957 Yılları Arası Siyasal Faaliyetler

Hükümet tarafından 2 Mayıs 1954 tarihinde Milletvekili genel seçimleri yapılması kararı alındıktan hemen sonra Muğla'da ve Milas'ta DP ile CHP seçim çalışmalarına başladı. Bu çalışmaların neticesinde DP ve CHP'nin yapmış olduğu aday yoklaması sonucunda Muğla milletvekili adayları şu kişilerden oluştu. DP milletvekili adayları: Turhan Akarca, Nuri Özsan, Zeyyat Mandalinci, Natık Poyrazoğlu ve Yavuz Başar. CHP milletvekili adayları ise, Vedat Dicleli, Selami Savran, Dr. Rebi Barkın, Ahmet Arıkan, Recai Güreli ve merkez adayı olarak Necati Çiller²⁵⁵.

1954 yılında yapılan seçimlerini Muğla'da DP milletvekilleri adayları kazanarak TBMM X. Dönem Muğla milletvekilleri şu kişilerden oluştu: Turhan Akarca, Nuri Özsan, Zeyyat Mandalinci, Natık Poyrazoğlu, Yavuz Başar ve Akif Sarıoğlu²⁵⁶.

²⁵² Milas Postası, 22 Mayıs 1951, Sayı: 109, s.1-2.

²⁵³ Milas Postası, 18 Eylül 1951, Sayı: 126, s. 1.

²⁵⁴ **Menteşe**, 11 Haziran 1953 Perşembe, Sayı: 11, s. 1.

²⁵⁵ Akça, a.g.e., s.107-108.

²⁵⁶ Akça, a.g.e., s.108.

4.3. Milas'ta 1957-1960 Yılları Arası Siyasal Faaliyetler

DP Milas İlçe Kongresi 6 Ocak 1957 Pazar günü yapıldı. Adnan Akarca, Hikmet Bilgin, Hasan Nalbantoğlu, Gazi Mentеше, Behlül Mentеше, Ali Sağıroğlu ve İbrahim Uz idare heyetine seçildi²⁵⁷. DP Milas İlçe Kongresi'nin hemen ardından toplanan idare heyeti, Başkanlığa Adnan Akarca'yı, 2. Başkanlığa Behlül Mentеше'yi getirdi²⁵⁸.

27 Ekim 1957 tarihinde TBMM tarafından milletvekili seçimi yapılması kararı alındıktan sonra Muğla'daki siyasi partilerde bir hareketlilik gözlenmeye başladı. 26 Eylül 1955 nüfus sayımlarına göre Muğla'nın çıkaracağı milletvekili sayısı 6'dan 7'ye yükseltildi. DP ve CHP'nin milletvekili adayları partilerin yapmış olduğu aday yoklamasına göre şu kişilerden oluşuyordu. DP adayları: Turhan Akarca, Nuri Özsan, Zeyyat Mandalinci, Dilever Argun, Turgut Topaloğlu ve Sadi Pekin. CHP adayları ise, Mesut Savran, Şevket İlgin, Şerif Baydur, Recai Güreli, Faruk Ağaoglu, Baha Şıkman ve Ethem Serim'dir²⁵⁹.

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan TBMM XI. Dönem Milletvekili Seçimlerini Muğla'da DP adayları kazandı.

Belediye Başkanı Hasan Nalbantoğlu'nun istifası ile boşalan Belediye Başkanlığı makamına Muğla Valiliği, Milas veterineri Mehmet Özönalp'i vekaleten getirdi. 03 Ocak 1958 Cuma günü toplanan Milas Belediye Meclisi, DP Milas İlçe İdare Heyeti Reisi Adnan Akarca'yı oy birliği ile belediye başkanlığına seçti²⁶⁰.

Şubat 1959 tarihinde Milas DP Vatan Cephesi Gençlik Kolu Lokali Turhan Akarca tarafından açıldı. Lokalin Başkanlığına Lütfü Tavashoğlu getirildi²⁶¹.

Mayıs 1959 tarihinde Selimiye DP Vatan Cephesi Gençlik Kolu açıldı. Lokalin Başkanlığına Mustafa Mergen getirildi²⁶².

²⁵⁷ Demokrat Mentеше, 07 Ocak 1957 Pazartesi, Sayı: 79, s. 1.

²⁵⁸ Demokrat Mentеше, 10 Ocak 1957 Perşembe, Sayı: 82, s.1.

²⁵⁹ Akça, a.g.e., s.110-111.

²⁶⁰ Demokrat Mentеше, 04 Ocak 1958 Cumartesi, Sayı: 418, s.1.

²⁶¹ Demokrat Mentеше, 13 Şubat 1959 Cuma, Sayı: 757, s. 1.

²⁶² Demokrat Mentеше, 02 Haziran 1959 Salı, Sayı: 843, s.1.

5- 27 Mayıs 1960 İhtilali Sonrasında Milas İlçesi'nde Sosyal ve Siyasal Gelişmeler

Muğla Askeri Valisi Tümgeneral İrfan Tansel, Garnizon Komutanı Topçu Albay Selami Kaptanoğlu'nu askeri kaymakam olarak Milas İlçesi'ne atadı. Kaptanoğlu 30 Mayıs 1960 pazartesi günü saat 15.00'dan itibaren göreve başladı²⁶³.

Milas 1 Haziran 1960 Çarşamba günü en hareketli zamanlarından birini yaşadı. Sabahın erken saatlerinden itibaren herkes ihtilal sonrası Milas'taki destek toplantıları çerçevesinde toplantı saatini bekleyerek bu toplantıya katıldı²⁶⁴.

2 Haziran 1960 Perşembe günü saat 14.00 da Cumhuriyet Müddei Umumisi ve bir heyet Milas DP Ocağı ve Vatan Cephesi Kahvesi'ni mühürledi²⁶⁵.

2 Haziran 1960 Perşembe günü saat 14.00 da Cumhuriyet Müddei Umumisi ve beraberindeki bir heyet Milas DP Ocağı ve Vatan Cephesi Lokali'ni mühürledi²⁶⁶.

27 Mayıs İhtilali'nden sonra yurdun her tarafında olduğu gibi Milas'ta da hazineye yardım komitesi teşkil edildi. Komite Milas Mal Müdürünün başkanlığında Ziraat Bankası müdürü ve Milas Noteri olarak üç kişiden oluştu. Her türlü bağış makbuz karşılığında 13 Haziran 1960 tarihinden itibaren kabul edilmeye başlandı²⁶⁷.

27 Mayıs İhtilali sonrasında Milaslılar hazineye genellikle altın bağışında bulundu. İhtilali takip eden günlerde, Demokrat Mentеше gazetesinin hemen hemen tüm sayılarında bağış yapanların isimleri gazetede tek tek neşredilmiştir²⁶⁸.

²⁶³ **Demokrat Mentеше**, 31 Mayıs 1960 Salı, Sayı: 1245, s.1.

²⁶⁴ **Demokrat Mentеше**, 02 Haziran 1960 Perşembe, Sayı: 1247, s.1.

²⁶⁵ **Demokrat Mentеше**, 03 Haziran 1960 Cuma, Sayı: 1248, s.1.

²⁶⁶ **Demokrat Mentеше**, 03 Haziran 1960 Cuma, Sayı: 1248, s.1.

²⁶⁷ **Demokrat Mentеше**, 14 Haziran 1960 Salı, Sayı: 1254, s.1.

²⁶⁸ Milas'ta yapılan bağışlar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. **Demokrat Mentеше** gazetesinin 27 Mayıs 1960 tarihinden sonraki sayıları.

III.BÖLÜM

EĞİTİM VE KÜLTÜR

A-Eğitim Hayatı

1-Osmanlı Devletinin Son Dönemlerinde Milas'ta Eğitim

XIII. yüzyıl ortalarında dönemin önemli ailelerinden Abdülaziz Ağa ailesinin Milas'ta iki medrese, bir sıbyan mektebi inşa ettirip ve bunlara çeşitli gelirler vakfetmiş olması, bu dönemde Milas eğitim hayatı açısından önemli bir katkı olmuştur. Ayrıca Firuz Paşa medresesi de XIX. yüzyıla değin varlığını sürdürmüştür¹.

1868 tarihinde Milas'ta ki mevcut mektepler kâfi görülmeyerek 1939 yılında hükümet konağı olarak kullanılan mahalde 8 odalı bir mektep inşa edilmişse de, bu bina daha sonra muntazam bir hükümet konağı olmaması yüzünden bu iş için kullanılmıştır².

1870-1871 yıllarında merhum Müftü Ahmet Efendi'nin fetvahanesi üç odadan ibaret olarak yeniden inşa edilmiş ve mekteb-i rüşdi olarak kullanılmaya başlamıştır³. 1884-1885 yıllarına doğru Camiikebir ittisalinde bir odalı ve 1890 yılında da Belen camisi yakınlarında dört odalı birer mektep inşa edilmiş ve açılmıştır⁴.

¹ Nuri Adıyeke, **XIX. Yüzyılda Milas Kazası**, İzmir 1994, s.67; H. 29 Zi'l-kadetü's-şerif sene 1281 / M. 25 Nisan 1865 tarihli bir belgeye göre Milas Kazası'ndaki Firuz Paşa zaviyesi vakfının tevliyet (mütevelli) hizmetine sahip olan Kadı Hüseyin Çelebi Efendi ölmüştür. Onun ölümüyle tevliyet hizmeti boş kalmıştır. Muğlanın Şeyhbedreddin Mahallesi'nde oturan oğlu Elhac Mustafa, ehil olmasından dolayı tevliyet hizmetine tayin edilmiştir. Erdoğan Keleş, **XIX. Yüzyıl Ortalarında Muğla'da Aile Yapısı (122, 123 ve 124 Numaralı Muğla Şer'iyye Sicillerine Göre)**, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2002, s.143.

² Zekâi Eroğlu, **Muğla Tarihi**, İzmir 1939, s.197.

³ Eroğlu, a.g.e. , s.197.

⁴ Eroğlu, a.g.e. , s.197. Milas'taki eğitim kurumları ile ilgili olarak bkz. Keleş, a.g.t., s.176.

Milas'ta yaşayan azınlıklar içerisinde Museviler 1891-1892 yıllarında Musevi mektebi açtılar⁵. Ayrıca XX. Yüzyıl başlarında Abdülaziz Ağa'nın kurduğu Belen Camii Medresesi ve Abdurrahman Ağa'nın kurduğu medreseler açıktır⁶.

1893 yılında bir kız mektebi açılmış ve iki sene sonra kapatılmış ve 1900 yılında yeniden açılmıştır⁷.

Osmanlı Devleti'nde 1869 tarihli Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi ile ilköğretimde önemli değişikliklere gidilmiştir. Bütün eğitim kurumları ilk, orta ve yüksek öğretim olmak üzere üç ana kademede toplanınca, ilköğretim üç yıl süreli "mekteb-i iptidai" ile yine üç yıl süreli "mekteb-i rüşdiye" lerden oluşmuştur. İptidai mektepleri ilköğretimin birinci kademesini, rüşdiyeler ise ikinci kademesini oluşturmuştur⁸.

1898-1899 yıllarında Milas merkez kazada 2 adet Mektep-i İptidaiye ve Milas köylerinde toplam 66 adet Mektep-i İptidaiye bulunmaktaydı⁹. 1899-1900 yıllarında Milas Kazası dahilinde bulunan mekteplerin genel durumu şu şekildedir¹⁰.

Mekteb-i Rüşdiye

Muallim-i Evvel Mehmed Şerif Efendi

Muallim-i Sani Emin Efendi

Öğrenci Sayısı: 58

R. 1312 (M.1896-1897) senesinde mezun olan öğrenci sayısı: 11

Mekteb-i İptidaiye

Muallim-i Evvel Hüseyin Efendi

Muallim-i Sani Mehmed Efendi

Öğrenci Sayısı: 179

Muallim-i Evvel Halil Efendi

Muallim-i Sani Hüseyin Efendi

Öğrenci Sayısı: 138

⁵ Adıyeke, a.g.e. , s.70.

⁶ Adıyeke, a.g.e. , s.68.

⁷ Eroğlu, a.g.e. , s.197.

⁸ Melek Çolak, *Muğla'da Eğitim (1923-1950)*, Muğla 2001, s. 2.

⁹ 1314 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s.481.

¹⁰ 1315 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi, s.535.

Gayr-i Müslim Mektebi

Nev-i Mekatip	Derecatı	Muallim	Öğrenci Sayısı
Rum	İptidai	1	83
Musevi	İptidai	1	49

1910-1911 yıllarında ise Milas İlçesinin eğitim durumu hakkındaki bilgiler şu şekildedir¹¹.

Mektep-i Rüşdiye

Muallim-i Evvel Şerif Efendi (Reis)
 Muallim-i Sani Mehmet Emin Efendi
 Mübaşir Mehmet Efendi
 Aded-i Şakirdan: 70

Mektep-i İptidaîye

Maarif Müfettişi Nazım Efendi
 Muallim-i Evvel Hüseyin Efendi
 Muallim-i Sani Hafız Emin Efendi
 Muallim-i Salis İsmail Efendi
 Muallim Emin Efendi
 Muallim-i Sani Fahri Efendi
 Aded-i Şakirdan:260
 Hademe: 2

İnas İptidaîye Mektebi

Muallime-i Evvel Canan Hanım
 Muallime-i Saniye Pembe Hanım
 Aded-i Talebat: 120
 Hademe: 1

¹¹ 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi, s.730-731.

Mekâtip-i Gayr-i Müslime

Nev-i Mekâtip	Derecatı	Adedi	Öğrenci Sayısı
Rum	-	1	120
Musevi	-	1	95

Eğitim işlerini mahalli komisyonlar tarafından idare edildiği dönemde Milas'ta iki adet hususi mahiyette Musevi okulu bulunmaktaydı¹².

1908 Meşrutiyeti'ne müteakip Milas'ta kısmen mahalli yardım ve kısmen de resmi ödenek ile bir, kız mektebi inşa edilmiştir¹³.

I. Dünya Savaşı sırasında Milas'ta ki mektepler birer birer kapanmış Mondros Mütarekesi'nden (30 Ekim 1918) sonra da hiçbir mektep kalmayacak dereceye gelmişti. Mütarekeyi takiben Milas'ta öğrencinin geneli dört odalı köhnemiş Rüşdiye mektebinde toplanmıştı. 1922 yılında ise Numune mektebinin resmi açılışından sonra erkek öğrencilerin geneli buraya nakil edildi¹⁴.

Türk Bağımsızlık Savaşı öncesinde, Ünal Türkeş'in belirttiğine göre yüksek öğrenimini tamamlayan Milaslı seçkinler şunlardır: Hukukçu Halil Bey (Menteşe), Dr. İsmail Hakkı Bey, Müderris Halil İbrahim Efendi, Müftü Mehmet Rüştü Efendi, Müftü Müezzinzâde Mehmet Sadık Efendi, Hakim Fehmi Algün ve Dr. Servet Bey'dir¹⁵.

1919 yılından 1923'e kadar geçen dönemde yaşanan büyük sıkıntılar ve bir takım karışıklıklar tüm Anadolu'da olduğu gibi Milas eğitim hayatını da olumsuz etkilemiş, Osmanlı idaresi Tanzimat ve Meşrutiyet devirlerinin bazı atılımlarına rağmen, Cumhuriyet Dönemi'ne okuma-yazma oranı % 5'leri dahi bulmayan bir millet topluluğu devretmişti¹⁶. Bu durum Milas içinde geçerli idi.

2-Cumhuriyet Döneminde Milas'ta Eğitim

Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda, Türkiye Devleti son derece ağır şartlar altında, yıkıcı savaşları geride bırakmış ve nüfusunun 1/5'ini bu olumsuzluklar

¹² Eroğlu, a.g.e. , s.196.

¹³ Eroğlu, a.g.e. , s.197.

¹⁴ Eroğlu, a.g.e., s.196-197.

¹⁵ Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul 1973, s.111.

¹⁶ Çolak, a.g.e. , s.1.

yüzünden yitirmiştir. Savaşların yıkımları öylesine korkunç boyutlara ulaşmıştır ki, ülkede eğitim işleri ile uğraşacak öğretmen nüfusu kayıp olup gitmiştir¹⁷.

Cumhuriyetin ilk 15 yılında Milas'ta 3 sınıflı 15, 5 sınıflı 5 tane olmak üzere toplam 20 okul bulunmaktaydı. Aynı yıllarda okulların dershane sayılarına göre tasnifi ise şu şekildedir: 1 dershaneli 14, 2 dershaneli 4, 5 dershaneli 1 ve 11 dershaneli 1 adet olmak üzere toplam 20 okul bulunmaktaydı¹⁸.

1923-1938 yılları arasında Milas merkez ve köylerinde yapılan okul binalarının yıllara göre dağılımı aşağıdaki şekildedir¹⁹:

<u>Yıllar</u>	<u>Adet</u>	<u>Yer</u>
1923-1924	----	----
1924-1925	----	----
1925-1926	----	----
1926-1927	----	----
1927-1928	1	Ören
1928-1929	1	Danişment
1929-1930	10	Ağaçhyük, Güllük, Çandır, Bafa, Dereköy, Kazıklı, Mersenet, Gürceğiz, Pınar, Kuzyaka
1930-1931	3	Kemikler, Kırcağız, Alaçam
1931-1932	1	Selimiye
1932-1933	1	Selimiye
1933-1934	----	
1934-1935	2	Karacahisar, Derepeksemet
1935-1936	----	Merkez ilçe
1936-1937	----	
1937-1938	1	
TOPLAM	20	

1939 yılında Milas'ın nahiye ve köylerinde 524 kız ve 946 erkek olmak üzere toplam 1470 öğrenci ile 23 öğretmeni bulunan 19 mektep mevcuttu²⁰.

1967 Muğla İl Yıllığına göre, Milas'ta okulu olmayan yerler, Selimiye Nahiyesi'ne bağlı Hacıahmetler, Karşıyaka ve Kayabükü köyleri idi²¹.

¹⁷ Çolak, a.g.e. , s.8.

¹⁸ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.94.

¹⁹ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.99.

²⁰ Eroğlu, a.g.e., s.196.

²¹ 1967 Muğla il Yıllığı, Ankara 1968, s.571.

2.1 İlköğretim Alanındaki Gelişmeler ve İlçedeki İlkokullar

Milas Merkez İlçesi'nde 1923-1960 yılları arasında eğitim vermekte olan ilkokulların isimleri ve kısaca tarihleri şu şekildedir²²:

1-Sakarya İlkokulu: 1922 yılında, dönemin Muğla Valisi Müştak Bey'in çabalarıyla açılan ilkokul, Milas ilçesinin en eski ilkokuludur. Önce numune mektebi adı altında 3 sınıflı olarak öğretim yapmış, daha sonra 5 sınıflı erkek okulu oldu. Okulun adı 1948 yılında Sakarya ilkokulu olmuştur. 1957 yılında Muğla ve çevresinde büyük zarara sebebiyet veren depremden sonra onarım gördü.

2-Menteşe İlkokulu: 1937-1938 eğitim hayatına başlayan ilkokul, kuruluşundan itibaren; Yeni Okul, İkinci Okul ve son olarak da Mentese İlkokulu adını aldı.

3-Atatürk İlkokulu: 1954 Milas Merkez İlçe'de kurulan İlkokullar Yaptırma Derneği'nin çabalarıyla, 11.11.1955'te temeli atılan ilkokul, 11.11.1957²³ tarihinde eğitim-öğretim hayatına başladı.

1933-1937 yılları arasında Milas'ta ilköğrenim çağındaki bulunan çocukların sayıları şu şekildedir²⁴:

MİLAS	Erkek	Kız	Toplam
Okulu olan yerlerde	1552	1423	2975
Okulu olmayan yerlerde	2866	2120	4986
1933-1934 Öğretim Yılı toplam	4418	3543	7961
1934-1935 Öğretim Yılı Toplam	2675	2438	5113
1935-1936 Öğretim Yılı Toplam	2787	2740	5527

1937-1938²⁵ ve 1945-1946²⁶ ders yıllarında Milas'ta resmi gündüz ilkokullarının sınıf, dersane ve öğretmen durumlarına göre ayrılışları şu şekildedir:

²² Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s.118.

²³ Atatürk İlkokulunun açılış tarihi Demokrat Mentese Gazetesinde 24 Ekim 1957 Perşembe günü saat 11.00 olarak verilmiştir. Demokrat Mentese, 25 Ekim 1957 Cuma, Sayı: 350, s.1.

²⁴ Çolak, a.g.e., s.23.

²⁵ Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maârif İstatistiği 1937-1938, No: 145, Sühulet Basımevi, İstanbul 1939, s.25.

²⁶ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-1946, No:280, Pulhan Matbaası, İstanbul 1947, s.27.

Sınıf üzerine okul sayısı	1937-1938	1945-1946
1 sınıflı	–	–
2 sınıflı	–	2
3 sınıflı	15	8
4 sınıflı	–	2
5 sınıflı	3	20
YEKÜN	18	32
Dershane üzerine okul sayısı		
1 dershaneli	14	11
2 dershaneli	4	18
3 dershaneli	–	1
4 dershaneli	–	1
5 dershaneli	–	–
6-10 dershaneli	–	1
Öğretmen üzerine okul sayısı		
1 öğretmenli	14	12
2 öğretmenli	4	17
3 öğretmenli	–	1
4 öğretmenli	–	1
5 öğretmenli	–	–
6 öğretmenli	–	1
7-10 öğretmenli	–	–
Daha fazla öğretmenli	–	–
Öğretmeni 2 sınıf okutan okullar	4	18
Öğretmeni 3 sınıf okutan okullar	17	5
Kapalı kalan okullar	–	1

17 Temmuz 1939 yılında toplanan Maarif Şurası, 3 sınıflı ve tek öğretmenli köy okullarının 5 sınıfa çıkarılmalarını kararlaştırmıştır. Bu karara paralel 1939-1940 yılında 4, 1940-1941 yılında 5. Sınıflar açılarak köy ve şehir ilkokullarının öğrenim

süreleri arasındaki fark kaldırıldı. Ancak eğitimlik örgütünün kurulmasıyla, eğitimcilerin görev aldığı 3 sınıflı köy okulları daha sonraki yıllarda da devam etti²⁷.

1939 senesinde Milas merkezde 504 kız ve 696 erkek olmak üzere toplam 1200 öğrencisi, 9'u kadın, 8'i erkek olmak üzere toplam 17 öğretmeni bulunan iki adet mektep vardı²⁸.

Muğla vilayet merkezi ve ilçelerinde okul binalarının bazısı maddi durumları iyi olan köylerde köy kanunu gereğince köy halkı tarafından yapıldı. Örneğin Milas'a iki saat uzaklıktaki Ekiz ve Ulaş köylerinin ortasında bulunan öğrenim çağında 178 çocuğu olan fakat okulu olmayan Çam köyü halkı taş, kum ve sair bazı malzemeler hazırlayarak kereste ihtiyacı için idarecilerden yardım istediler²⁹.

Öğretim yıllarına göre Muğla İli'nin Milas İlçesi'nde gezici başöğretmenlik bölgeleri ve gezici başöğretmenler şunlardır: 1940-1941 ders yılında Milas'taki köylerde 14 öğretmene bir gezici öğretmen verildi. Bu çerçevede Milas Kafaca bölgesinde Süleyman Aytekin sözü geçen yıllarda Milas Kafaca Bölgesinde görev aldı. 1941-1942 ve 1942-1943 ders yıllarında Milas Kızılcaayıkık bölgesinde Süleyman Aytekin ve Menteşe Bölgesinde Ali Şentürk görev yaptı. 1943-1944 ders yıllarında Milas Kızılcaayıkık Bölgesinde Süleyman Aytekin Menteşe Bölgesinde Ali Şentürk Selimiye Bölgesinde Muhsin Gürtan ve Yaşyer Bölgesi'nde Ali Rıza Şengün görev aldılar. 1944-1945 ders yıllarında ise Selimiye Bölgesi'nde Ali Rıza Şengün görevine devam ederken Menteşe Bölgesi boş kaldı. 1947-1948 ders yılında ise Milas Beçin Bölgesi'nde Muhsin Gürtan ve Kırcağız Bölgesi'nde ise Ali Şengün görev yaptılar³⁰.

1942'de İzmir Kızılçullu'da açılan tamamlayıcı eğitim kursuna Milas'tan yedi eğitimci gönderilmiştir³¹.

Köy enstitüleri ilk mezunlarını 1942 yılında vermeye başladı. İlk mezunlar yüksek köy enstitüsüne alındı devam edemeyecek durumda olanlar ise köylerine geri döndü. Köy Enstitülerini bitirip Milas doğumlu olup Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne giden kişiler şunlardır: Hicri Kızık (Güllük doğumlu, Kızılçullu 1943 mezunu),

²⁷ Çolak, a.g.e., s. 25.

²⁸ Eroğlu, a.g.e., s.196.

²⁹ Çolak, a.g.e., s. 32.

³⁰ Çolak, a.g.e., s.43-44.

³¹ Çolak, a.g.e., s.39.

Mustafa Sarıkaya (Derince doğumlu, Kızıllıçullu 1944 mezunu), Mahmut Geçgil (Karacahisar doğumlu, Ortaklar 1946 mezunu)³².

Köy enstitülerini bitirenlerin geniş ölçüde köylere dağılışı 1944-1945 öğretim yılında başlar. Bu çerçevede 1944 yılında Milas'a 38 adet köy enstitüsü mezunu geldi³³. 1944-1945 öğretim yılında Milas'taki okul sayısı 28'dir. 1936-1937 ders yılında ise Milas'taki okul sayısı 19'du³⁴.

1950-1951 Eğitim Öğretim yılında Milas İlçesi'nde bulunan resmi ilkokullardaki öğrencilerin sene sonu durumlarını gösteren tablo aşağıdaki gibidir³⁵.

1950-1951	1.sınıfa yeniden kaydedilenler		1.sınıf		2.sınıf		3.sınıf		4.sınıf		5.sınıf	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
A) İlçe merkezinde	102	71	138	104	97	104	110	82	92	94	115	69
B) Köylerde	465	445	795	787	730	611	554	337	459	289	345	188
a) Öğretmenli	368	358	666	669	583	485	468	268	335	242	298	157
b) Öğretmenli ve eğitimli	61	53	93	84	119	100	78	62	124	47	47	31
c) Eğitimli	36	34	36	34	28	26	8	7	-	-	-	-

Toplamda ilçe merkezinde 552 erkek, 453 kız olmak üzere 1005 öğrenci; köylerde 2883 erkek, 2212 kız olmak üzere 5095 öğrenci; öğretmenli 2350 erkek, 1821 kız olmak üzere 4171 öğrenci; öğretmenli ve eğitimli 461 erkek, 324 kız olmak üzere 785 öğrenci ve eğitimli 72 erkek, 67 kız olmak üzere toplamda 139 öğrenci eğitim görmekteydi.

14 Ocak 1960 Perşembe günü Milas Savran Köyü'nde yeniden inşa edilen ilkokul, Savran İlkokulu adıyla eğitime açıldı³⁶.

2.2 Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler ve Orta Dereceli Okullar

Muğla ortaokulundan sonra ihtiyaç üzerine ikinci bir ortaokul Milas'ta açıldı. Bu okul Halil Mentеше'nin bağışladığı arsa üzerine halkın yardımıyla 1912 yılında inşa edilerek "Hadikai İsmet İnas Mektebi" adıyla faaliyete geçti. 1920'de okul tamir edildi. 1929'da açılan Milas İkmal Mektebi 15 Eylül 1931'de Bütçe tasarrufu

³² Çolak, a.g.e., s.57-58.

³³ Çolak, a.g.e., s. 58.

³⁴ Çolak, a.g.e., s. 60.

³⁵ T.C.Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1950-1951, Yayın No:346, Ankara 1954, s.236.

³⁶ Demokrat Mentеше, 16 Ocak 1960 Cumartesi, Sayı: 1134, s.1.

nedeniyle kapatıldı. 1931-1932 eğitim-öğretim yılında ilkokulun 1. ve 2. Sınıf şubeleri bu binada öğretim yaptı. İkmal Mektebi'nin öğrencilerinden bir kısmı Muğla ve diğer civar illerdeki okullara yerleşti. Önemli bir kısmı ise öğrenimini terk etmek zorunda kaldı. Bu ihtiyacı fark eden Kültür Bakanlığı 1932-1933 ders yılında ortaokulun açılması için emir vererek öğretmen kadrosunu tamamladı. Okul, 15.10.1932 tarihinde açıldı, açılış töreni hükümet erkanı ve yoğun bir halk tezahüratı ile yapıldı³⁷.

1932 yılında aynı binada eğitim hayatına yeniden başlayan okulun ilk yılında mevcudu, 24 kız, 58 erkek olmak üzere toplam 82'dir. Okulun talebe sayısı her sene artarak örneğin; 1937-1938 ders yılında 223 talebeye ulaştı³⁸. İki katlı olan bu bina bugünkü Merkez Orta Okulu'nun olduğu yerde bulunmaktaydı³⁹.

Bu bina ihtiyaca karşılık vermediğinden, 1935 yılında iki derslik daha ek olarak yapıldı. 1941'de iki, 1943'te ise dört derslik daha asıl binaya ek olarak yapıldı. Bina, Muğla İli Daimi Encümeninin 18.01.1945 gün ve 14909 sayılı kararı ile Özel İdareden Milli Eğitim Bakanlığı'nca 8000 liraya satın alınarak, 26.04.1945'de hazine adına tapu kaydı yapıldı⁴⁰. 1946 yılının yaz tatilinde bina büyük bir onarımdan geçirildi. 1963 ve 1965 yıllarında M.K.E tipi barakalar yaptırılarak bu barakalar dersliklere bölünmüş ve bu şekilde eğitim öğretime devam edildi⁴¹.

Milas Ortaokulunun 1932-1965 yılları arasındaki öğretmen sayıları, öğrenci sayıları ve mezun sayılarını gösteren tablo aşağıdaki gibidir⁴²:

Ders Yılı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			Mezun Sayısı		
		Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
1932-1933	5	27	60	87	-	-	-
1935-1940	8	80	233	313	54	86	140
1940-1945	9	63	201	264	53	92	145
1945-1950	10	42	132	174	55	95	150

³⁷ Çolak, a.g.e., s.71-72, 79-80.

³⁸ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.108.

³⁹ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

⁴⁰ 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s.274; Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 130.

⁴¹ 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s.274.

⁴² Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973, s. 131

1950-1955	11	61	169	230	31	127	158
1955-1960	13	161	415	576	90	260	350
1960-1965	12	232	520	752	170	404	574

Muğla ve Milas ortaokullarından başka cumhuriyetin ilk yıllarında varlığını sürdüren, azınlık okulu olarak Milas'taki Musevi mektebi vardı. Ancak bu okul Musevi cemaatinin ve okul yönetiminin 11.08.1934 tarihli dilekçeleri ile 01.10.1934 tarihinde kapatıldı⁴³.

1953-1960 yılları arasında Milas'ta ortaokul seviyesinde ki öğrencilerin durumlarını gösteren tablo aşağıdaki gibidir⁴⁴.

Ders Yılı	1.Sınıfa Yeniden Kayıt Yapılanlar		1.Sınıf			2.Sınıf			3.Sınıf			Toplam			Diploma Alanlar		Okuldan Ayrılanlar	
	E	K	ŞŞ	E	K	ŞŞ	E	K	ŞŞ	E	K	E	K	T	E	K	E	K
1953-1954	47	17	2	47	20	2	40	14	1	37	9	124	43	167	38	9	15	5
1954-1955	83	29	3	84	30	2	36	21	1	32	1	152	58	210	35	7	17	3
1955-1956	86	16	3	102	20	2	60	21	1	27	17	189	58	247	27	14	12	-
1956-1957	137	42	14	141	41	2	81	24	3	45	16	267	81	348	48	18	17	7
1957-1958	146	54	4	160	62	3	111	35	2	64	18	335	115	450	64	17	6	8
1958-1959	158	70	4	182	71	2	126	55	2	92	31	400	157	557	46	13	11	5
1959-1960	190	83	4	218	82	3	151	74	2	106	28	475	184	659	74	28	37	41

* ŞŞ: Şube-Sınıf

3-Milas'ta Halk Eğitimi

Milas Akşam Kız Sanat Okulu, eski Halkevi'nin hazineye geçmesinden sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak, 1952-1953 eğitim-öğretim yılında öğretime açıldı. Okulun açıldığı yıl 170 kız öğrenci kayıt yaptırdı⁴⁵.

10 Haziran 1957 Pazartesi günü Milas Akşam Kız Sanat Okulu Sakarya İlkokulunda defile düzenledi⁴⁶.

⁴³ Çolak, a.g.e., s. 72.

⁴⁴ T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri, Orta Öğretim 1953-1960, Yayın no: 437, Ankara 1963, s. 146.

⁴⁵ 1967 Muğla İl Yılı, Ankara 1968, s.274; Muğla İl Yılı, İzmir 1973, s.131.

⁴⁶ Demokrat Mentеше, 12 Haziran 1957 Çarşamba, Sayı: 223, s.1.

3.1. Halk Okuma Odaları

Okuma odaları, Millet Mektepleri İdare Heyeti'nin kararı ve uygun görmesi ile gerekli görülen yerlerde açılan ve bütün halka düşünce, eğitim anlamında katkılarda bulunan ocaklar olarak 1930 tarihinden itibaren açılmaya başladı. Amacı okuma yazma bilenlere, okumanın keyfini vermek ve okumayı sevdirmektir⁴⁷.

Türkiye'de 1930'lu yıllardan itibaren açılmaya başlayan halk okuma odaları, 1934'te 119'u şehirlerde, 659'u köylerde olmak üzere 778 okuma odası, Muğla'da aynı yıl 6'sı ilçe merkezlerinde 41'i köylerde olmak üzere toplam 47 okuma odası bulunmaktaydı. Bu 47 okuma odasından 9'u Milas ilçesindeydi⁴⁸.

1933-1934 yıllarında Milas'ta hükümet tarafından ücretsiz olarak tahsis edilen 16 adet halk okuma odası bulunmaktaydı. Bu odalardaki kütüphanelerde Türkçe harflerle 16, Arap harfleriyle yazılmış 488 kitap vardı. Bu kitapların zümrelere göre dağılımı ise şu şekildeydi: 21 adet Türkçe ve Edebiyat kitabı, 55 adet tarih-coğrafya ve yurt bilgisi kitabı, 21 adet tıbbi ve sıhhi eserler, 116 adet ziraat, ticaret ve iktisatla ilgili kitaplar, 209 adet hikaye masal ve roman kitabı, 66 adet diğer eserlere ait kitap bulunmaktaydı. Ayrıca 129 adet siyasi, sosyal gazete ve dergi bu kütüphanelerde mevcuttu⁴⁹.

1943-1944 yıllarında ise Milas'a bağlı Ağaçalıhöyük, Alaçam, Bafa, Çandır, Danişmend, Karacahisar, Kazıklı, Kuzyaka, Gürceğiz, Mersenet, Selimiye, Derince ve Kırcağız'da olmak üzere toplam 13 adet halk okuma odası mevcuttu. Aynı yıllarda bu odalarda Türkçe harflerle yazılı 21 adet kitap bulunurken Arapça ve yabancı dillerle yazılmış kitap bulunmamaktaydı⁵⁰.

1967 Muğla İl Yıllığına göre, 1965'li yıllarda Milas İlçesi'nde merkez ilçeye bağlı köylerden; Ağaçalıhöyük, Akbük, Bahçeköy, Bahçeburun, Balcılar, Çallı, Çamköy, Çamlıyurt, Çiftlik, Çomakdağ (Kızılağaç), Damlıboğaz, Dibekdere, İkiztaş, Karacahisar, Kargıcık, Kayabaşı, Kazıklı, Ketendere, Kırcağız, Kısırlar, Kızılağaç,

⁴⁷ Çolak, a.g.e., s.94.

⁴⁸ Çolak, a.g.e., s.94.

⁴⁹ Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1933-1934 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği, Yayın No: 60, İstanbul 1935, s.14-15.

⁵⁰ Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim İstatistikleri 1943-1944, Yayın No: 249, İstanbul 1949, s.76-77.

Kızılcayıkık, Koru, Köşk, Kuzyaka, Mutluca, Ovakışlacık, Sarıkaya, Savran, Tuzabat, Ulaş, Yaşyer ve Yusufça köylerinde Okuma Odaları bulunmaktaydı⁵¹.

Aynı yılda nahiyelere bağlı köylerde ise durum şu şekildedir: Güllük nahiyesine bağlı, Akyol, Dörttepe, Ekinanbarı, Kemikler ve Meşelik köylerinde; Ören nahiyesine bağlı, Çamlıca, Hüsamlar, Pınar ve Türkevleri köylerinde; Selimiye nahiyesine bağlı, Çamiçi, Çandır, Danişment, Derince, Eğridere, Ekindere, Gölkaya, Kapıkır, Kılavuz, Pınarcık ve Sakarkaya köylerinde Okuma Odaları bulunmaktaydı⁵².

3.2. Kütüphaneler

Cumhuriyetin ilk yıllarında Muğla merkezde kurucusunun adı ile anılan “Hoca Mustafa Efendi” adlı bir tane genel kitaplık vardı. Muğla ve çevresinde ikinci bir kitaplık ancak 1955 yılında Bodrum’da açılabilirdi⁵³.

1933-1934 ders yılında Milas Ortaokulu’nda 827 adet kitap bulunmaktaydı⁵⁴. 1940’tan itibaren ise gezici kitaplıklar kurulmuştur⁵⁵. Kütüphanelerle ilgili çalışmalar Cumhuriyetin ilanından sonra hız kazandı. Bu çerçevede Milas’ta 1940’lı yıllara kadar geçen süreçte kütüphaneler okulların bünyesinde açıldı. Yeni çıkan yayınların kütüphanelere takviyesi düşünülmüş ise de maddi imkansızlıklar böyle bir girişimi engelledi⁵⁶.

1952 yılında Milas’ta bir kütüphane bulunmamaktaydı. Ancak ortaokulun okul kitaplığı son derece zengin kaynakları bünyesinde barındırmak suretiyle bu boşluğu doldurma gayretindeydi⁵⁷. Mayıs 1957 tarihinde Belediye’ye ait eski Milas

⁵¹ 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s. 569-570.

⁵² 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968, s. 570-571.

⁵³ Çolak, a.g.e., s.122-123.

⁵⁴ Çolak, a.g.e., s.123.

⁵⁵ Çolak, a.g.e., s. 94.

⁵⁶ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.96.

⁵⁷ Milas’ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s.14.

Ziraat Bankası binasının kütüphane olarak kullanılmasına karar verildi. Bu iş için Vilayetten bir memur temin edildi⁵⁸.

B-Kültür Hayatı

1-Milas Türk Ocağı ve Faaliyetleri

II. Meşrutiyet'in sağladığı hürriyet ortamında kurulan ve yakın tarihimizde son derece önemli yere sahip olan Türkçü derneklerin başında, uzun ömürlü ve etkili olması açısından 1912 yılında faaliyet göstermeye başlayan Türk ocakları gelmekteydi⁵⁹. Aralık 1923'te 164 mebus tarafından imzalanarak TBMM Başkanlığına verilen bir taktirde " ... Ankara Türk Ocağına emvali metrükeden (terk edilmiş mallardan) bina temin edildiği gibi Milas Türk ocağına da bedel-i mukabilinde emvali metrükeden binalar temin edilmiştir " denmektedir⁶⁰.

Türk ocakları 1927 yılından itibaren CHP'nin etkisine girdi. Nitekim 1928 yılında Milas Türk Ocağı kongresinde yapılan seçimler de CHP tarafından aday gösterilen kişilerin seçilmiş olması bu görüşü doğrulamaktadır⁶¹.

Harf İnkılabı öncesinde M. Kemal Atatürk'ün yazı değişikliği ile ilgili fikirlerini açıklamasından sonra Türk Ocakları merkez heyeti Latin harflerinin halka öğretilmesini sağlamak amacıyla bir tamim yayınlamış ve buna müteakip Milas Türk Ocağı Eylül 1928'te kaç dershaneli olduğu tespit edilemeyen kurs açtı⁶².

1927 yılında Milas Türk Ocağında düzenlenen müsamerede Reşad Nuri Güntekin'in " Bir Gece Faciası " adlı piyesi temsil edildi ve " Arapça değil mi, uydur uydur söyle" isimli komediyi oynadı⁶³. Aynı yıl ocak, spor faaliyetleri de düzenledi⁶⁴.

Milas Türk Ocağı tüm Türkiye'de olduğu gibi, faaliyet de bulunduğu 1912-1931 yılları arasında Milas ve çevresinin, fikir ve toplum hayatına büyük katkılarda bulundu⁶⁵.

⁵⁸ Demokrat Mentеше, 21 Mayıs 1957 Salı, Sayı: 201, s.1.

⁵⁹ İbrahim Karaer, Türk Ocakları (1912-1931), Ankara 1992, s. 9.

⁶⁰ Karaer, a.g.e., s. 24-25.

⁶¹ Karaer, a.g.e., s.36.

⁶² Karaer, a.g.e., s. 74-75.

⁶³ Karaer, a.g.e., s. 24-25.

⁶⁴ Karaer, a.g.e, s. 174.

⁶⁵ Karaer, a.g.e, s. 181.

2-Milas Halkevinin Kurulması ve Faaliyetleri

Türk Ocakları'nın 1931 yılında lağvedilmesinden sonra bu ocakların yerini alan Halkevleri, Atatürk döneminde onların çalışmalarını daha disiplinli ve daha geniş coğrafi sınırlarda pratik bir şekilde devam ettirdi. Ulusal kültürün araştırılması ve yaygınlaştırılması için okullar ve resmi kuruluşlar yeterli olmadığından yarı resmi kuruluşlar ile kültür yaygınlaştırıldı. Bu kuruluşlar, Atatürk Türkiye'sine özgü bir örgüt içerisinde halkı eğitmek, ulusal kültür ve bütünlüğünü sağlamak için kurulan Halkevleri'dir. Halkevleri, Türklüğün sosyal kültürel varlığını yaratacak, birer halk yuvası, halka ilim ve heyecan kaynağı olmuşlardı⁶⁶.

19 Şubat 1932 tarihinde bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri ile kurulan halkevleri, CHP'nin kültür kolları olarak çalıştılar. Halkevleri, 1946 yılında Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçildikten sonra CHP tarafından tüzel kişiliği haiz bir tesis haline getirildi⁶⁷. Milas Halkevi 22.02.1934'te açılmıştı⁶⁸. Milas Halkevinin 1934 yılında açıldığında 40 üyesi bulunmaktaydı⁶⁹.

Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve Devrimcilik ilkeleri içerisinde çalışan kurumlar olarak karşımıza çıkan Halkevleri 9 şubeye ayrıldı. Bu şubeler:

- 1- Dil-tarih-edebiyat şubesi
- 2- Güzel sanatlar şubesi
- 3- Temsil Şubesi
- 4- Spor şubesi
- 5- Sosyal yardım şubesi
- 6- Halk dersaneleri ve kursları şubesi
- 7- Kütüphane ve yayın şubesi
- 8- Köycülük şubesi
- 9- Müze ve sergi şubesi

Halkevi bugünkü Postane binasının kuzeyine düşen yerde faaliyetlerine başladı⁷⁰.

⁶⁶ Çolak, a.g.e, s.100-101.

⁶⁷ BCA, 490.1.847.353.3.

⁶⁸ BCA, 490.1.847.351.1.

⁶⁹ Çolak, a.g.e, s.112.

⁷⁰ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

Milas Halkevinin yönetim kurulu üyelerinden bazılarının çekilmeleri üzerine 03 Eylül 1936'da yeniden seçimler yapıldı. Yeni yönetim kurulu belirlendi⁷¹.

01.11.1939 Çarşamba günü saat 15.00'da CHP Vilayet İdare Heyet-i Reisliğinde, Milas Halkevi'nin yapımı için 4999 lira 91 kuruşa ihale edildi. Bu ihale için belirlenen teminat akçeleri Milas için 375 liraydı⁷².

1940 yılında Milas Halkevi Başkanı Mehmet Çerçi'dir⁷³. Milas Halkevi Reisi Mehmet Çerçi 15.5.1940 tarihinde Ankara CHP Genel Sekreterliğine yolladığı telgrafında "göndermiş olduğunuz kitaplar gelmiştir. Kitapların demirbaşa kaydedildiğini bildirir derin saygılarımı sunarım" demektedir⁷⁴.

1940 yılında 8083 nüfusu bulunan Milas'ta halkevine üye olan kişi sayısı 478'dir⁷⁵. Milas Halkevi zaman zaman ihmale uğramakla beraber 1944 yılında Başkan Seyfi Yalvaçer'in rehberliğinde yeniden atılıma geçti⁷⁶.

Milas Halkevi, 1949 yılında Başkan Gazi Mentеше tarafından düğün ve nişan için kiraya verilmeye başladı. Bu konu Milas halkı arasında tartışmaya neden oldu. Yerel basında "Halkevi kiraya verilebilir mi?" diye sorarak bu tartışmaya katıldı⁷⁷. Milas Kaymakamı H. Ragıp Uğural Ocak 1950'de, Milas'ta Halkevi çalışmalarının geri olduğunu, genç Halkevi Başkanı ile birlikte çalışarak Halkevine işlerlik kazandıracaklarını söyledi⁷⁸.

Halkevi Başkanı Gazi Mentеше Mayıs 1950'de istifa etti. Yerine 27 Mayıs 1950 Cumartesi günü yapılan toplantıda başkanlığa Nazmi Akdeniz oy birliği ile getirildi⁷⁹.

2.1 Milas Halkevi Şubelerinin Faaliyetleri

2.1.1 Dil-Tarih-Edebiyat Şubesi (Faaliyet Kodu: d)

Şubenin amacı, "Çevrenin genel bilgisinin artmasına ve parti kurallarının kökleşmesine, yurt sevgisinin, yurttaşlık vazifeleri duygusunun yükselmesine yarayacak konularda konuşmalar, konferanslar tertiplemeyle beraber dil ve edebiyat

⁷¹ Yeni Milas, 29 Birinci Teşrin 1936, Cilt:1, Sayı:1, s.11.

⁷² Muğla'da Halk, 28 Kasım 1939 Cumartesi, Yıl.13, Sayı.1553, s.3.

⁷³ BCA, 490.1.351.1; Mehmet Çerçi, Milas 1906 doğumlu ve Lise mezunudur. BCA, 490.1.848.354.1.

⁷⁴ BCA, 490.1.23.117.28.

⁷⁵ BCA, 490.1.848.354.1.

⁷⁶ Çolak, a.g.e, s.111.

⁷⁷ Milas Postası, 11 Şubat 1949, Sayı:5, s.1.

⁷⁸ Milas Postası, 31 Ocak 1950, Sayı: 46, s.1-4.

⁷⁹ Milas Postası, 30 Mayıs 1950, Sayı:63, s.1.

mevzuları ile de özellikle meşgul olur. Şubenin dil çalışmalarında amacı Türk diline gereken hakkını vermektir” şeklinde açıklanmaktadır⁸⁰.

Milas Halkevi ilk açıldığı yıl Dil-Tarih-Edebiyat şubesinde 4 avukat, 5 öğretmen, 1 tüccar ve dördü diğer mesleklerden olmak üzere 14 erkek üyesi vardı. Şube bölge içinde 7 köyde genel toplantılar yapmış, köylünün kültür seviyesinin yükselmesine hizmet etti. Şube verimli çalışmalarına rağmen bir yıl sonra açılmamış ve faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldı⁸¹.

Milas Halkevinin 1935’te verdiği ilk konferansa 650 kişi katıldı⁸². 03 Eylül 1936’da yapılan Halkevi yönetim kurulu seçimlerinden sonra bu kolun mümessilliğine Feridun Alkan getirildi⁸³.

2.1.2 Güzel Sanatlar Şubesi (Faaliyet Kodu: a)

Bu şubenin amacı “Müzik, resim, heykel alanlarında profesyonel ve amatör unsurları bir araya toplar genç yetenekleri korur ve bunların yetişmelerine çalışır” şeklinde açıklanmıştır⁸⁴. Şube 20 Şubat 1950 Pazartesi gününden itibaren Müzik öğretmeni Hikmet Şen tarafından akşamları Halkevi salonunda müzik dersleri verdi⁸⁵.

2.1.3 Temsil Şubesi (Faaliyet Kodu: g)

Bu şubenin amacı “Halkevlerinde hareket uyandırmak, şehir ve kasabaların tiyatro ihtiyaçlarını gidermek, gençleri güzel ve serbest konuşturmaya alıştırmak, tiyatro sanatçısı olabilecek yeteneklerin kendilerini göstermelerine imkan vermektir” şeklinde açıklanmaktadır⁸⁶.

⁸⁰ Çolak, a.g.e, s.104-105.

⁸¹ Çolak, a.g.e, s. 105.

⁸² Çolak, a.g.e, s.106.

⁸³ Yeni Milas, 29 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, Cilt:1, Sayı:1, s.11.

⁸⁴ Çolak, a.g.e., s.107.

⁸⁵ Milas Postası, 14 Mart 1950, sayı:52, s.3.

⁸⁶ Çolak, a.g.e., s. 109.

Milas Halkevinin harap çatısı altında birçok eksikliklere rağmen Temsil Şubesi faaliyetlerine devam etti⁸⁷. 03 Eylül 1936'da yapılan Halkevi yönetim kurulu seçimlerinden sonra Temsil Şubesi kolunun mümessilliğine Haydar Çelik getirildi⁸⁸.

2.1.4 Spor Şubesi (Faaliyet Kodu: s)

Bu şubenin amacı “ Beden terbiyesi kanununun 14. Maddesine göre halkevleri kendi mensuplarına arzu edenlere kapalı veya açık salonlarında beden terbiyesi genel direktörlüğü ile ortaklaşa yapılacak programla göre jimnastik, eskrim, yüzme, yürüyüş, güreş, salon oyunları, milli danslar gibi beden terbiyesi hareketlerini yaptırabilirler” şeklinde açıklanmaktadır⁸⁹.

Milas Halkevi Spor Şubesi bir spor alanı yaptırdı. Futbol ve avcılık çalışmalarına önem verdi, köylerde süre avları düzenledi ve atış talimleri yaptırdı. Güllük'te bir spor bayramı düzenleyerek yüzme yarışları ve futbol maçları yaptırdı. Kızılağaç'ta Türk Denizciliği ve Deniz Sporları hakkında konferans verdi. Civar halk evlerinin spor kulüpleri ile futbol karşılaşmaları tertip etti. 1936'da altı ayrı spor gezisi yaptı. Binicilik, atıcılık ve atletizm şubelerinde geniş programlar hazırladı⁹⁰.

03 Eylül 1936'da yapılan halkevi yönetim kurulu seçimlerinden sonra bu kolun mümessilliğine Lütfi Boduroğlu getirildi⁹¹.

2.1.5 Sosyal Yardım Şubesi (Faaliyet Kodu: sy)

Bu şubenin amacı “Halkevinin bulunduğu bölgede gerçekten yardıma muhtaç, kimsesiz kadınlar, çocuklar, hastalar, ihtiyarlar ve sair vatandaşlar hakkında ki toplumun şefkat ve yardım duygularını uyandırmak ve yükselmektir ” şeklinde açıklanmıştır⁹².

Milas halkevinin Sosyal Yardım Şubesinin faaliyetleri ise şunlardır: Milas'ta hasta ve fakir vatandaşlar ücretsiz tedavi edildi. Konferanslar verildi ve köylere doktorlar gönderildi. 1934 yılında bu kol 312 vatandaşı tedavi ettirdi. 120 vatandaşın reçetelerini halk evi bütçesinden ödedi. Halkevi sosyal yardım şubelerinin muhtaç

⁸⁷ Çolak, a.g.e., s.110.

⁸⁸ Yeni Milas, 29 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, Cilt:1, Sayı:1, s.11.

⁸⁹ Çolak, a.g.e., s. 111.

⁹⁰ Çolak, a.g.e., s. 111.

⁹¹ Yeni Milas, 29 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, Cilt:1, Sayı:1, s.11.

⁹² Çolak, a.g.e., s.112.

çocuklar için yapmış olduğu çalışmalar çerçevesinde 1935 yılında Milas Halkevi yoksul ve dilsiz bir çocuğu, İzmir Dilsizler Okuluna gönderdi. Köycülük kolu ile birlikte gezilere katıldı ve 97 çocuğu giydirdi⁹³.

2.1.6 Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi (Faaliyet Kodu: hd)

Bu şubenin amacı “Halkın bilgisini yükseltecek her türlü faaliyetin ilerleyip genişlemesini sağlamak ve korumaktır” şeklinde açıklanmıştır⁹⁴.

Milas Halkevi kurslar şubesi 1934’te biri hiç okuma yazma bilmeyen ve diğeri biraz okuma yazma bilen vatandaşlara ait iki okuma yazma kursu açtı. Ayrıca şubenin açmış olduğu Fransızca kursundan 151 genç yararlandı⁹⁵.

03 Eylül 1936’da yapılan halkevi yönetim kurulu seçimlerinden sonra bu kolun mümessilliğine Muharrem Akyol getirildi⁹⁶.

2.1.7 Kütüphane ve Yayın Şubesi (Faaliyet Kodu: k)

Bu şubenin amacı “Kütüphaneler halkın bilgilendirilmesinin ilerlemesinde başlıca etken olduğu için her Halkevinde bir kütüphane ve okuma odasının bulunması halkevlerinin ilk kurulma koşullarından sayılmıştır” şeklinde açıklanmıştır⁹⁷.

Milas Halkevi, Kütüphane ve Yayın Şubesi 1934 yılında 25 üye ile faaliyete geçti. İki yıl içinde pek çok vatandaş şubenin faaliyetlerinden istifade etti⁹⁸.

03 Eylül 1936’da yapılan halkevi yönetim kurulu seçimlerinden sonra bu kolun mümessilliğine Ekrem Derince getirildi⁹⁹.

2.1.8 Köycülük Şubesi (Faaliyet Kodu: kö)

Şubenin amacı “köylerin gelişmesine ve köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve dayanışma duygularının kuvvetlenmesine çalışmaktır” şeklinde açıklanmıştır¹⁰⁰.

⁹³ Çolak, a.g.e, s. 112.

⁹⁴ Çolak, a.g.e, s.113.

⁹⁵ Çolak, a.g.e, s.114.

⁹⁶ Yeni Milas, 29 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, Cilt:1, Sayı:1, s.11.

⁹⁷ Çolak, a.g.e, s.114.

⁹⁸ Çolak, a.g.e, s.114.

⁹⁹ Yeni Milas, 29 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, Cilt:1, Sayı:1, s.11.

¹⁰⁰ Çolak, a.g.e, s. 116.

Milas halkevi köycülük şubesi 1934'te açıldı. İlk yılında 26 olan üye sayısı ikinci yılında 51'e ulaştı. Şube köylünün kalkınması için köylülerle söyleşiler yaptı, hastaları tedavi ettirdi. 1935 yılı içerisinde üç köye gezi tertipledi ve 472 köylü bu gezilere katıldı¹⁰¹.

03 Eylül 1936'da yapılan halkevi yönetim kurulu seçimlerinden sonra bu kolun mümessilliğine Emin Emek getirildi¹⁰².

2.1.9 Müze ve Sergi Şubesi (Faaliyet Kodu: ms)

Bu şubenin amacı “Yerel tarih hakkında kendi bölgelerinde yapılacak araştırmalarla yeni belgeler elde etmeye ve bunları yayınlanmasına çalışmak, tarih, eserlerin korunması için halk ile temas etmek, milli, yerel tarihi gerçekleri çeşitli konferans ve yazılarla geniş halk kitlelerine yaymak” şeklinde açıklanmıştır. Milas Halkevi 1934'te 19 erkek, 1 kadın üye ile Müze ve Sergi şubesini açtı. Ancak şube ertesi yıl faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldı. Şube Milas ve çevresindeki antik ve eski eserlerle ilgili olarak çeşitli faaliyetlerde bulundu.¹⁰³

2.2. Milas Halkevinin Kapatılması

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'nin gelişimine paralel olarak, halkı cumhuriyet ideolojisi çevresinde toplamak ve yurttaşlık bilincini sağlamak için kurulmuş olan Halkevleri, bu amaca yönelik olarak göz ardı edilmesi mümkün olmayan önemli çalışmalarda bulunmuşlardı. Tüm eksiklerine rağmen Milas Halkevi de dış dünya ile bağlantı sağlamakta güçlük çeken Milas halkının dış dünya ile olan sosyal ve kültürel etkileşimini sağlamada son dereceli başarılı oldu.

Sonuç olarak Halkevlerinin, 8 Ağustos 1951'de, 5830 numaralı, 7882 sayılı kanun gereğince kapatılması kabul edildi ve bu karar 11 ağustos 1951 günlü Resmi Gazete'de yayımlandı¹⁰⁴.

¹⁰¹ Çolak, a.g.e, s. 116 .

¹⁰² Yeni Milas, 29 Birinci Teşrin 1936, Cilt:1, Sayı:1, s.11.

¹⁰³ Çolak, a.g.e, s.117-118.

¹⁰⁴ Çolak, a.g.e, s.120.

3-Türk Milliyetçiler Derneği Milas Şubesi Şehir Kulübü

Ocak 1949 tarihinde Milas'ta Şehir Kulübü kurma çalışmaları başladı¹⁰⁵. Bu çalışmalar neticesinde kısa bir süre sonra Milas Şehir Kulübü kuruldu. Milas Şehir Kulübü'nün kuruluşu ve tüzüğü şu şekildedir:

Kuruluşu:

Madde1: Milas şehir kulübü Milas ilçe merkezinden başka hiçbir yerde şubesi olmayan bir cemiyettir.

Gaye ve mevzu:

Madde 2: Kulübün gayesi üyelerine toplanma, eğlenme, okuma ortamı sağlamaktan ibarettir.

Madde 3: Kulüp siyasetle ve cemiyetler kanununun men ettiği hususlarla uğraşmaz.

Kulübün kurucuları şu kişilerdir:

Fahrettin Akşar (Milas Cumhuriyet Savcısı), F. Cemil Ceylan (Milas Sorgu Yargıcı), Dr. Raif Şengün (Milas Hükümet Tabibi), Müveddet Tanrıkut (Öğretmen), Kazım Yalçıntaş (Milli Eğitim Memuru), Zeki Boran (Öğretmen), Turhan Akarca (Milas Belediye Başkanı), M.Salih Menteşe (Çiftçi), Cemil Menteşe (Çiftçi), Sadık Sağıroğlu (Tüccar), Muhittin Görgeç (Tüccar), İlya Şen (Tüccar), Hikmet Bilgin (Avukat).

Madde 7: Her üye 10 lira giriş ücreti ve her ay 150 kuruş aidat ödemek zorundadır.

Madde 8: Aidattan birikmiş 3 aylık borcu olan üye borcunu ödeyinceye kadar kulüpten men edilir¹⁰⁶.

4-Milas'ta Sinema ve Tiyatro

Halkı eğlendiren, dinlendiren, çeşitli konularda bilgilendiren ve boş zamanlarını değerlendirilmesini sağlayan önemli sosyal etkinliklerden birisi de günümüzde olduğu gibi 1923-1960 yılları arasında da sinemalardır. Sinema Osmanlı Devleti'nde ilk olarak XX. yüzyılın başlarında oynatılmaya başlandı. Ancak Muğla'ya ilk olarak sinema 1921 yılında, İttihat Terakki döneminde Reji Nazırlığı yapmış, daha sonraki yıllarda parti müfettişi olarak Muğla'ya gelerek burada

¹⁰⁵ Milas Postası, 18 Ocak 1949, s.2.

¹⁰⁶ Milas Postası, 02 Ocak 1951, Sayı:92, s.1-4.

Zorbazâdeler'in Abide Hanım ile evlenip Muğla'ya yerleşen Baha Bey tarafından oynatıldı¹⁰⁷.

Milas'ta 1931'de Bekir Sami Buldanlı'ya ait olan İstikamet Sineması, bugünkü Sudi Özkan İşhanı'nın olduğu yerde idi¹⁰⁸. Okullar Çarşamba günleri saat 14.30'da öğrencileri İstikamet Sineması'na götürürlerdi. Milas'ın sosyal ve kültürel yaşantısının önemli bir mekanı olan İstikamet Sineması, Sakarya İlkokulu, Şehir Parkı ve Tüccar Kulübü'nün arasında, Milas'ın önemli kavşak noktalarından olan bir yerde bulunmaktaydı. Sinema 1931 yılında faaliyete geçmişti. Sinemanın sahibi olan Bekir Sami Buldanlı'yı, Milaslılar "Aşçı Bekir" olarak tanımaktaydılar. Dönemin Milas Kaymakamı Fevzi Beler'in teşvikleri ile 1929 yılında başlayan sinema inşaatı, 1931 yılında tamamlandı. Sinemanın Anadolu'da yaygınlaşmaya başladığı bir zamanda, İstikamet Sineması Ege Bölgesi'nin en güzel 5-6 sinemasından biriydi. İstikamet Sineması 1975 yılına kadar yaşamını sürdürdü¹⁰⁹.

1950'li yılların sonlarında, Milas'ta çiftçilik yapmakta olan Mustafa Altıntaş (Lakabı: Dayı) Milas Belediyesi'nden ikinci bir sinemanın açılabilmesi için talepte bulundu. Bu talebi olumlu karşılandı. Bunun üzerine Arıcan Otel'i'nin karşısındaki "Tuzcular" ailesine ait arazinin üzerine Milas'ın ikinci sineması olan Bahar Sineması'nı faaliyete geçirdi. Bu sinemada dışarıdan ücret ödemediği filmleri izlemek isteyenler için önlem alındı. Sinemanın duvarlarının üzerine tahta konmak suretiyle sinemanın yanlarının yükseltilmesi, Milaslıların bu sinemaya "Tahtalı Bahar" adını vermelerine neden oldu¹¹⁰.

Daha sonra Mustafa Altıntaş birde kışlık sinema talebinde bulunmuş olacak ki Çaputçu Hanı'ndaki tonoz çatılı tarihi bina onarılarak kışlık sinema haline getirildi. Bu binanın üstüde düzelterek burası da yazlık sinema olarak kullanılmaya başlandı. Ancak kısa bir süre sonra bu yazlık sinemadan küçük bir çocuğun düşerek yaşamını yitirmesi üzerine, tekrar eski yeri olan Tuzcular ailesinin arazisi üzerinde bahar sineması açmak için (Tahtalı Bahar'ın devamı olarak düşünülebilir) girişimlerde bulunulduysa da, muhtemelen Mustafa Altıntaş arazi sahipleri ile

¹⁰⁷ Akça, a.g.e., s.151.

¹⁰⁸ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁰⁹ Olcay Akdeniz, "Dikkat, Dikkat!.. Bugün Akşam İstikamet Sinemasında...", **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 6, sayı: 22, Milas, Ekim 2001, s. 18-20.

¹¹⁰ Bu bilgi 12.06.2003 tarihinde Olcay Akdeniz ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

anlaşmadı. Bu yüzden daha sonra kendi yeri olan bugünkü Altıntaş İşhanı'nın olduğu yerde yeni bir sinema açtı. Bu sinemalar 1962-1963 yıllarına kadar devam etti¹¹¹.

1958 yılında Milas İlçesi'nde "İstikamet", "Yeni" ve "Bahar" sinemalarına ilaveten Milas tüccarlarından Nurettin Ercan'ın yazlık sinema olarak yaptırmış olduğu ve sözü geçen yıllarda işletilmeyen "Yayla" sineması vardı¹¹².

5-Milas'ta Basın Yayın Hayatı

5.1 Gazeteler

5.1.1 Milas Postası

Çıkış Tarihi: 11 Ocak 1949

Sahibi: Turgut Dizdar

Yazı İşleri Müdürü: C.Ş. Kıvılcımlı

Basım Yeri: Emel Matbaası

Milas Postası gazetesi, ilk çıktığında sadece Salı günleri yayınlanmıştır. Gazete 1955 yılının ortalarına kadar yayın hayatını devam ettirmiştir. Gazetenin yayınlanmasının sona erdiği tarih yada Ankara Milli Kütüphane'de bulunan ciltlerinin tarihi Temmuz 1955'e kadar devam etmektedir.

5.1.2 Yeni Milas

Çıkış Tarihi: 1 Nisan 1952

Bitiş Tarihi: Temmuz 1952

1952 yılında yayın hayatını devam ettirmekte olan ve haftalık olarak Salı günleri çıkan bir gazetedir. Yeni Milas Gazetesi, 29 sayı çıkmış ve çıkışından kısa bir süre sonra yayın hayatını durdurmuştur.

5.1.3 Mentеше

Çıkış tarihi 29 Mayıs 1953

Bitiş tarihi: 1 Ekim 1956

Sahibi: Turgut Dizdar

Yazı İşleri Müdürü: Mehmet Mentешeli

¹¹¹ Bu bilgi 12.06.2003 tarihinde Olcay Akdeniz ile yapılan görüşmede elde edildi.

¹¹² **Demokrat Mentеше**, 23 Nisan 1958 Çarşamba, Sayı: 511, s.1.

Menteşe Gazetesi, Mayıs 1953 tarihinden itibaren günlük olarak çıkarılan bir gazeteydi.

5.1.4 Demokrat Mentеше

Çıkış tarihi: 1 Ekim 1956

Bitiş Tarihi: -

Sahibi: Turgut Dizdar

Kurucuları: Turhan Akarca, Adnan Akarca, Hasan Nalbantoğlu, Selim Başkut ve M. Enis Şengör

Yazı İşleri Müdürü: Nazmi Doğru

1 Ekim 1956 günü neşredilmeye başlayan Demokrat Mentеше Gazetesi her gün çıkarılmıştır. Gazete 5 Kasım 1956 Pazartesi gününden itibaren almış olduğu karara göre Pazartesi günleri çıkacak olan nüshasını Edebi bir nüsha olarak çıkarmaya karar vermiştir. Gazete bu nüshasında daha çok Türkiye'den ve dünyadan haberlere yer vermiştir.

Gazete, 27 Mayıs 1960 İhtilalinden hemen sonra 30 Haziran 1960 tarihinde, isminin önündeki "Demokrat" kelimesini çıkararak, tekrar "Menteşe" gazetesi adı altında neşredilmeye başlanmıştır.

Menteşe Gazetesi, 30 Haziran 1960 tarihinden bu yana yayın hayatını aralıksız olarak sürdürmektedir.

5.1.5 Hamle

Çıkış Tarihi: Ağustos 1952

Bitiş Tarihi: Ekim 1956

Bu gazete ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcut değildir.

5.2 Dergiler

5.2.1 Yeşil Yuva

İlk öğretim müfettişlerinden Ali Rıza Bey tarafından on beş günde bir, resimli ve 8 sayfalık mecmua halinde önce 1925'te Milas'ta daha sonra ise Muğla'da

neşredildi. Toplam 27 sayı çıkarılabilen bu mecmua daha sonra yayın hayatına son verdi¹¹³.

5.2.2 Yeni Milas

Milas Halkevi aylık dergisi olarak 29 Ekim 1936 tarihinde çıkmaya başlamıştır.

Yayın Direktörü: Feridun Alkan

İmtiyaz Sahibi Dr. Kenan Sunaç

Çıkış tarihi 29 Ekim 1936

Bitiş tarihi: Şubat 1937

5.3 Basımevleri

Milas Postası, Mentеше ve Demokrat Mentеше gazetelerinin çıkartıldığı Emel Matbaası, 1949 ve takip eden yıllarda Milas'taki tek matbaa olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁴ 1958 yılında ise Milas'ta ki yegane matbaa Demokrat Mentеше Matbaası'dır.

6- 1923-1960 Yılları Arasında Milas'ta Yapılan Kazılar ve Milas'ta Müze Kurma Çabaları

Karya bölgesi Arkeolojik ve tarihsel önemine paralel bir şekilde geçmişten buyana Anadolu'daki gezgin ve araştırmacıların dikkatini çeken bölgelerin başında gelir. Karya'nın en önemli kenti Milas (Mylasa)'tır¹¹⁵.

Milas'ta çeşitli dönemlerde Arkeolojik kazılar yapılmıştır. 1936 yılında İsveç veliahdının himayesinde ve Uppsala Üniversitesi Profösörlerinden Prof. Axel W. Persson idaresindeki kazı gurubuna Milas'ın 2 km. doğusunda bulunan Gencik Tepe'de Genel Kurmay Başkanlığı'nın muvafakatine ve Dışişleri Bakanlığı'nın

¹¹³ Akça, a.g.e., s. 155.

¹¹⁴ Milas'a ait 1958 tarihli bir telefon rehberinin matbaalar kısmında tek bir matbaadan, Demokrat Mentеше Matbaası'ndan söz edilmektedir. Muhtemelen Mentеше Gazetesinin ismi Ekim 1956 tarihinde değiştirildikten sonra, Emel Matbaasının ismidе değiştirdi ve Demokrat Mentеше adını aldı. Çünkü Milas Postası ve Mentеше Gazetelerinin sahibi olan Turgut Dizdar aynı zamanda Emel Matbaası'nın da sahibiydi. PTT Milas Telefon Rehberi 1958, Ankara Milli Kütüphane, TCDD Matbaası, İzmir 1958.

¹¹⁵ Abuzer Kızıl, Uygarlıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi, Milas 2002.

isteğine atfen Maarif Vekilliği'nin 06.05.1936 tarih ve 90868 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nce 08.05.1936 tarihinde kazı yapma izni verildi¹¹⁶.

Milas'ta İsveçli Profesör Persson tarafından 1938 yılında yapılan bu kazıda Karyahılara ait önemli eserlerin bulunması üzerine bu eserlerin nereye konacağı konusunda kararsızlık yaşanmıştır. İzmir Müzesi'ne nakli çok masraflı olacağından dönemin Kültür Bakanı, bulunan eserlerin sergilenmesi için Milas'taki Firuz Paşa Camiinin uygun olacağına dair Başbakanlığa 16 Mayıs 1938 tarihli bir tezkere ile başvuruda bulundu. Dönemin Vakıflar Genel Müdürü tarafından 28 Mayıs 1938 tarihinde Başbakanlığa gönderilen telgrafta sözü geçen camiinin halkın ibadetine açık bulunduğu, bu camiinin müze haline getirilmesinin halkı ibadet ihtiyacından yoksun bırakacağından dolayı uygun görülmediği bildirildi. Bunun üzerine Başbakanlıktan, Maarif Vekilliği'ne gönderilen 30 Mayıs 1938 tarihli telgrafta bu durum şu şekilde ifade edilmiştir; "16 Mayıs 1938 tarihli ve antikite ve müzeler D.947/4034 sayılı tezkere karşılığıdır: Müze yapılmak üzere Maarif İdaresine terki istenen Milas'taki Firuz Paşa Caminin kadro dahili ve birinci sınıftan büyük bir cami olduğu ve kadro dahilinde bırakılan camiler esasen halkın asgari ihtiyacı nazarı dikkate alınarak tespit edilmiş olduğundan adı geçen caminin müzeye çevrilmesi nüfusu kesif (kalabalık) olan Milas'ın mabet ihtiyacını tazyik edeceği ve esasen kadro dahili caminin başka işlere tahsisi kanuna aykırı olacağı Vakıflar Umum Müdürlüğünden bildirilmiştir"¹¹⁷.

Bu kazıda M.Ö. 1100 senelerine ait olduğu söylenen, küp mezarlar, güzel bir duvarın desteklediği bir set üzerinde, Hellenistik çağa ait bir mezar bulunmuştur¹¹⁸.

1938 yılında Genciktepe'de yapılan kazıda çıkarılanların korunması için bekçi görevlendirilmesine gerek olduğu ve burada çıkan tarihi eserler ile Eskişehir Okulu'nda bulunan eserleri birleştirmek suretiyle Milas'ta bir müzenin açılacağı düşünülmüştür¹¹⁹.

Milas'ın Labranda mevkiindeki kazıya İsveç bilgini Profesör Axel W. Persson idaresinde yeniden başlanmasına izin verilmesi; İçişleri Bakanlığının uygun görüşüne dayanarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın 20.03.1948 tarihli ve 870 sayılı

¹¹⁶ BCA, 30.18.1.64.36.12.

¹¹⁷ BCA, 30.10.192.317.4.

¹¹⁸ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 87.

¹¹⁹ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.97.

yazısı ile yapılan teklifi üzerine, Bakanlar Kurulunca 08.04.1948 tarihinde kararlaştırıldı¹²⁰.

1956 yılında Milas'ta henüz müze yapılmamıştır ve Firuz Paşa Camii civarındaki eski medrese binalarının restore edilerek bu işi görebileceği meselesi hala tartışma konusu olmaya devam etmektedir¹²¹.

21 Ekim 1956 Pazar günü Turizmi Teşvik ve Kütüphane Kurma Cemiyetinin yaptığı toplantıda Park içerisinde Belediyeye ait olan binanın müze olarak kullanılması karar verildi¹²².

¹²⁰ BCA, 30.18.01.116.25.19.

¹²¹ Demokrat Mentеше, 12 Ekim 1956 Cuma, Sayı: 5, s.1.

¹²² Demokrat Mentеше, 23 Ekim 1956 Salı, Sayı: 14, s.1.

IV.BÖLÜM

EKONOMİK YAPI

A-Tarım ve Hayvancılık

1-Milas'ta Tarımın Tarihsel Gelişimi

Gerek Ege Bölgesi tarımı açısından ve gerekse Muğla ili tarım potansiyeli açısından Milas, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. İlçenin önemli ovaları Milas (88 km²), Varvil (93 km²), Yaşyer (96 km²), Selimiye (44 km²) ve Kerme (54 km²) ovalarıdır. Bu ovalar Milas tarım alanlarının temelini oluşturmaktadır¹. XIX. yüzyıl ortalarında Milas'ta ekonomik faaliyetlerin çeşitlilik göstermediği yıllar da “temel ekonomik zenginlik toprak, belirleyici ekonomik faaliyet ise tarımdır”².

Kapsamlı bir sulama sisteminin olmayışı XIX. yüzyılda Milas tarımının en önemli sorunu³. Ama sulama sorununa rağmen sözü geçen yüzyılda Muğla Vilayeti'nin en geniş tarım alanı Muğla merkez ile Milas İlçesi'nde yapılmaktaydı⁴.

XIX. yüzyılda Milas'ta son derece yaygın olan tarla tarımını sırasıyla, zeytincilik, bağcılık, pamukçuluk, bostan gelirleri ve tütüncülük izlemektedir⁵.

1927-1928 tarihli Devlet Salnamesine göre Milas kazasının toplam geliri 57.115 Liradır⁶.

Milas'ın tarımsal üretimini, İlçe dışına göndermede kullanmış olduğu yolların başında deniz yolu ve tabii olarak Güllük iskelesi gelmekteydi⁷.

¹ Nuri Adıyeke, XIX. Yüzyılda Milas Kazası, İzmir 1994, s. 7.

² Adıyeke, a.g.e., s. 180.

³ Adıyeke, a.g.e., s. 183.

⁴ Bayram Akça, Sosyal-Siyasal Ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960), Ankara 2002, s. 158.

⁵ Adıyeke, a.g.e., s. 188.

⁶ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1248.

⁷ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5911.

Milas bir ziraat bölgesi olma özelliğini 1950’li yıllarda da sürdürdü. Bu yıllarda nüfusun % 70’i ya doğrudan ziraat ile yada ziraatle ilgili bir işle geçinmekteydi⁸.

2-Cumhuriyetin İlanından Sonra Milas’ta Tarım ve Hayvancılık

Cumhuriyetin ilanından sonra tüm Türkiye’de olduğu gibi Milas’ta da tarımın gelişmesi konusunda büyük ilerlemeler kaydedildi.

1936 yılında Milas’ta, ziraate elverişli ve ekim yapılmakta olan birçok ova bulunmaktadır. Bunların en önemlileri ise şunlardır: Milas, Selimiye, Varvil, Yaşyer, Ören Ovası ve Gereme arazisidir⁹.

CHP Denizli Bölgesi Müfettişi, Mardin Mebusu Dr. Rıza Levent, 04.05.1940 tarihinde 102 sayılı raporunda Milas’ta ki tarım ile ilgili olarak “Kaza halkının ziraat yapacakları toprak yoktur. Arazi çiftlik sahiplerinin ve evkafın elindedir. Köylüler bu çiftliklerde ortakçı ve gündelikçi sıfatı ile çalışmaktadır. Bunun için toprak kanununun biran evvel çıkarılması veya mevcut kanunlar ahkâmı dahilinde köylüye toprak tevzii ve köylüye para ile verilecek toprakların Ziraat Bankası tarafından finanse edilmesi ” şeklinde bir teklif sunmuştur¹⁰.

Dr. Rıza Levent’in 1940 tarihli bu raporunda, “Milas ovasında evkafa ait arazide Tekfur Anbarı bataklığı adında bir bataklık vardır. Bu bataklık çok geniştir. Ve 15 kadar köy halkı ile askeri garnizonlarda ki askerler bu bataklıktan muzdariptir. ... bataklığı kurutmak için yapılacak masrafı birkaç sene içinde burada ki varidattan temin etme imkanı vardır” diyerek ziraatle ilgili fikir belirtmemekle birlikte, muhtemelen bu arazi üzerinde ziraat yapmaya açık arazi teşkil etmenin mümkünüğünü ifade etmiştir¹¹.

2.1 Tarım

2.1.1 Tahıl Üretim Alanları ve Üretimi

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, tüccarlar köylüden hububat, susam gibi ürünler alıp, satmaktaydılar. Yüzyılın sonlarına doğru Avrupa’ya doğru önemli bir

⁸ Aşküdil Akarca-Turhan Akarca, *Milas*, İstanbul 1954, s. 22.

⁹ *Yeni Milas*, 1 İkinci teşrin (Kasım) 1936, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 3-5.

¹⁰ BCA, 490.1.512.2055.2.

¹¹ BCA, 490.1.512.2055.2.

diş satım kaynağı oluşturan, arpa, buğday, yulaf ve akdarı Güllük iskelesinden Avrupa'ya gönderilmekteydi¹².

1927-1928 yıllarında Milas Kazasında yetiştirilen tahıllar ve üretim miktarları aşağıdaki gibidir¹³:

Cinsi	Tarımın yapıldığı alan/Dönüm	Üretim/Kilo
Buğday	26800	3.836.440
Arpa	25097	2.910.048
Yulaf	1600	172.800
Çavdar	7390	591.200
Burçak	6100	341.600
Mısır	11000	1.100.000
Darı	12600	1.102.500
Susam	3700	-

1934-1937 yılları arasında Milas Kazasında yetiştirilen tahıllar ve üretim miktarları şu şekildedir¹⁴:

Cinsi	Ekiliş(Hektar)	Ürün(Ton)
Buğday	2533	2600
Arpa	2894	2900
Yulaf	1570	3700
Çavdar	1296	3000
Burçak	120	250
Mısır	-	-
Darı	-	-
Susam	12	10
Mercimek	3	1
Nohut	75	20
Kuş Yemi	25	10

XX. yüzyıl ortalarında Milas İlçesi'nde tahıl üretimi yapılan saha (hektar olarak) ve tahılın cinsini gösteren tablo aşağıdaki gibidir¹⁵:

Yıl	Buğday	Arpa	Yulaf	Çavdar	Akdarı	Susam
1949	4700	2670	3100	1400	4500	28
1950	6450	3500	3550	1150	3700	20
1951	6750	3450	3200	3550	3565	25
1952	5100	3280	3600	1200	2720	20

¹² Adıyeke, a.g.e., s. 209.

¹³ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1236-1237.

¹⁴ Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Tarım İstatistikleri, 1934-1937, Yayın No: 135, Ankara 1939.

¹⁵ Aşkıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 23-24 .

2.1.3 Zeytincilik

Ticaret açısından XIX. yüzyılın en canlı sektörlerinden biride zeytin yağı ticaretidir. Bu dönemde Güllük limanından İzmir ve İstanbul'a yılda 1000-2000 ton zeytin yağı sevk oluyordu²¹.

Milas, Osmanlı öncesi ve Osmanlı döneminde İzmir'e kadar uzanan geniş bir bölgenin zeytinyağı üretimini yapmasına rağmen, Milas'ta sofralık zeytin sadece bölgesel tüketim için yapılmaktaydı²².

Cumhuriyet Dönemi'nde Milas'ın zeytin üretimi artarak iç pazara yönelmiştir²³.

1927-1928 Devlet Salnâmesine göre 654.853 zeytin ağacı bulunmaktadır. Bu ağaçlardan 2.300.000 kilo zeytin ürünü elde edilmiştir²⁴.

1930'lu yıllarda Milas'ta önemli bir miktarda zeytin ağacı bulunmaktaydı. Bu ağaçlardan senede 2000-3000 ton zeytin yağı üretimi yapılmaktaydı. Ayrıca yine aynı dönemde dağlarda bulunan deliceleri aşlamak suretiyle zeytin ıslahına gidildiğini görmek mümkündür²⁵.

Yeni Milas'ın 1 İkinci teşrin (Kasım) 1936 tarihinde çıkan sayısında Milas zeytinleri ile ilgili olarak "... yeşil zeytin ağaçları ufku dolduruyordu. Zeytin, şu fakir insanlığın kara havyarı denen nesne! Gözlerim zeytin yaprakları ile örtülü bir kapı haline geldi" şeklinde yer alan ifade Milas ve çevresi için zeytinciliğin ne denli önemli olduğunu göstermektedir²⁶.

1936-1944 yılları arasında Milas İlçesinde zeytin ile ilgili istatistiksel bilgiler şu şekildedir²⁷:

²¹ Adıyeke, a.g.e., s. 210-211.

²² Adıyeke, a.g.e., s.192.

²³ Adıyeke, a.g.e., s. 220.

²⁴ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1236-1237.

²⁵ Eroğlu, a.g.e., s. 195.

²⁶ Yeni Milas, I İkinci teşrin (Kasım) 1936, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 7.

²⁷ T.C Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Zeytincilik İstatistiği 1936-1944, Yayın No:240, Ankara 1945, s. 20.

Yıllar	İstifade Edilen Zeytin Ağaçları	Elde Edilen Zeytin (Ton)	Elde edilen zeytinden		Elde edilen yağ ton	Köylü elinden Çıkarılan (kuruş)		KIYMET (Lira)		
			Yemekliğe Ayrılan Ton	Yağ çıkarmaya ayrılan ton		Zeytin Fiyatı	Zeytin Yağı fiyatı	Yemekliğe ayrılan zeytin	Elde edilen zeytin yağının	Zeytin ve Zeytin Yağı bedelleri
1936-1941	1893	13.828	320	13.636	2847	5	28	16.000	797.160	813.160
1941	2300	11.500	3250	8250	2063	12	56	390	1.155.000	1.545.000
1942	2850	15.930	350	15.580	2597	9	90	31.500	2.336.999	2.368.499
1943	3500	7500	250	7250	1450	22	200	55.000	2.900.000	2.955.000
1944	3500	4800	150	4650	930	20	140	30.000	1.302.000	1.332.000

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, 1936-1944 yılları arasında zeytin ağacı sayısında elde edilen zeytin miktarında ve köylünün zeytinden elde ettiği kazançta önemli bir artış gözlenmektedir.

25.12.1940 tarihinde toplanan CHP Muğla Vilayet Kongresinde alınan kararlardan 36 Madde şu şekildedir: “Abdülaziz Ağa Vakfına ait olup Vakıflar idaresince idare edilmekte olan Güllük nahiyesi sınırları dahilinde bazı mahaller Güllük halkı tarafından tarla haline getirilmiş ve zeytin dikilmiştir. Bu tarlaların tapularının zeytin dikimi yapan kişilere verilmesi hususundaki talep üzerine söz alan Cemil Mentеше bu teklifi desteklemiştir”²⁸.

Bu istek Hükümet tarafından, 19.06.1941 gün ve 6/306 sayılı karar ile kabul edildi. Fakat Güllük Nahiyesi’ndeki halka dağıtılacak olan bu toprakların, askeriye tarafından da talep edilmesi üzerine, İcra Vekilleri Heyeti’nin 28.05.1942 tarihli kararı ile askeriye tarafından, toprakların üzerinde ki zeytinlerin bedeli ödenmek şartıyla, istimlak edilmesine karar verildi²⁹.

1944-1949 yılları arasında Milas İlçesinde zeytin ile ilgili istatistiksel bilgiler şu şekildedir³⁰:

²⁸ BCA, 490.1.202.799.2, s. 15-16.

²⁹ BCA, 30.10.191.305.3.

³⁰ T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Zeytincilik İstatistiği 1944-1949, Yayın No:321, Ankara 1950, s. 28.

Yıllar	İstifade Edilen Zeytin Ağaçları	Elde Edilen Zeytin (Ton)	Elde edilen zeytinden		Zeytinden elde edilen yağ ton	Köylü elinden çıkarken (Kuruş)		KIYMET (Lira)		
			Yemekliğe Ayrılan Ton	Yağ çıkarmaya ayrılan ton		Zeytin Fiyatı	Zeytin Yağı fiyatı	Yemekliğe ayrılan zeytin bedeli	Elde edilen zeytin yağının bedeli	Zeytin ve Zeytin Yağı bedelleri
1944	3500	4800	150	4650	930	20	140	30000	1.302.000	1.332.000
1945	3500	9990	999	8991	1798	20	235	199800	4.225.300	4.425.100
1946	3500	4000	150	3850	770	30	260	45.000	2.002.000	2.047.000
1947	3500	40.400	400	40.000	8000	20	150	80.000	12.000.000	12.080.000
1948	3833	8000	250	7750	1550	26	175	65.000	2.712.500	2.777.500
1949	3500	18.000	500	17.500	3500	20	160	100.000	5.600.000	5.700.000

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, 1944-1949 yılları arasında zeytin ağacı sayısında elde edilen zeytin miktarında ve köylünün zeytinden elde ettiği kazançta önemli bir artış gözlenmektedir.

1949 yılında Milas'ta yetiştirilmekte olan zeytin çeşitleri şunlardır³¹:

1) Marmara Bölgesi'nde Rastlanan Çeşitler: Bunların başında "Erdek" ve "Mudanya" sofralık zeytinleri gelmektedir. Bu zeytinin et oranı fazla, çekirdeği küçüktür. Dalları sık ve yayvan, yaprakları ise koyu yeşil renktedir. Daha çok salamuralık olarak kullanılır. Yurdun her tarafında kullanıldığı gibi, Orta Avrupa'ya da ihraç olunur.

2) Edremit ve Ayvalık Yağlık: Meyvelerinde ki yağ oranının fazlalığı ile diğerlerinden ayırt edilir. Meyve uzunlukları ortalama 2 cm.dir. Meyvesi yuvarlaktır. Ortalama % 28.2 yağ ihtiva eder.

3) Akzeytin: Buna memeli ve çekiştelik'te denmektedir. İzmir ve Menemen'de çok bulunmaktadır. Bilhassa meyveler çok fazla olgunlaşmadan yeşil salamura yapılacak olursa güzel bir aroma alınmaktadır.

1949-1952 yılları arasında Milas'ta mahsul olarak elde edilen zeytin (tane olarak) ve bu zeytinlerden elde edilen zeytinyağı oranını gösteren tablo aşağıdaki gibidir³²:

³¹ Milas Postası, 20 Aralık 1949, Sayı:40, s.2.

³² Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 26.

Yıllar	Tane zeytin (ton)	Zeytin yağı (ton)
1949	19.000	3.740
1950	27.000	5.000
1951	10.000	1.800
1952	21.000	4.000

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 1951 yılında zeytin ve zeytin yağı üretiminde düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşün nedeni bakımsızlık ve zeytin zararlılarından kaynaklanmıştır³³.

CHP'nin 22 Aralık 1949 Perşembe günü yapılan kaza kongresinde köylüler tarafından İlçe Başkanı Sezai Çomo'ya " köylü tarafından açılan evkafa ve devlete ait zeytinliklerin tapu ve tescilinin ne zaman yapılacağı?" sorusu yöneltildi. Çomo ise, bu soruya "toprak kanunu çerçevesi içine giren bu gibi meselelerin ancak toprak kanununun buralarda tatbiki sırasında gerçekleşebileceğini" söyledi³⁴.

1950 yılında, 5618 sayılı çiftçiyi topraklandırma kanununa göre devlete ait araziden para ve emek sarf ederek 50 dönüme kadar zeytinlik açanlara ve aynı zamanda bağ, bahçe ve tarla imar edenlere imar ettikleri yerlerin bedelsiz olarak tapusunun verileceği basında yer almıştır³⁵.

1952 yılında Milas halkının ekonomik durumunun iyi olması zeytin üretiminin iyi olması ile ilgiliydi³⁶. Çünkü, bu yıllarda Milas içinde ve köylerinde 6.000.000'dan fazla zeytin ağacı vardı. Ayrıca bu dönemde gerek yabancı zeytinleri açmak ve aşlamak suretiyle, gerekse aşılı dikmeleri tarlalara göçürtmek suretiyle her geçen gün zeytin ağacı sayısında belirgin bir artış yaşanmıştır. Bu tarihte yılda en az 30-35 milyon kilo tane zeytin mahsulü alınmaktaydı. Bu mahsulün bir kısmı yemeklik zeytin olarak kullanılmakta ise de çoğunluğu zeytin yağı üretiminde değerlendirilmekteydi. Yıllık zeytin yağı üretimi ise 7-8 milyon kilo civarındaydı³⁷.

³³ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 26.

³⁴ Milas Postası, 27 Aralık 1949, Sayı:41, s. 1.

³⁵ Milas Postası, 09 Mayıs 1950, Sayı:59, s. 1.

³⁶ Milas Postası, 29 Ocak 1952, Sayı:136, s. 1.

³⁷ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 11.

Bu tarihlerde Milas zeytinciliğinin gelişiminde önemli fayda sağlayan oluşumlardan biriside, Milas merkezinde çalışmalarda bulunan “Zeytincilik Bürosu” dur³⁸.

1954 yılında Milas'ta 223.000 dekar saha üzerinde 5.200.000 adet zeytin ağacı bulunmaktaydı. Her bir dekara 20, her bir nüfusa 100 adet zeytin ağacı düşmekteydi. Kazıklı, Bafa ve Mersinet gibi köylerde ise nüfus başına 400-500 zeytin ağacı düşmekteydi³⁹.

1957 yılında Milaslı zeytin üreticileri Muğla Milletvekili Turhan Akarca'dan önceden olduğu gibi zeytin ağacı başına para verilmesini istemiştir. Çünkü, bu seneden itibaren vatandaşa zeytin ağacı ile ilgili olarak ödenen para dekar olarak değiştirilmiştir⁴⁰.

Hükümet, 14 Mart 1957 tarihli ve 9559 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan K/1077 sayılı karar ile zeytinyağından sabun imalatını yasaklamıştır⁴¹. Zeytinyağından sabun imalatının yasaklanma sebebi zeytinyağının önemli bir ihraç maddesi olup dış ticaretimizde büyük önem arz etmesidir. Böylelikle zeytinyağı ihracatı ülkeye büyük oranda döviz girmesini sağlayacaktır. 1957 yılında İspanya ve İtalya gibi zeytinyağı üretiminde önde gelen Akdeniz ülkelerinde de aynı yasak söz konusudur⁴².

1958 yılında zeytin yağı fiyatının düşük belirlenmesi üzerine Mersinet Köyü Muhtarı Mehmet Ali Avcı, Kapukır Köyü Muhtarı Kazım Gökçül, Bucak Köyü Muhtarı Ali Kalkance, Bafa Köyü Muhtarı Nazmi Sayın, Şen Köyü Muhtarı Habip Özen, Yeniokul Köyü Muhtarı Mustafa Soykan ve Burnak Köyü Muhtarı Ali Özer'in Başbakan Adnan Menderes'e gönderdikleri dilekçede; zeytin yağı fiyatının düşük belirlenmesi nedeniyle üreticinin zor durumda kaldığı, bu yüzden halkın ve kendilerinin partiye (DP) kızgın oldukları ve zeytin yağı fiyatlarının yükseltilmediği takdirde bu tepkilerinin süreceğini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine 31 Ocak 1958 tarih ve 614 sayı ile Başvekalet Hususi Kalem Müdürlüğü'nce yapılan incelemede

³⁸ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 11.

³⁹ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 25 .

⁴⁰ Demokrat Mentеше, 13 Mart 1957 Çarşamba, Sayı: 135, s.1.

⁴¹ Demokrat Mentеше, 22 Mart 1957 Cuma, Sayı: 144, s.1.

⁴² Demokrat Mentеше, 23 Mart 1957 Cumartesi, Sayı: 145, s.1.

zeytin yağı fiyatlarında herhangi bir değişiklik yapılmasının düşünülmediği 6.3.1958 tarihinde Ticaret Vekili A. Aker tarafından muhtarlar bildirilmiştir⁴³.

1958 yılında Toprak Muhafaza Zirai Sulama Bölge Müdürlüğü'nden Yüksek Ziraat Mühendisi Atif Atilla'nın başkanlığında oluşan yedi kişilik bir heyet Milas'ta kurulacak olan Zeytinliğin projesini çıkarmak üzere Milas'a geldi⁴⁴.

1959 yılında Muğla ve Milas'taki zeytinliklerde zarara yol açan "zeytindal kanserine" karşı Milas ve diğer kazalarda teknik ziraat teşkilatınca mücadele başlatılmıştır⁴⁵. Bu yüzden Milas Belediyesi zeytincilere numune zeytin fidanı hediye etme kararı almıştır⁴⁶.

Muğla Teknik Ziraat Müdürlüğü 1960 yılı programı çerçevesinde Milas ve diğer kazalarda zeytinlere zarar vermekte olan zeytin güvesine karşı mücadele başlatmıştır. Milas bölgesindeki zeytin güvesi mücadelesinin ikinci devresi uçakla yapılacağından bu hususta gerekli hazırlıklar tamamlanmış, 50 ton % 50'lik DDT ilacı bu tarih itibariyle hazırlanarak depolanmıştır⁴⁷.

Zeytinlerdeki zeytin güvesine karşı mücadele 07 Mayıs 1960 günü 4 adet tayyare ile başlamıştır⁴⁸.

2.1.4. Tütüncülük

Zeytinden sonra Milas zirai ve ekonomik hayatını etkileyen en önemli ürün şüphesiz tütün idi. Osmanlı Devleti döneminde ilk tütün ekimi Rumeli'de yapıldı. Anadolu'da ilk tütün ekimi yapılan yerlerin başında Ege Bölgesi gelmekteydi⁴⁹.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Milas'tan yılda 100.000 kilo kadar tütün ihraç edilmekteydi⁵⁰.

1927-1928 tarihli Devlet Salnamesi'ne göre, Milas'ta 31.200 dönüm alanda tütün tarımı yapılmaktadır. Bu tarihler arasında 1.248.000 kilo tütün üretilmektedir⁵¹.

⁴³ BCA, 30.10.85.536.2.

⁴⁴ Demokrat Mentеше, 01 Mayıs 1958 Perşembe, Sayı: 518, s. 1.

⁴⁵ Demokrat Mentеше, 03 Mart 1959 Salı, Sayı: 772, s. 1.

⁴⁶ Demokrat Mentеше, 26 Mayıs 1959 Salı, Sayı: 838, s. 1.

⁴⁷ Demokrat Mentеше, 07 Mart 1960 Pazartesi, Sayı: 1176, s. 1.

⁴⁸ Demokrat Mentеше, 10 Mayıs 1960 Salı, Sayı: 1227, s. 1.

⁴⁹ Akça, a.g.e., s. 161.

⁵⁰ Adryeke, a.g.e., s. 210.

⁵¹ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1236-1237.

1936 yılında Amerika'dan İzmir'e oradan da Milas'a gelen Geri Tütün Kumpanyası Direktörü Milas tütünlerini görmüş tütünleri kalitesinden dolayı çok beğenmiştir⁵².

Geçmiş yıllarda olduğu gibi 1936 yılında da Milas tütünlerini beğenen Tütün Kumpanyaları Milas'a gelerek tütün alımında bulunmuşlardır. Bu kumpanyaların adı, aldıkları tütünün kilosu ve fiyatı şu şekildedir⁵³:

Kumpanya ismi	Kilo	Fiyatı
Hermen	350.000	80 ila 60
Gilen	340.000	77/5 Kayme
Geri	425.000	80
Hüseyin Sabriler	175.000	80 ila 45
Mials Bahor Şen	<u>130.000</u>	
YEKÜN	1.420.000	

İşadamı Hamdi Uğur, 1949 yılında "satılan tütünlerden memlekete yeterli para girmemiştir" şeklinde Milas Postası Gazetesi'ne beyanatta bulunmuştur⁵⁴.

1950'li yıllarda bilhassa Alaçam köyünün tütünleri yabancı alıcı tarafından devamlı aranan ve önemli bir ihraç malı haline gelmişti. 1951 yılı istatistiklerine göre Milas'ta tütün ekilen saha miktarı 2.200 hektarlandı. Elde edilen mahsul ise 1.509.639 kiloydu. Tütün ekimi ile uğraşan kişi sayısı, tespit edilebildiği kadarıyla 2.810 kişiydi⁵⁵.

1950'li yılların başında Milas zirai hayatında pamuk üretimine doğru yaşanan kayma, bu tarihlerden itibaren şüphesiz tütün üretiminin azalmasına sebep olmuştur⁵⁶.

1949-1952 yılları arasında Milas'ta tütün ekimi yapılan saha ve üretim miktarı aşağıdaki gibidir⁵⁷:

⁵² Yeni Milas, 29 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, Cilt:1, Sayı:1, s. 11.

⁵³ Yeni Milas, I İkinci Teşrin (Kasım) 1936, Cilt:1, Sayı: 2, s. 19.

⁵⁴ Milas Postası, 25 Ocak 1949, s. 1.

⁵⁵ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s.12 .

⁵⁶ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 12.

⁵⁷ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 24.

Yıllar	Ekim Yapılan Saha (hektar)	Üretim Miktarı (ton)
1949	3000	200
1950	3700	1480
1951	3350	1200
1952	3100	1050

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, 1949-1952 yılları arasında Milas'ta tütün ekim sahasında belirgin bir artış gözlenirken elde edilen ürün miktarı buna paralel olmamıştır.

2.1.5. Pamukçuluk

Pamukçuluk, XIX. yüzyıldan itibaren Milas çiftçilerinin önemli geçim kaynaklarından biri olmuştur. 1844-1845 yıllarında 144 hâne pamuk üretimi ile uğraşmaktaydı. 1909 yılında ise 800 dönüm arazide pamuk üretimi yapılmaktaydı⁵⁸.

1927-1928 Devlet Salnamesine göre 120 dönüm alanda pamuk tarımı yapılmaktadır. Bu tarihte 7.200 kilo pamuk üretimi yapılmıştır⁵⁹.

1934-1937 yılları arasında Milas İlçesi'nde 25 hektar alanda pamuk tarımı yapılmaktadır ve 1 ton tohumluk pamuk ürünü elde edilmiştir⁶⁰.

Milas'ta pamuk üretiminin yaygınlaştığı tarih 1950'li yılların başıdır. Bu yıllarda tütün üretiminde kullanılan tarlaların bir kısmında pamuk üretimi yapılmaya başlanmıştır. 1951 yılında azami pamuk rekoltesi 3.000.000 kilo olarak gerçekleşmiştir. Bu üretim hemen pazar bulmuş ve satıcı tarafından kısa sürede tüketilmiştir⁶¹. Pamuk mahsulünün 1951 yılında çabuk bir biçimde alıcı bulması Milas ziraatçisinin sonraki yıllarda pamuk üretimine daha fazla yönelmesine sebep olmuştur.

⁵⁸ Adıyeye, a.g.e., s. 191-192.

⁵⁹ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1236-1237.

⁶⁰ Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Tarım İstatistikleri, 1934-1937, Yayın No: 135, Ankara 1939, s. 290.

⁶¹ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 24; Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 12.

XX. yüzyıl ortalarında Milas'ta pamuk ekimi yapılan saha ve üretim miktarı aşağıdaki gibidir⁶²:

Yıllar	Ekim Yapılan Saha (hektar)	Üretim Miktarı (ton)
1949	80	80
1950	400	202
1951	1800	2700
1952	3575	3200

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, Milas'ta hem pamuk ekim sahasında hem de pamuk üretim miktarında belirgin bir artış gözlenmektedir.

1956 yılında Milas'ın yerel basının (Demokrat Menteşe Gazetesi) pamuk üretimi ve ıslahı ile ilgili olarak bilgilendirici yayınlarda bulunmuştur. 1956 yılı boyunca değişik kişilerce değişik yayınlar neşredilmiştir. 1957'de de bu yayınlar devam etmiştir.

2.1.6 Meyve ve Sebze Üretim Alanları ve Ürünleri

2.1.6.1 Meyvecilik

1923-1960 yılları arasında Milas İlçesi'ndeki meyvecilik faaliyetleri sadece mahalli ihtiyaçları karşılamak için yapılmaktaydı⁶³.

1941-1945 yılları arasında Milas İlçesinde bulunan meyve ağaçlarının adedi ve bu ağaçlardan elde edilen meyve miktarı aşağıda verilen tablodaki gibidir⁶⁴:

	1941		1942		1943		1944		1945	
	Ağaç (Adet)	Elde edilen meyve (ton)	Ağaç (Adet)	Elde edilen meyve (ton)	Ağaç (Adet)	Elde edilen meyve (ton)	Ağaç (Adet)	Elde edilen meyve (ton)	Ağaç (Adet)	Elde edilen meyve (ton)
Şeftali	2375	19	2500	30	2500	8	2500	18	2500	19
Kestane	581	15	580	10	580	5	600	5	600	9

⁶² Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 24 .

⁶³ Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 22 .

⁶⁴ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Meyve İstatistiği 1941-1945, Yayın No:277, Ankara 1947.

Kaysı	2200	31	1800	48	1800	5	1800	11	1840	7
İncir	14399	600	9000	400	9000	85	10500	120	11000	150
Erik	1318	15	1800	80	1800	32	1900	20	1930	-
Elma	715	8	500	6	500	6	500	2	525	-
Ceviz	4200	111	3500	93	3500	3	3600	17	3650	-
Badem	5790	65	6000	85	6000	92	6000	95	6000	85
Ayva	5811	120	6000	140	6000	120	6200	120	6200	-
Armut	8418	315	8500	130	8500	110	9000	110	9000	120

1946-1950 yılları arasında Milas'ta ki meyve ağaçlarının sayısı ve üretim miktarları aşağıda verilen tablodaki gibidir⁶⁵:

	1946		1947		1948		1949		1950	
	Ağaç (Adet)	Elde edilen meyve (ton)	Ağaç (Adet)	Elde edilen meyve (ton)	Ağaç (Adet)	Elde edilen meyve (ton)	Ağaç (Adet)	Elde edilen meyve (ton)	Ağaç (Adet)	Elde edilen meyve (ton)
Üzüm	501	220	541	320	605	240	605	250	610	600
Şeftali	1100	4	1100	1	1100	-	1000	6	1000	8
Limon	1600	120000	2445	150000	3275	250000	3275	250000	3500	120000
Kestane	1000	10	1200	10	2300	-	2300	20	1200	25
Kaysı	1600	2	1400	1	1800	-	1800	10	2000	12
İncir	15000	180	15000	150	15500	-	15500	200	20580	600
Erik	2500	20	2600	10	3000	-	3000	15	2800	60
Elma	500	7	505	3	600	-	600	8	600	10
Ceviz	1500	10	1500	10	1500	-	1500	10	1500	5
Badem	5000	16	4600	18	7000	-	7000	80	7000	60
Ayva	5500	70	5600	70	6000	-	6000	80	6000	90
Armut	22500	150	23750	70	25000	150	25000	260	28000	240

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, 1941-1950 yılları arasında Milas İlçesi'nde meyve ağaç sayısı ile elde edilen ürün miktarı arasında paralel bir artış gözlenir.

Milas'ta XIX. yüzyıl ortalarında armut meyvesi pazarlanmak için değil ev tüketimi için yetiştiriliyordu. XX. yüzyıl başlarında Kerme'de Fesleğen yaylasında yetiştirilen çok kaliteli armut, ulaşım yetersizlikleri yüzünden ekonomik olarak değerlendirilememiştir⁶⁶. Milas'ın iklimi ve arazisi armut ağaçlarının yetiştirilmesine

⁶⁵ T.C Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1946-1952 Meyve İstatistiği, Yayın No: 353, Ankara 1954.

⁶⁶ Adıyeye, a.g.e., s. 193-194.

elverişliydi. Bu yüzden Milas'ın her köşesinde ahlat ağaçlarına (çör) rastlamak mümkündür⁶⁷.

Badem ise dağ arası köylerinde ve Kemikler Köyü'nde yaygın olarak yetiştirilmekteydi⁶⁸.

1954'lerde sınırlı alanda incir tarımı yapılmaktaydı⁶⁹. Üretilen incir sadece mahalli ihtiyaçları karşılamakla sınırlıydı.

Kayısı tarımı 1954'lü yıllarda fazlaca rağbet görmemekteydi.⁷⁰ Bununla beraber az bir oranda da olsa kayısı üretimi yapılmaktaydı.

Milas'ta XIX. yüzyıl ortalarında limon meyvesi de pazarlanmak için değil, ev tüketimi için yetiştiriliyordu⁷¹. XX. yüzyıl başlarında ise Milas'ta üretilen limonun bir kısmı ihraç edilmekteydi⁷². Milas kazasında 1927 senesinde 6.250.000 adet limon, portakal ve mandalina üretilmiştir⁷³.

1946-1950 yılları arasında Milas'ta bulunan limon ağaçlarının sayısı, üretimi ve fiyatı aşağıdaki gibidir⁷⁴:

	1946	1947	1948	1949	1950
Ağaç sayısı	1600	2445	3275	3275	3500
Üretim Adet	120.000	150.000	250.000	250.000	120.000
Fiyat Adet/Kuruş	5	5	5	5	5

Özellikle 1938 yılından itibaren narenciye üretimi kayda değer bir şekilde fazlaşmıştır⁷⁵. Kandak, Selimiye, Kargıcak, Dereköy, Kırcağız ve Ağaçlıyök köylerinde narenciye ağaçları oldukça yoğun olarak bulunmaktaydı⁷⁶.

Milas'ta XIX. yüzyıl ortalarında portakal meyvesi de pazarlanmak için değil, ev tüketimi için yetiştiriliyordu. XX. Yüzyıl başlarında Milas'ta üretilen portakalın bir kısmı ihraç edilmekteydi⁷⁷.

⁶⁷ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 28.

⁶⁸ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 28.

⁶⁹ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 28.

⁷⁰ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 28.

⁷¹ Adıyeke, a.g.e., s. 193.

⁷² Adıyeke, a.g.e., s. 194.

⁷³ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1236-1237.

⁷⁴ T.C Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1946-1952 Meyve İstatistiği, Yayın No: 353, Ankara 1954, s. 498-499.

⁷⁵ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 55.

⁷⁶ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 26.

⁷⁷ Adıyeke, a.g.e., s. 193-194.

1952’li yıllarda Milas meyveciliği içinde yer almaya başlayan portakal ve mandalina bahçeleri gittikçe çoğalmaya başlamıştır. Selimiye, Kandak, Kırcağız, Gereme ve Ören muntikasında narenciye bahçelerinin kurulmaya başladığı tarihte bu döneme rastlamaktadır⁷⁸.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde bağcılığın gelişmesine paralel Milas bağcılığı da gelişmiştir. XX. Yüzyıl başlarında Milas’ta 600 hektar alanda bağcılık yapılmaktadır. Üzümler taze, kuru, pekmez olarak tüketiliyor veya bir kısmı şarap yapılıyor yada, çekirdeksiz küçük üzümlerin iyi kalitede olanların ihraç ediliyordu⁷⁹.

I. Dünya Savaşı öncesinde Milas’ta üzüm ve bağcılık son derece ileri durumdaydı. Ancak bu dönemde yaşanan “floksera” adlı bir hastalık Milas ve çevresinde ki bağların büyük zarara uğramasına neden oldu⁸⁰.

1927-1928 Devlet Salnâmesine göre 3.200 dönüm alanda asma olarak üzüm yetiştirilmektedir. Bu tarihler arasında 2.030.000 kilo üzüm meyvesi üretilmekteydi⁸¹.

1930’lu yıllarda Milas’ta 8-10 bin dönüm civarında bağ bulunmaktaydı. Bu bağlardan üretilen üzüm yaş olarak satılmakla birlikte, ihtiyaç nispetinde pekmez de yapılmaktaydı⁸². 1938 Muğla İl Yıllığı’na göre ise Milas’ta 600 hektar genişliğinde bir alanda bağcılık yapılmaktadır. Bağcılık yapılan alan 1938 yılından itibaren her geçen gün artmıştır⁸³.1946-1950 yılları arasında Milas’ta bulunan üzüm ağaçlarının sayısı, üretimi ve fiyatı aşağıdaki gibidir⁸⁴:

⁷⁸ Milas’ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 12 .

⁷⁹ Adıyeke, a.g.e, s.193.

⁸⁰ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s.28.

⁸¹ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s.1236-1237.

⁸² Eroğlu, a.g.e, s.195.

⁸³ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.101.

⁸⁴ T.C Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1946-1952 Meyve İstatistiği, Yayın No: 353, Ankara 1954, s. 476-477.

	1946	1947	1948	1949	1950
Ağaç sayısı	501	541	605	605	610
Üretim /Adet	220	320	240	250	600
Fiyat /Adet/Kuruş	40	40	30	20	30

1954'lü yıllarda Milas'ta bağcılık, Selimiye ile Bafa arasında ki vadide ve Kızılağaç-Kazıklı taraflarında toplanmıştı. Bu tarihlerde 610 hektar alan içerisinde yapılan bağcılık ziraatine ek olarak her evin bahçesinde veya önünde bulunan asmaları da kaydetmek gerekir. Genellikle yerli asma türü üzerinden kurulan bağlardan üretilen üzüm miktarı 500 ton civarındaydı. Üzümler sofralıktan ziyade şıralık olarak kullanılır, bir kısmı da yaş olarak satılırdı⁸⁵.

2.1.6.2 Sebzeçilik

Milas iklimi sebzeçiliğe oldukça müsaitti. XX. yüzyıl ortalarına gelindiğinde sebze ziraatı gerek merkez ilçede ve gerekse Milas'ın köylerinde büyük ilerleme kaydetmiştir. Merkez ilçeye ova köylerinden çıkarılan turfanda sebzeler özellikle Muğla'ya sevk edilmek suretiyle ilçe dışına pazarlanmaktaydı⁸⁶.

1927-1928 Devlet Salnâmesine göre 210 dönüm alanda patates tarımı yapılmaktadır. Bu tarihler arasında 10.000 kilo patates üretilmektedir⁸⁷. 1934-1937 yılları arasında Milas İlçesi'nde 35 hektar alanda patates tarımı yapılmaktadır ve 400 ton ürün elde edilmiştir⁸⁸.

1927-1928 Devlet Salnamesine göre 230 dönüm alanda bakla tarımı yapılmaktadır⁸⁹. 1934-1937 yılları arasında Milas İlçesi'nde 865 hektar alanda yapılan bakla tarımından 2100 ton ürün elde edilmiştir⁹⁰.

⁸⁵ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 28.

⁸⁶ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 28.

⁸⁷ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1236-1237.

⁸⁸ Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü , Tarım İstatistikleri, 1934-1937, Yayın No: 135, Ankara 1939, s. 260.

⁸⁹ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1236-1237.

⁹⁰ Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü , Tarım İstatistikleri, 1934-1937, Yayın No: 135, Ankara 1939, s. 212.

1934-1937 yılları arasında Milas İlçesi'nde 27 hektar alanda sarımsak tarımı yapılmaktadır ve 15 ton ürün elde edilmiştir⁹¹.

1934-1937 yılları arasında Milas İlçesi'nde 30 hektar alanda soğan tarımı yapılmaktadır ve 200 ton ürün elde edilmiştir⁹².

1934-1937 yılları arasında Milas İlçesi'nde 20 hektar alanda fasulye tarımı yapılmaktadır ve 5 ton ürün elde edilmiştir⁹³.

1934-1937 yılları arasında Milas İlçesi'nde 80 hektar alanda börülce tarımı yapılmaktadır ve 112 ton ürün elde edilmiştir⁹⁴.

2.2. Hayvancılık

2.2.1 Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık

Hayvancılık tüm Anadolu'da olduğu gibi, Milas'ta da eskiden beri son derece önemli bir sektör halindedir. Küçükbaş hayvancılıkta ise, öteden beri keçi besiciliği ve sayısı, koyun besiciliğine göre çok daha fazla olmuştur. Ayrıca küçükbaş hayvanların yün ve kıl gibi ürünleri de düşünüldüğünde hayvancılığın değeri bir kat daha artmaktaydı⁹⁵.

Milas'ta hayvancılığın önemli uğraş alanlarından biri olma sebebi, özellikle kış aylarında havaların soğuk olmaması nedeniyle otların daima yeşil kalması olmuştur. Bu durum deve ve sığır gibi büyükbaş hayvanlarla, keçi ve koyun gibi küçükbaş hayvanların beslenmesini kolaylaştırmıştır. Yine Milas'ın merkezinde ve köylerinde kışlaklar bulunduğundan, Söke-Çine ve civarından gelen Yörükler kış aylarını koyunları ve keçileri ile birlikte Milas'ta geçirmektedirler⁹⁶.

⁹¹ Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü , Tarım İstatistikleri, 1934-1937, Yayın No: 135, Ankara 1939, s. 508.

⁹² Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü , Tarım İstatistikleri, 1934-1937, Yayın No: 135, Ankara 1939, s. 302.

⁹³ Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü , Tarım İstatistikleri, 1934-1937, Yayın No: 135, Ankara 1939, s. 230.

⁹⁴ Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü , Tarım İstatistikleri, 1934-1937, Yayın No: 135, Ankara 1939, s. 242.

⁹⁵ Adıyeye, a.g.e, s. 196-199.

⁹⁶ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 13.

1930'lu yıllarda Milas'ta önemli miktarda koyun ve keçi sürüleri bulunmaktaydı. Yine aynı dönemde Muğla Vilayeti dahilinde en iyi ve yağlı peynir Milas'ta imâl edilmekteydi⁹⁷. 1923-1960 yılları arasında Milas'ta oldukça ileri derecede hayvancılık yapılmasına rağmen ilçe merkezinde ve çevresinde bir mandıranın bulunmayışı dikkat çekicidir. Evlerde yapılan sütçülükten yoğurt, peynir, tereyağı ve lor üretilmekteydi. Tulum peynirinin ilçede yüksek derecede üretimi vardı. Çökelek peynirine “kırktokmak” adı verilirdi ki bu peynirin üretimi de fazlaca yapılmaktaydı. İlçede kâse yoğurdu hemen hemen hiç bulunmaz, yoğurt torbalar içerisinde satılırdı⁹⁸.

1927-1928 yıllarında Milas İlçesi'nde, 2319 adet bargir ve kısarak, 4342 adet merkep, 353 adet katır, 1249 adet deve, 17.729 adet inek ve öküz, 23 adet manda, 25.075 adet koyun ve 44.719 adet keçi bulunmaktadır⁹⁹.

En yaygın sığır cinsi olan karasığır köylerde ki sığırların ağırlığını teşkil etmiştir¹⁰⁰. 1939 senesinde Milas'ta 623 sığır, 814 dana olmak üzere toplam 1437 büyükbaş hayvan kesimi yapılmıştır. Yine aynı yıl 599 koyun, 3874 kuzu, 869 kıl keçisi 4338 oğlak olmak üzere toplam 9680 adet küçükbaş hayvan kesimi yapılmıştır¹⁰¹.

1950'li yıllarda Milas hayvanlarının büyük bir kısmı denizyolu ile Yunanistan'a ve İzmir'e ihraç edilmiştir. Ancak bu ihracatın hangi oranda olduğu hakkında elimizde herhangi bir istatistik yoktur¹⁰².

Milas İlçesi'nde zaman zaman hayvan hastalıkları ile de mücadele edildi. Örneğin 1957 yılında Muğla Vilayeti genelinde düzenlenen 3. Teknik Ziraat Kongresi'nde Milas bölgesindeki sığır ve koyunlarda görülen salgın haldeki “şap” ve “çiçek” hastalıklarının önlenmesi için mücadele edilmesi kararı alınmıştır¹⁰³.

Milas Belediyesi zaman zaman Milas İlçesi'ndeki et fiyatlarına müdahale ediyordu. Örneğin 1958 yılında Milas'taki kasapları hayvan bulamadıkları bahanesiyle “erkeç” (erkek keçi) etinin kilosunu 4 liraya çıkarma talepleri üzerine

⁹⁷ Eroğlu, a.g.e, s. 195.

⁹⁸ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 30-31.

⁹⁹ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1235.

¹⁰⁰ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 13.

¹⁰¹ Muğla'da Halk, 02 Şubat 1940 Cumartesi, Sayı. 1566, s. 3.

¹⁰² Milas'ı Size Tanıtıyoruz, s. 13 .

¹⁰³ Demokrat Mentеше, 26 Şubat 1957 Salı, Sayı: 121, s. 1.

belediye halkın et ihtiyacını karşılamak üzere 5 Mart 1958 Çarşamba gününden itibaren bol miktarda hayvan keserek düzenli et satışlarına başlamıştır¹⁰⁴.

2.2.2 Balıkçılık

Milas'ta balıkçılık Mandalyat Körfezi içindeki Güllük Koyu'nda toplanmıştır. Bafa Gölü civarındaki köylüler gölden balık avlama hakları olmadığı için 1954'lü yıllarda balıkçılıktan istifade edememekteydiler. Buna karşılık Güllük halkının tamamı hemen hemen bütün gelirini denizden karşılamaktaydı. Güllük Koyu'nda çok çeşitli balık türlerine rastlanmakla birlikte sadece 4-5 adette balık çiftliği bulunmaktaydı. Fakat Güllük balıkçılığı ilkel durumdaydı. Balıkçılık yapılırken yelkenli ve kürekli tekneler, av malzemesi olarak ise voloz ağları, ırıp, serpme, paraketa, katiti, zıpkın ve olta kullanılmaktaydı. Körfezde kuruluş tarihi tespit edilemeyen, Güllüğün 2.5 mil kuzeyinde, bir dalyan mevcuttu. Körfezde bulunan yerli balık türleri olarak; kefalın ilerya, mavri, altınbaş, çipura, levrek, lüfer, mercan, barbunya, sinarit, kayabalığı, orfus, melanur, petres, karaöz, sarpa, melakop, sparoz, fangiri, yaseç balığı, hannos, iskorpit, izmarit, değirmenci, kerpe, gelincik, çipite, sarıgöz, dilbalığı ve murmur balıklarıydı. Gezici balıklardan ise; stavrit, lahus, turna, akya, kolyos, domuzbalığı, kırlangıç, köpekbalığı ve sardalya bulunurdu. Bunlardan başka, körfezde ahtapot, mürekkep balığı ve karides gibi bir takım deniz canlıları da mevcuttu¹⁰⁵.

Güllük Körfezi'nde yıllık balık üretimi 1954 yılında 40-50 ton arasında değişmekteydi. Ortalama balık yumurtası üretimi ise 1200 kg civarındaydı¹⁰⁶.

1939 yılında Korin ve Asın koyları ile Zeytin ve Kireç burunları geçilince varılan Dalyan koyunda balık ve balık yumurtası üretilmektedir. Ayrıca Bafa gölünde de önemli bir oranda balık potansiyeli bulunmaktadır. 1939'lu yıllarda Rusya'dan gelen balıkçılar gölden, balık ve balık yumurtası üretmek suretiyle hayli istifade etmişlerdir. Ayrıca Söke tarafında bulunan bir dalyan da, balık ve balık yumurtası üretimi yapılmakta ve civar köylerde de tuzlusu yapılmaktaydı¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Demokrat Mentеше, 06 Mart 1958 Perşembe, Sayı: 472, s. 1.

¹⁰⁵ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 34-35.

¹⁰⁶ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 35; XIX. Yüzyıl ortalarında Muğla ve çevresinde balık yumurtası üretilmekteydi. Keleş, a.g.t., s. 154.

¹⁰⁷ Eroğlu, a.g.e., s. 193.

2.2.3 Tavukçuluk

1923-1960 yılları arasında Milas'ta üretilmekte olan kümes hayvanları içerisinde tavuklar genellikle yerli ırktan gelmekteydi. Bununla beraber Rhode Island, Legorn, Plymouth ve Minorca ırklarından da tavuklar bulunmaktaydı. Ayrıca dövüşçülüğü ile ün salmış Hint horozu ile uzun ötücülüğü ile meşhur Denizli horozu besleyen meraklılarda bulunmaktaydı¹⁰⁸.

2.2.4 Arıcılık

XIX. yüzyılda Milas'ta son derece önemli sektörlerden biri de arıcılıktır. Cumhuriyet Dönemi'nde ekolojik dengenin bozulması, Milas arıcılığını geriletmişse de Milaslılar, "Milas'ın mazinin bal çukuru olduğunu" unutmamışlardır¹⁰⁹.

1927-1928 Devlet Salnâmesine göre Milas'ta 2500 adet arı kovanı mevcuttur. Bu yıllarda Milas'ta 61.000 kilo bal üretilmekteydi¹¹⁰.

1930'lu yıllarda arıcılık Muğla merkez ilçe ile birlikte özellikle Milas'ta geniş bir biçimde yapılmaktaydı¹¹¹. Milas dahilinde üretilen bal, ihtiyaca kâfi oranda olmakla birlikte bir miktar bal mumu da ihraç edilmekteydi¹¹².

1952 yılında Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü'nde Yüksek Ziraat Mühendisi Gündüz Sayiner Milas'ta incelemelerde bulundu. Sayiner, yapmış olduğu incelemelerin neticesinde bölgeyi arıcılık için son derece uygun bulmuştu¹¹³.

¹⁰⁸ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 34.

¹⁰⁹ Adıyeke, a.g.e., s.199-200.

¹¹⁰ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s.1236-1237.

¹¹¹ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s.111.

¹¹² Eroğlu, a.g.e., s.195.

¹¹³ Milas Postası, 19 Şubat 1952, Sayı:139, s.1.

Arıların zeytin çiçeklerinin dölllenmesinde ki rolü dolayısıyla Milas için özel bir önemi olan arıcılık yerli tip oyma kovanlarda yapılmaktaydı. Bu dönemde az miktarda bulunan fenni kovanlar rağbet görmemekteydi. Oyma ağaç kovanlarının özellikle kavaktan yapılanları daha fazla kullanılmaktaydı. Yıllık olarak yüksek miktarda bal üretimi vardı. 1954 yılında ilçede 9.900 yerli ve 1.200 adet fenni kovan mevcuttu¹¹⁴.

2.2.5 İpekböcekçiliği

1930'lu yıllarda İlçe dahilinde belli bir miktarda ipek üretimi de yapılmaktaydı. Gerek ipek ve gerekse iplik türünde çarşaflık ve gömleklilikler el tezgahlarında dokunmaktaydı.

B-Sanayi

1923-1960 yılları arasında Milas ziraî bakımından olduğu kadar sanayi bakımından da mühim bir yerdi. Kaza merkezinde zeytinyağı, pirina yağı fabrikaları, sabun imalathaneleri, kereste fabrikaları gibi hususi şahıslara ait işyerleri mevcuttu. Ancak sabun imalathaneleri hariç diğerlerinin tam kapasite ile çalıştıklarını söylemek mümkün değildir¹¹⁵.

1. El Tezgahlarına Dayanan Sanayi

1.1 Dericilik

Milas'taki küçük zanaatlar içinde önemli sektörlerden birisi de dericilikti. Deri ve deri mâmulleri XX. yüzyıl başlarında Avrupa ile rekabet eder düzeye gelmiş, meşin ve köseleler iç tüketimde yer elde ettikten sonra ihraçta edilmiştir¹¹⁶. Dericilikle ilgili olarak XX yüzyıl başlarındaki bu durum 1950'li yıllarda da devam etmiştir¹¹⁷.

¹¹⁴ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 34.

¹¹⁵ Demokrat Mentеше, 27 Mart 1957 Çarşamba, Sayı: 149, s. 1.

¹¹⁶ Adıyeke, a.g.e., s. 201.

¹¹⁷ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 31.

1.2 Dokumacılık

XVII. yüzyıl sonlarından itibaren gelişmeye başlayan Milas halıcılığı, bu gelişimini XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca sürdürmüştür¹¹⁸. Karcahisar ve Gereme olmak üzere başlıca iki grupta toplanan Milas halılarının en eski örnekleri Transilvanya kiliselerinde bulunmaktadır¹¹⁹. XVIII. ve XIX. yüzyıl örnekleri genellikle “seccade” tipinde olan halıların, yün malzemeli ve kök boya ile renklendirilmiş olmakla birlikte, II. Meşrutiyet Dönemi’nden itibaren Milas halıcılığında kalite sorunu ve soysuzlaşma görülür¹²⁰. Zira Karcahisar’da kurulmuş olan atölye ile birlikte pazara yönelik üretim başlamıştır¹²¹.

XVIII-XIX. yüzyıl Milas halılarında tamamen yün malzeme kullanılmış, halılar kök boya ve doğal boyalar ile renklendirilmiştir. Bu dönemde dokunan Milas halılarının birçoğunda 10 cm² de 1500, 1 m² de 150.000 düğüm bulunmaktadır. Model ve malzeme farklılıkları görülse de XX. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Milas halılarında, geçmiş yüzyılların etkilerini kolayca görebilmek mümkündür. Günümüzde Milas halıları olarak isimlendirilen halılar 1950 yılından beri daha çok, Karcahisar, Ören, Mezgit, Gürceğiz, Akçakaya, Bayırköy, Dereköy, Kısırlar, Bahçeburun, Dörttepe, Bozalan, İkizköy, Pinarköy ve Türkevleri köylerinde dokunmakta olan halılardır¹²².

1938’li yıllarda Milas kazası dahilinde hususi tezgahlarda halı ve kilim dokumacılığı yapılmaktadır. Özellikle Milas halıları son derece dikkat çekicidir¹²³.

1950’li yıllardan itibaren bölgede yaşanan turistik eğilimler ve dışa açılım sonucunda, çadır, çuval, yaygı, heybe, yağhane torbası, gebre, kolon ve kumaş dokumacılığı giderek artmıştır¹²⁴.

¹¹⁸ Adıyeke, a.g.e, s. 206.

¹¹⁹ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5939-5940.

¹²⁰ Adıyeke, a.g.e, s. 206.

¹²¹ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5939-5940.

¹²² Berna Sevinç, *Milas Camilerindeki Milas Halıları*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2001, s. 17-18.

¹²³ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 54.

¹²⁴ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5939-5940.

Seccade dokuyuculuğu köylü el sanatları içerisinde en önemlisi olmuştur. 1954'lü yıllarda Karacahisar ve Gereme yörelerinde gelişen Milas halıcılığının en az 250 yıllık bir tarihi vardır. Transilvanya kiliselerinde pek çok örnekleri bulunan bu seccadelerin en eskileri Gördes seccadelerinden daha kısa fakat daha enli olan mihraplı küçük seccadelerdir. Gereme halıları ile Karacahisar seccadeleri arasında mal, desen ve kalite farkları vardı. Karacahisar seccadeleri sık düğümlü, yünü temiz ve dayanıklı idi. Gereme halıları ise seyrek düğümlü olup daha çabuk dokunmaktaydı. Karacahisar köylüleri aynı büyüklükte olmalarına rağmen kendi dokumalarına seccade, Gereme'de dokunanlara ise halı ismini vermekteydiler¹²⁵.

1970'li yıllar da Milas köylerinde halı ve kilim dokumacılığı ile ilgili olarak 1500'den fazla el tezgahı bulunmaktaydı¹²⁶.

1.3. Demircilik

1954'lü yıllarda Milas İlçesi'nin ihtiyaçlarını karşılayacak derecede olan demircilik, köylere kadar yayılmış durumdaydı. Milas merkezinde çok sayıda demirci dükkanı içine alan bir demirciler arastası da bulunmaktaydı¹²⁷.

2. Fabrikalar

2.1 Zeytinyağı ve Sabun Fabrikaları

XIX. yüzyıl sonlarında Milas'ta 11 yağhane ile 1 sabunhane varken, XX. yüzyıl başlarında bu sayı oldukça yükselmiş, yağhane sayısı 50'ye çıkarken bunlara 3 adet demir vidalı fabrika eklenmiştir¹²⁸.

Milas dağlarında bulunan "deliceleri" aşılama suretiyle ıslah edecek olana verilmek üzere M.1913-1914 (R. 1329) senesinde toplanan genel mecliste bir miktar ödenek ayrılması kabul edilmiş ve Bafa'da açılan tasirhane (suyunu sıkma) sahibine yapmış olduğu çalışmalara istinaden 80 lira ödül verilmiştir¹²⁹. Sonradan Bafa'da bir

¹²⁵ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 40-41.

¹²⁶ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5904.

¹²⁷ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 31.

¹²⁸ Adıyeke, a.g.e, s. 201.

¹²⁹ Eroğlu, a.g.e, s. 195.

yağ fabrikası tesis olduğu gibi öteden beri Milas ve Selimiye’de birçok yağ fabrikası mevcuttur¹³⁰.

1927-1928 Devlet Salnâmesine göre Milas Kazasında çeşitli şahıslara ait olan bir zeytin yağı fabrikası kullanılamaz durumdadır. Murat Salih (Menteşe) Bey ve ortaklarına ait yıllık üretimi 300.000 kilo olan bir zeytinyağı fabrikası vardır. Yine Terzizâde Mustafa Zeki Bey’e ait olan 240.000 kilo üretim kapasiteli bir sabun fabrikası ve Selimiye Köyü’nde 300.000 kilo kapasiteli bir zeytinyağı fabrikası vardır¹³¹.

Muğla ilinde sabun üretimi yapan önemli işyerlerinden birisi de Milas’ta 1928 yılında kurulan Sağıroğlu Kollektif Şirketi’dir¹³².

1930’lu yıllarda Milas’ta bol miktarda sabun fabrikaları bulunmaktaydı. Önemli miktarda ve kaliteli sabun üretimi yapılmakta ve bu sabunlar Türkiye’nin birçok bölgesine ve adalara sevk ve ihraç olunmaktaydı¹³³.

1938 yılında Milas’ta 14 zeytinyağı ve 4 sabun fabrikası bulunmaktadır¹³⁴. 1950’lerin başında Milas’ta üçü Milas merkezinde, biri Selimiye’de ve altısı da Bafa ve Kazıklı köylerinde olmak üzere toplam on adet zeytin yağı ve bir o kadar da sabun imalathanesi bulunmaktaydı. Bunların dışında gerek merkez ilçede ve gerekse nahiye ve köylerde 300’den fazla yağhane bulunmaktaydı. Bu yağhanelerin çoğu ilkel durumdaydı¹³⁵.

1952 yılında Milas’ta zeytin yağı üretimi henüz modern fabrikasyon usulü ile yapılamadığı için, üretim sonucunda elde edilen zeytin yağı yemeklikten çok sabun imalinde kullanılmaktaydı¹³⁶.

1954’te Milas’ta 132 adet ayak teknesi, 63 yağhane ve 14 zeytinyağı fabrikası bulunmaktaydı. Milas’ta üretilen zeytinin bu tarihlerde modern usullerle yağ haline getirilememesi yüzünden Milas zeytinyağları genellikle sabun sanayinde kullanılmıştır¹³⁷.

¹³⁰ Eroğlu, a.g.e, s. 195.

¹³¹ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1246.

¹³² Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5904.

¹³³ Eroğlu, a.g.e, s. 195-196.

¹³⁴ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 54.

¹³⁵ Milas’ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 14.

¹³⁶ Milas’ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 11.

¹³⁷ Aşküdil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 29.

Bu yıllarda üretilen Milas sabunları geniş ölçüde Mersin ve İzmir'e sevk edilmiştir. 1954'lerde ilçede 8 adet sabunhane ile bir çok seyyar kazan sahibi usta bulunmaktaydı. Milas'taki yıllık sabun üretimi 700-1500 ton arasında değişmekteydi¹³⁸.

1955'li yıllarda gıda sanayinde ki önemli kuruluşlardan birisi de Şadan Gölcüklü Zeytinyağı ve Çırçır-Prese Atölyesi'dir¹³⁹.

1958 yılında Zekeriya Gümüşkesen'e ait, Selobaşı Mahallesi 10 numarada iki adet zeytin yağı fabrikası bulunmaktaydı. Ayrıca Ahmet Günlük'e ait, Park Caddesi'nde bir zeytin yağı fabrikası, Hasan Nalbantoğlu'na ait Kışla Caddesi'nde ve Sadık Sağıroğlu'na ait Konak Caddesi'nde birer adet zeytin yağı fabrikası bulunmaktaydı¹⁴⁰.

Yine aynı yıllarda Kışla Caddesi'nde Hasan Nalbantoğlu'na ait ve Konak Caddesinde Sadık Sağıroğlu'na ait birer adet sabun fabrikası bulunmaktaydı¹⁴¹.

1975 yılında ise Milas'ta 5 zeytinyağı atölyesinde, her birinde beşer kişi çalışan 15 pres bulunmaktaydı¹⁴².

2.2 Pirina Fabrikası

Milas'ta İngilizler tarafından yapılan bir pirina fabrikası 1930 yılında Mustafa Zeki Terzioğlu tarafından satın alınmıştır¹⁴³. Türkiye'de az bulunan bu fabrikalardan birinin Milas'ta olması ilçe açısından son derece kıymetliydi. 1928 yılına kadar 24 saatte 15-20 ton kadar pirina işleyebilen fabrika 1930'dan itibaren 40-45 ton civarında pirina işleme kapasitesine getirilmiştir. Fabrikayı baştan yapan Hüseyin Sakıcı "bu fabrika Türkiye'nin en modern fabrikalarından biri olmuştur" demiştir¹⁴⁴.

¹³⁸ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 40.

¹³⁹ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, C: 8, s. 5904.

¹⁴⁰ PTT Milas Telefon Rehberi 1958, TCDD Matbaası, İzmir 1958.

¹⁴¹ PTT Milas Telefon Rehberi 1958, TCDD Matbaası, İzmir 1958.

¹⁴² Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5905.

¹⁴³ Milas Postası, 5 Şubat 1952, Sayı: 133, s. 4; Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 54.

¹⁴⁴ Milas Postası, 5 Şubat 1952, Sayı :133, s. 4.

1928'de faaliyete geçen bu pirina fabrikası 1952 yılına kadar Milas ilçe merkezinin tek pirina fabrikası olarak çalışmaya devam etmiştir. 1952 yılında ise yeni bir pirina fabrikası açılarak Milas İlçe Merkezi'nin hizmetine girmiştir. Yıllık olarak elde edilen 6-16 milyon kilo arasındaki pirinanın yakacak olarak kullanılan % 25'i dışında kalan kısmının bir miktarı bu iki fabrikada kalanı ise ilçe dışında işlenmekteydi. Nitekim her yıl İzmir'e önemli miktarda pirina sevkiyatı yapılmaktaydı¹⁴⁵.

1957 yılında Ege Bölgesi Sanayi Odası sabun sanayicileri için Milas'a 41.760 kilo don yağı tahsis etmiştir. Yine sabuncular için Sanayi Odasından, 10 ton solvey-soda ve 15 ton kostik getirilmiş ve sabun üreticilerine dağıtılmıştır¹⁴⁶.

1958 yılında Zekeriya Gümüşkesen'e ait, Selobaşı Mahallesinde 10 numarada iki adet pirina yağı fabrikası bulunmaktaydı. Ayrıca Ahmet Günlük'e ait, Park Caddesinde de bir pirina yağı fabrikası bulunmaktaydı¹⁴⁷.

2.3 Alkollü İçecek Fabrikaları

1938 yılında Muğla Vilayeti dahilinde bulunan iki mükirat¹⁴⁸ fabrikasından biri Muğla'da diğeri ise Milas'ta bulunmaktadır¹⁴⁹.

1940'lara kadar Milas'ta iki adet rakı fabrikası bulunmaktaydı. Bu fabrikalardan biri, bugünkü Vakıfbank'ın karşısında, Hüsnü Çerçi Bey'e ait olan fabrikaydı. Hüsnü Bey tarafından üretilen rakının ismi "Milas Rakısı" idi¹⁵⁰.

Diğer fabrikanın kime ait olduğu ve nerede kurulduğu hakkında malumat elde edilemedi. Ancak bu fabrikanın imal ettiği rakının ismi "Dost Rakısı" idi¹⁵¹.

1954'lü yıllarda ilçe merkezinde ve köylerde yerel ve kişisel ihtiyaçlar için şarap yapılmaktaydı. Fakat Milas şarapçılığı bu dönemde ileri düzeyde değildi. Şarapların uzun yıllar dinlendirilmemesi ve modern şarap imalathanelerinin mevcut olmaması Milas şarapçılığının ilerleyememesine sebep olmuştu.

¹⁴⁵ Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 39.

¹⁴⁶ Demokrat Mentese, 16 Mayıs 1957 Perşembe, Sayı: 196, s. 1.

¹⁴⁷ PTT Milas Telefon Rehberi 1958, Ankara Milli Kütüphane, TCDD Matbaası, İzmir 1958 .

¹⁴⁸ Mükirat'ın lûgat anlamı, "sarhoş eden, sarhoşluk veren şeyler" demektir. Bkz. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1993, s. 741.

¹⁴⁹ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 54.

¹⁵⁰ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁵¹ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

2.4 Elektrik ve Kereste Fabrikaları

Milas'ta 1929 yılında kurulmuş olan kontinü cereyanlı ve 122 beygir güçlü Milas Belediyesi tarafından işletilmekte olan eski bir elektrik fabrikası bulunmaktaydı. Bu fabrika 1954'lü yıllarda da faaliyetini sürdürmekte ve ilçeyi yalnızca geceleri aydınlatmaktaydı¹⁵². Ayrıca elektrik işleyen fabrikalarda bulunmaktaydı. Ancak bu fabrikalar İlçenin ihtiyaçlarını karşılayacak oranın üzerinde üretimde bulunamamaktaydılar¹⁵³.

1950'li yılların başında Milas'ta muhtelif kereste imali ile uğraşan küçük fabrikalar vardı¹⁵⁴. 1958 yılında Muhittin Görken'e ait bir adet Kereste Fabrikası bulunmaktaydı¹⁵⁵.

2.5 Tuğla ve Kiremit İmalathaneleri

1954 yılında Milas'ta ihtiyacı karşılayacak derecede verimli üç tuğla ve kiremit imalathanesi vardı¹⁵⁶.

3-Ormanlar

Orman açısından son derece zengin olan Milas'ta XIX. yüzyıl sonlarında 367 km² orman mevcuttu.

1927-1928 Devlet Salnâmesine göre Milas kazasındaki ormanlar, kaza topraklarının 36.700 hektarlık kısmını oluşturmaktadır¹⁵⁷.

¹⁵² Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 40.

¹⁵³ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 14.

¹⁵⁴ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, s. 14.

¹⁵⁵ PTT Milas Telefon Rehberi 1958, TCDD Matbaası, İzmir 1958.

¹⁵⁶ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 40.

¹⁵⁷ 1927-1928 Devlet Salnâmesi, s. 1244.

Ormanların cinsi ve ağaç üzerine taksimatı (Hektar Olarak)										Ormanlardan senelik kesilen kereste ve mahrûkat miktarı		
Akçam	Karaçam	Kızılçam	Ardıç	Çeşitli meşeler	Kestane	Palamut	Çınar	Çeşitli çalı	Zeytin	Kereste (Metre)	Oduun (Kantar)	Kömür (Kantar)
-	-	15.000	1000	50	100	100	100	19.900	-	33.069	11.012	1664

1930'lu yıllarda Milas'ta oldukça mühim ölçüde ormanlık alan bulunmaktaydı. Milas ormanlarında ağırlıklı olarak bulunan ağaçlar ise, kara ve kızılçam, sandal, tesbih, defne, akçakesme ve yabanî zeytin ağaçlarıydı¹⁵⁸. 1938 yılında Muğla Vilayeti'ne ait takriben 380.602 hektarlık ormanın yaklaşık olarak 50.730 hektarlık kısmını Milas Kazası dahilinde bulunan ormanlar teşkil etmektedir¹⁵⁹.

1900 ile 1950 yılları arasında ortaya çıkan yangınlar ve çeşitli tahribatlar, 1950'li yılların başında Milas ormanlarının azalmasına sebep olmuştur. Daha evvelki yıllarda Milas ve çevresinde 30'dan fazla ormanlık alan mevcut iken, bu sayı 1950'li yıllarda 3 yada 5'e düşmüştür. Sözü geçen yıllarda ayakta kalabilen ormanlık alanların en mühimi Tuzabat köyü civarındaki Korucuk ormanları ile Kazıklı civarındaki Kızılağaç ormanlarıdır. Bafa'nın çevresinde de bir kısım orman kalmışsa da burada ki tahribat ormanlık alanı azaltmıştır. Bu tahribatın en önemli sebebi ise ormanlık alanın zeytinlik haline getirilme çalışmalarıdır¹⁶⁰.

1950'li yıllardaki Milas ormanlarında, yüksekliği 800 m. den az olan dağlarda daha çok "kızılçam", yüksekliği 800 m. den fazla olan ormanlarda ise, örneğin Türbeorta dağlarında "karaçam"lara rastlanmaktaydı¹⁶¹.

¹⁵⁸ Eroğlu, a.g.e., s. 196.

¹⁵⁹ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 55.

¹⁶⁰ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 12-13; Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 35-36.

¹⁶¹ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 13.

Ayrıca Milas ormanlarından yüklü miktarda reçinede elde edilmiştir¹⁶².

4-Madenler

Milas'ta madencilik sektörünün işletmeleri daha çok yabancı azınlıkların elinde olmuştur. Milas XIX. yüzyılda madencilik açısından fazla zengin olmayan bir bölge olmakla birlikte, birçok bölgesinde zengin zımpara yatakları mevcuttu. 1875 yılında bulunan zımpara madeni, XX. yüzyıl başlarında senede 10.000 ton ihraç edilmekle beraber, Güllük iskelesinden ihraç edilen zımpara madenin oranı daha sonraki yıllarda 14.000 tona kadar çıkmıştır¹⁶³.

I. Dünya Savaşı'na kadar Milas'tan yılda 30-40 bin ton arasında zımpara madeni ihraç edilmekteydi. Harp yıllarında Almanlar suni zımpara imal ettikleri için Milas'tan ihraç edilen zımpara madenin oranı I. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda azalmıştır¹⁶⁴.

Milas kazasının Kırcağız köyünde bulunan Milaslı Kitapçızâde Hafız Emin Efendi imtiyazında bulunan zımpara madenin 100 hisse üzerinden 35 hissesinin, Buldanlı Hacı Emin Efendizâde Ahmet Fikri Bey imtiyazına verilmesi konusunda ki tezkere İcra Vekilleri Heyeti'nin 20.07.1340 (20 Temmuz 1924) tarihli toplantısında kabul edilmiştir¹⁶⁵.

İhtiyat mülazım-ı sanisi Mehmet Emin Efendi, imtiyazında bulunan Milas Kazası'na bağlı Ören Nahiyesi'nin Kalem Köyü'ndeki zımpara madenin, 18 Haziran 1335 (18 Haziran 1919) tarih ve 4/2 numaralı ruhsatnamesinin uzatılması konusunda bir dilekçe verilmiştir. Fakat madenin işletilmesinin ihmal edildiği görülmüştür. İmtiyaz sahibinin askerde bulunması ve maden yerinin de harp sahası olması sebebiyle, ruhsatnâme tarihinin bir sene uzatılması ve bu süre madenin ciddiyle işletilmesi İcra Vekilleri'nin 12.03.1341 (12 Mart 1925) tarihli toplantısında bir istisna olarak kabul edilmiştir¹⁶⁶.

14 Teşrin-i sani 1336 (12 Kasım 1920) tarihli ferman ile imtiyazı ihale edilmiş olan Menteşe Vilayeti Milas Kazası'nın Şeyh karyesindeki Nesim Buhur Tarika imtiyazında olan % 25 hisseden 6 hissenin, yine Salamon Tarika'ya ait % 25

¹⁶² Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 37; **Demokrat Menteşe**, 16 Ekim 1956 Salı, Sayı: 8, s. 1.

¹⁶³ Adıyeke, a.g.e., s. 203.

¹⁶⁴ Aşkıdıl Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 38.

¹⁶⁵ **BCA**, 30.18.9.10.35.4.

¹⁶⁶ **BCA**, 30.18.1.13.16.7.

hisseden 8 hissenin ve yine Mazalto Hanım İmtiyazında bulunan 4 hissenin, ortaklardan Jozef Yosef Tarika'ya devri konusunda yapılan müracaat maden nizamnamesinin 5. Maddesine göre, İcra Vekilleri Heyeti'nin 06.05.1341 (06 Mayıs 1925) tarihli toplantısında kabul edilmiştir¹⁶⁷.

1926-1927 tarihlerinde Milas kazasında 3 yerde zımpara madeni çıkarılmaktadır¹⁶⁸.

1927-1928 tarihlerinde madenler¹⁶⁹:

Kazası	Nahiyesi	Köyü	Cinsi	İmtiyaz tarihi	Müddeti	İşletmeci	Miktarı (Ton)	Kıymeti (Lira)	Alınan vergi(Lira)
Milas	Bozöyük	Kayabaş	Zımpara	26.T.Sani 1327 (9.12.1911)	60	İngiltere'den Abod Rişar ve ortağı Gohter	884	44910	6895
Milas	Bozöyük	Şeyhköyü	Zımpara	24 Haziran 1332 (7.07.1916)	60	T.C den Albert Reyka ve ortakları	1890	43470	6754
Milas	Bozöyük	Şeyhköyü	Zımpara	14 T.Sani 1336 (14.11.1921)	60	T.C den Albert Reyka ve ortakları	590	21850	2316
Milas	Mandalyat	Sakarkaya	Demir	04 Şubat 1334 (4.02.1918)	99	Türk Maliye, Sanaiye, Ticariye Anonim Şirketi(İstanbul)	-	-	-
Milas	Mandalyat	Sudere	Demir, Zımpara	26 K.Sani 1334 (26.01.1918)	60	Türk Maliye, Sanaiye, Ticariye Anonim Şirketi(İstanbul)	-	-	-
Milas	Mandalyat	Karaoğlan	Demir, Zımpara	26 K.Sani 1334 (26.01.1918)	60	Türk Maliye, Sanaiye, Ticariye Anonim Şirketi(İstanbul)	-	-	-

Kırcağız köyündeki zımpara madeni imtiyaz hakkı İcra Vekilleri Heyeti'nin 26.02.1930 tarihli toplantısında görüşülerek, talibi Hafız Emin Efendi uhdesine ihale edilmesi kabul olunmuştur¹⁷⁰.

İcra Vekilleri Heyeti 27.07.1931 tarihli bir kararında, Milas'ta muhtelif köylerde maden arama talebinde bulunan T.C. vatandaşı İzzet Pertev Karminatı Efendi'nin bu talebini uygun bulmayarak reddetmiştir¹⁷¹.

1938 yılında Milas'ta, Şeyhköy ve Kayabaşı köylerinde çıkarılmakta olan zımpara madeni, Vilayet dahilinde bulunan zımpara madenleri arasında kalitesi

¹⁶⁷ BCA, 30.18.1.13.28.4.

¹⁶⁸ 1926-1927 Devlet Salnâmesi, s. 1134.

¹⁶⁹ 1926-1927 Devlet Salnâmesi, s. 1238-1239.

¹⁷⁰ BCA, 30.18.1.8.10.7.

¹⁷¹ BCA, 30.18.1.22.54.6.

yüksek bir rezervdi¹⁷². Şeyhköy, Kayabaşı ve Tuzovası köylerinde imtiyazlı 4 zımpara madeni bulunmaktaydı. Şeyhköy’de ki iki madenden biri ile Kayabaşı’nda ki maden oldukça fazla işletilmekteydi. Kaza dahilinde maden nakli için 12 kilometrelik hat bulunmaktaydı¹⁷³. Yine aynı tarihte madenlerin işletilmesi için vücuda getirilmiş tesisat çerçevesinde, zımpara madeni için bir döküm yeri yapılmıştır. Maden ocaklarının başlangıcından döküm yeri olan Milas’a kadar 18 km uzunluğunda havai hat tesis edilmiştir. Hat düzgün çalıştığı zaman günde 300 ton maden nakil etmiştir¹⁷⁴.

CHP Denizli Bölgesi Müfettişi, Mardin Mebusu Dr. Rıza Levent’in, 04.05.1940 tarihli, 102 sayılı raporunda Milas’ta ki madenlerle ilgili olarak “ ... Milas ile Söke Kazası arasında Mazı Dağında çok mebzul demir madeni bulunduğunu ve bu madenin evsafi çok iyi olduğu ve köylerin iptidai bir şekilde bu madenden istifade ettikleri söylenmektedir. Bu madenin yanında Linyit madeni de bulunduğunu” ifade ederek bilgi vermiştir¹⁷⁵.

Muğla Valisi İ. Ethem Akıncı, 1940 yılının Ocak ayında yapmış olduğu bir açıklamada, “Vilayetimizin en önemli ihracatı krom ve zımparadır. Milas’ta ki zımpara madeni faaliyetine devam etmekte ve ihracat yapmaktadır” demiştir¹⁷⁶.

Milas’ta işletilen ocaklardan üretilen zımpara madeni deniz yoluyla İngiltere’ye ihraç olunmaktaydı¹⁷⁷.

1954’lü yıllarda Milas’ın Balçık ve Yağdeğirmeni mevkieinden çıkarılan zımpara madeni Türkiye’nin en yüksek kaliteli zımparası olarak kabul edilmekteydi. Bu yıllarda zımpara Avrupa ve Amerika kıtalarına ihraç edilmekteydi. Özellikle Güllük limanından ihracatı yapılan zımpara madeni İngiltere, Hollanda, Fransa, İspanya ve Polonya gibi devletlere gönderilmekteydi¹⁷⁸.

Yine 1954’lü yıllarda Türkiye’de zımpara ihracatı yapan firmalar Milas’ta teşkilatlanmıştır. Bu firmalar; Lütfullah E. Kitabacı, Abbot-Türk Limitet şirketi, Tarika Biraderler, ve Albert J. Whittal’dır . Abbot-Türk Limitet Şirketi Mentşe

¹⁷² Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 57.

¹⁷³ Eroğlu, a.g.e., s. 196.

¹⁷⁴ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 58.

¹⁷⁵ BCA, 490.1.512.2055.2.

¹⁷⁶ Muğla’da Halk, 20 İkinci Kanun (Ocak) 1940 Cumartesi, Sayı: 1561, s. 2.

¹⁷⁷ Milas’ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 12.

¹⁷⁸ Aşkıldil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 38-39.

Köyü'nün yamaçlarından başlayarak Aksivri Dağına doğru uzanan 24 kilometrelik bir havaî hat da yapmıştır. Ayrıca Güllük limanında maden nakli için basit dökoviller işletilmekteydi¹⁷⁹.

Miktar bakımından ikinci derecede ancak kalite açısından son derece yüksek yapıda olan bir diğer maden demir madenidir. Bu maden Sakarkaya köyünde bulunduğu 1938 yılına ait kayıtlarda açık bir şekilde yer almaktadır¹⁸⁰.

1957 yılında Türkiye'nin tanınmış iş adamlarından Sıtkı Koçman "Fethiye" isimli gemisi ile Güllük limanından maden ihracatı yapmaktaydı¹⁸¹.

1957 yılı boyunca Almanya ve diğer Avrupa ülkelerine maden ihracatı devam etmiştir¹⁸².

Görüldüğü gibi yer altı zenginlikleri açısından önemli bir yerde bulunan Milas'ta, boksit, zımpara, linyit, demir, manganez, çimento, kömür ve mermer gibi rezervler bulunmakla birlikte¹⁸³, 1923-1960 yıllarını kapsayan dönemde bu madenler içinde sadece zımpara ve demir ile ilgili işlem yapılabilmekteydi. Örneğin boksit madeni 1970'li yıllarda çıkarılmaya başlanabilmiştir¹⁸⁴.

C-Ticaret

1-Ticaretin Gelişmesi

Güllük iskelesi XIX. yüzyılda kazanın başlıca ithalat-ihracat limanıdır. Bu dönemde rıhtım yoktur, eşyalar gemilerden mavnalarla nakloluyordu¹⁸⁵.

Ticaretin gelişmesinde mühim bir rol üstlenen arastalar 1923-1960 yılları arasında da önemli ticari teşekküller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yıllar arsında Milas'ta da kunduracılar, tenekeçiler, demirciler arastası gibi bazı arastalar mevcut idi. Kunduracılar arastası bugünkü Kızılay binasının bulunduğu cadde ve bir alt

¹⁷⁹ Aşkidil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 39.

¹⁸⁰ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 57.

¹⁸¹ Demokrat Mentеше, 01 Haziran 1957 Cumartesi sayı: 212, s.1.

¹⁸² Demokrat Mentеше, 04 Temmuz 1957 Perşembe sayı: 242, s.1.

¹⁸³ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5853.

¹⁸⁴ Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5901.

¹⁸⁵ Adıyeke, a.g.e, s.97.

sokağında bulunmaktaydı. Terziler ve tenekeçiler arastası da hemen hemen aynı cadde üzerindeydi¹⁸⁶.

Demirciler arastası ise Belediye binası ile Askerlik Şubesi binası arsından geçerek, batıya doğru inen caddenin sonunda, bugün çeşitli ticari işler için işgal edilen sahada oldukça büyük bir alanda bulunmaktaydı¹⁸⁷.

2-Pazar ve Panayırlar

1930'lu yıllarda Milas'ta bir meyve pazarı kurulmaktaydı¹⁸⁸. 1950'li yıllara gelinceye değin, bugünkü CHP binasının olduğu yerde kasap, manav, peynirci ve sair küçük esnaftan müteşekkil bir pazar, Salı ve Cuma günleri olmak üzere haftada iki defa kurulmaktaydı. 1950'li yıllardan sonra ise söz konusu pazarın yeri bugünkü yerine kaydırıldı¹⁸⁹. Milas pazarı, Salı ve Cuma günleri olmak üzere haftada iki defa kurulsada, Milas'ın umumi pazarı günümüzde olduğu gibi 1923-1960 yılları arasında da "Salı" günleri kurulurdu.

Milas çarşısı, Muğla ili dahil civar il ve ilçe çarşıları içerisinde haklı bir şöhrete sahipti. Oldukça muntazam olan dükkanların bulunduğu çarşıdan her türlü ihtiyacı karşılamak mümkündü. Bodrum, Yatağan ve hatta Muğlalılar ihtiyaçlarının çoğunu Milas çarşısından tedarik ederlerdi¹⁹⁰.

1952'li yıllarda Milas'ta sadece Salı günleri değil haftanın diğer günlerinde de et ve sebze temini bu pazardan mümkündü. Bu pazara Güllük'ten hemen her gün taze balık getirilmekteydi¹⁹¹.

1954 yılında ayrıca Kazıklı'da hususi, Bafa ve Güllük'te resmi pazarlar kurulmaktaydı. Selimiye'de ise Cumartesi günleri Pazar kurulmaktaydı¹⁹².

¹⁸⁶ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁸⁷ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁸⁸ Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938, s. 127.

¹⁸⁹ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir; Aşkidil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 16-17.

¹⁹⁰ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 9.

¹⁹¹ Milas'ı Size Tanıtıyoruz, T.C. Milas Ortaokulu Kızılay Gençlik Kolu Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1952, s. 10.

¹⁹² Aşkidil Akarca-Turhan Akarca, a.g.e., s. 16-17.

1957 yılında demirciler meydanının arkasına denk gelen bazı tarlalar istimlak edilmiş ve burada ilk defa pazar kurulmuştur¹⁹³.

Yine 1957 yılında Demokrat Mentеше Gazetesi'nde çıkan bir habere göre Milas Belediye Başkanı Hasan Nalbantoğlu'nun Ankara'da yapmış olduğu temasları sonucunda Milas'ta hal inşası için 100.000 lira para temin edilmiştir¹⁹⁴.

3-Milas Ticaret Odası

1923 yılında kurulan Milas Ticaret Odası ile ilgili olarak kayıtlara 1954 yılında rastlanmaktadır. Bu yüzden ilk kuruluşu ve kurucuları ile ilgili belgelerin olmayışı, odanın erken dönemlerine ait bilgi sahibi olmamızı engellemektedir.

1939 yılında Milas Ticaret Odası yöreye ait bazı mallar ile (bal, zeytinyağı, tütün vesair) İzmir Fuarı'na iştirak etmiştir¹⁹⁵. Bu katılımda Milas Ticaret Odası'nın Milas'ı sembolize eden sergisi İzmir Fuarı'nda son derece dikkat çekmiştir.

1940 yılında Ticaret Odası Başkanı Hamdi Uğur'dur¹⁹⁶. Milas Ticaret Odası'nın ilk yada ikinci binası bugün Cumhuriyet caddesinde Ali Zenger'e ait olan binanın karşısında Turgut Helvacı'ya ait binanın üst katında faaliyet göstermekteydi. Oda'nın faaliyet gösterdiği binalar daha sonraki yıllarda birçok defa değişmiştir¹⁹⁷.

Milas Ticaret Odası ile ilgili olarak 1954 yılına ait arşiv kaynaklarına göre Milas Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanları ve görev süreleri aşağıdaki gibidir¹⁹⁸.

Sadık Sağıroğlu	1954-1959
Hasan Nalbantoğlu	1959-1962
Sadık Sağıroğlu	1962-1965

¹⁹³ Demokrat Mentеше, 03 Nisan 1957 Çarşamba Sayı: 156, s. 1.

¹⁹⁴ Demokrat Mentеше, 19 Nisan 1957 Cuma, Sayı: 172, s. 1.

¹⁹⁵ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁹⁶ BCA, 490.1.351.1.

¹⁹⁷ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

¹⁹⁸ Milas Ticaret Odası Arşivi.

Aynı yıllarda Milas Ticaret Odası Meclis Başkanları ve görev süreleri aşağıdaki gibidir¹⁹⁹:

Osman Özer	1954-1959
Gazi Mentеше	1959-1960
Celal Kulalı	1960-1961
Cevdet Altındağ	1961-1963
Ali Hayati Sünnetçioğlu	1963-1965

4. Milas'ta Kurulan Bankalar

1925 yılında Milas'ta, Ziraat Bankası ile İş bankası birer şube açmıştı²⁰⁰. Ziraat Bankası, bugün Belediye'nin su tahsilat binası olarak kullandığı binada 1950-1955'lere kadar faaliyet göstermiştir. 1958 yılında Milas'ta İş Bankası ise, Mehmet Sarıoğulları'na ait çarşı içinde Cumhuriyet Caddesi'ndeki binada faaliyet göstermekteydi²⁰¹.

25 Ocak 1949 tarihli Milas Postası Gazetes'inde, Ziraat Bankası'nın Milas İlçesi'nin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığından söz etmektedir. Bu yüzden halkın tefecilerin elinden kurtulamadığı ifade edilmekte ve halkın bankanın hizmetlerini genişletmesini istediğinden söz edilmektedir²⁰².

1956 yılında Milas Ziraat Bankası Müdürü Ethem'in Ankara'ya tayin edilmesi üzerine Belediye Başkanı Hasan Nalbantoğlu Başbakan Adnan Menderes'e göndermiş olduğu 04.02.1956 tarihli telgrafta, adı geçen kişinin Milas muhitinde sevildiğini ve bu yüzden görevde kalmasının Milas ilçesinin faydasına olacağını bildirmiştir²⁰³.

¹⁹⁹ MilasTicaret Odası Arşivi.

²⁰⁰ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, C: 8, s. 5905.

²⁰¹ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

²⁰² Milas Postası, 25 Ocak 1949, s.1.

²⁰³ BCA, 30.1.20.112.20.

1954 yılında Milas'ta bir şube açan Tütüncüler Bankası²⁰⁴ 1958 yılında bu banka Cumhuriyet caddesindeki bir binada faaliyet göstermekteydi²⁰⁵.

Sümerbank, Milas halkının ısrarları neticesinde 15.10.1957'de Aydın mağazasına bağlı olarak hizmete girmiştir²⁰⁶.

D-Ekonomi ile İlgili Kooperatifler Kurumlar ve Kuruluşlar

1. Tarım Kredi Kooperatifi

Milas Tarım Kredi Kooperatifi, 50 çiftçi ile sonradan bu ana mukavelename hükümlerini kabul ederek ortaklığa girecek olan çiftçiler arasında yönetim merkezi Milas'ta olmak ve Milas, Tuzabat, Korucuk, Beçin, Karakuyu, Köşk, Dibekdere, Kafaca, Kırcağız ve Bahçeburun bölge ve sınırları içinde iş görmek ve 2836 sayılı kanun hükümlerine bağımlı bulunmak üzere 719 numara ile 30 sene süreli (bu süre ortaklar genel kurulunun vereceği kararla uzatılabilir) olmak üzere²⁰⁷ 08.01.1937 tarihinde 21.10.1935 tarih ve 2836 sayılı kanunun 28. maddesi gereğince kurulmuştur²⁰⁸.

719 Sayılı Milas Tarım Kredi Kooperatifi'nin 08.01.1937 tarihinde, ilk kuruluşunda yer alan 50 ortağının isimleri şunlardır. Fehmi Toksarı, Cemil Menteşe, Yusuf Menteşe, Hüseyin Çırak, İsmail Peker, Mehmet Şahin, Ali Rıza Baro, Refik Ömer, Abdullah Alaşehirli, Kamil Kaya, İbrahim Akar, Osman Koç, Ali Kırcağız, Mehmet Cömert, Mustafa Bilginer, Hasan Belen, Hasan Akyer, Mehmet Yılmaz, Mehmet Çulha, Mustafa Özkan, Mehmet Özbek, Mehmet Kovancı, Mehmet Salahur, Yahya Güleç, Süleyman Özyurt, Mustafa Ali Özyurt, Hüseyin Öner, Mehmet Siler, Durmuş Siler, Hüseyin Dereli, Kâzım Sodura, Ali Sodura, Mustafa Sodura, Muhittin Ayhan, Mehmet Çerçi, Osman Özer, Ali Sabucalı, Murat Yazar, Ömer Akdeniz, Musa Sayan, Mustafa Şimşek, Fahri Kaynak, Hasan Bozalan, Yakup Ekmekçiöğlü,

²⁰⁴ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt: 8, s. 5905.

²⁰⁵ PTT Milas Telefon Rehberi 1958, TCDD Matbaası, İzmir 1958.

²⁰⁶ Demokrat Menteşe, 13 Haziran 1959 Cumartesi, Sayı: 853, s.1.

²⁰⁷ 719 numaralı Milas Tarım Kredi Kooperatifi Ana Mukavelenamesi, Türkiye Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü, Örnek: TK: 2, İstanbul 1936, s. 5.

²⁰⁸ 719 Numaralı Milas Tarım Kredi Kooperatifi Ana Mukavelenamesi, Türkiye Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü, Örnek: TK: 2, İstanbul 1936, s. 46.

Mustafa Ekmekçioğlu, Ahmet Şevki Gürer, Ziya Gürer, Sadık Uğur, Mehmet Ünlü ve Osman Kalınağıl²⁰⁹.

1923-1960 yılları arasında Milas Merkez Tarım Kredi Kooperatifi, bugünkü müzenin karşısında faaliyet göstermekteydi²¹⁰.

1940 yılında Tarım Kredi Kooperatifi Başkanı Osman Özer'dir²¹¹.

25.12.1940 tarihinde toplanan CHP Muğla Vilayet Kongresi'nde alınan kararlardan 33. Madde de Milas'ta kurulan Tarım Kredi Kooperatifinin gerektiği şekilde ortaklarının ihtiyaçlarına cevap veremediği, Milas'ın zirai önemi göz önüne alınarak Kooperatifin işleyişinin daha kolay ve pratik hale getirilmesi hususundaki talep üzerine söz alan Cemil Mentеше, borç almak için kooperatife yapılan başvurudaki formalitelerin ortakların zor duruma soktuğu ve yukarıdaki dileklere aynen katıldığını belirtmiştir²¹².

Milas İlçesi'ndeki 254 sayılı Selimiye ve 464 sayılı Bafa Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının 1948 yılında Zeytin mahsulünün normale nazaran ancak % 10'nu almış olmaları borçlarını ödeyemeyecek duruma düşmelerine sebep olmuştur. Bu yüzden Ziraat Bankası'nca adı geçen kooperatiflere borç olarak verilen 75.408 liranın vade bitimi tarihinden bir yıl süre ile ertelenmesine 29.06.1949 tarihinde karar verilmiştir²¹³.

1957 yılında Milas Tarım Kredi Kooperatifi'nin ortakları, Turhan Akarca'dan kooperatif ortaklarına önceden olduğu gibi tek kefile para verilmesinin sağlanmasını istemişlerdir. Çünkü kooperatif kredi verirken kefil sayısını ikiye çıkarmıştı²¹⁴.

2. Dokumacılar Kooperatifi

Dokumacılar Kooperatifi Milas'a yerleşen Tavaslı vatandaşlar tarafından kurulmuştu. Kooperatifin ilk müdürlerinden biri Abdullah Uzundemir adlı bir vatandaştı²¹⁵.

²⁰⁹ 719 Numaralı Milas Tarım Kredi Kooperatifi Ana Mukavelenamesi, Türkiye Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü Örnek: TK: 2, İstanbul 1936, s. 36-47.

²¹⁰ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

²¹¹ BCA, 490.1.351.1.

²¹² BCA, 490.1.202.799.2. s.14-15.

²¹³ BCA, 30.18.1.119.50.19.

²¹⁴ Demokrat Mentеше, 13 Mart 1957 Çarşamba, Sayı: 135, s.1.

²¹⁵ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

Ortaklarının mesleki ihtiyaçlarını teşkil eden ve her türlü iptidaif maddeleri temin etmek ve ortakları tarafından imal olunan eşyayı satmak ve bu eşyanın en elverişli bir biçimde kıymetini temin etmek maksadıyla merkezi Milas olmak üzere 3040 Türk lirası sermaye teşkiline başlanan Sevim Milas Dokumacılık ve rmecilik Küçük Sanat Kooperatifi'nin, Ticaret Vekilliği'nin 04.05.1942 tarihli ve 6/2996 sayılı tezkeresiyle gönderilen esas mukavelenamesi, İcra Vekilleri Heyeti'nce 16 Mayıs 1942 tarihinde tetkik edilerek, Ticaret kanununun 479. maddesine uygun olarak adı geçen kooperatifin teşkiline izin verilmesi kabul olunmuřtur²¹⁶. 16.05.1942 tarihli ve 2/17919 sayılı kararname ile teşkiline izin verilmiş olan "Sevim Milas Dokuma Küçük Sanat Kooperatifi"nin esas mukavelenamesinin değiştirilmesi; Ticaret Vekilliğinin 23.08.1944 tarihli ve 6/4290 sayılı tezkeresi ile 12.09.1944 tarihinde kabul edilmiřtir²¹⁷.

3. Tekel Müdürlüğü

1930'lu yıllarda bugünkü Firuz Paşa Mahallesinde Mustafa Tüfekçi'ya ait olan mobilya binasının olduğu yer yada o binaya çok yakın başka bir bina Tekel binası olarak kullanılmaktaydı. 1940'lardan sonra bugünkü Tekel binasına geildi²¹⁸.

şubat 1950 tarihinde Milas Tekel Müdürlüğü görevine Mehmet Ali Erki atanmıřtır²¹⁹.

4. Zeytin ve Zeytinyağı Müstahsilleri Cemiyeti

Cemiyetin tam kuruluş tarihi ve kurucuları tespit edilememekle birlikte Zeytin ve Zeytinyağı Müstahsilleri Cemiyeti'nin kuruluş tarihi muhtemelen 1958 yılıdır. Demokrat Mentefe Gazetesi'nde 6 Ocak 1959 tarihinde çıkan bir habere göre Milas'ta yeni kurulan bu cemiyetin müracaatı üzerine ticaret vekaletinden 7 ton yaprak teneke tahsil edildiği bildirilmektedir²²⁰.

²¹⁶ BCA, 30.18.1.98.41.6.

²¹⁷ BCA, 30.18.1.106.64.7.

²¹⁸ Bu bilgi 09.05.2003 tarihinde Hulusi Akay ile yapılan görüşmede elde edilmiştir.

²¹⁹ Milas Postası, 28 şubat 1950, Sayı:50, s.1.

²²⁰ Demokrat Mentefe, 06 Ocak 1959 Salı, Sayı: 724, s.1.

SONUÇ

Milas çok eski çağlardan beri pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış önemli bir yerleşim alanıdır. Muğla ve dolayısıyla Milas'ın bilinen ilk sakinleri Karyalılardır. Karya coğrafi olarak kuzeyden İonia, güneyden Likya ile kapı komşuluğu yapan batıdan adalar kültürü ile iç içe ve doğuda Pisidya ve ötesini temsil eden yerdî ve Karya'nın en önemli kenti şüphesiz Milas'tı (Mylasa). Çünkü Milas M.Ö IV. yüzyılda yükselen büyük bir medeniyetin doğduğu yerdi. M.Ö. 133 yılında ise Karya, Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girdi. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi ile Karya, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) sınırları içinde kaldı. Bölge Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğinde iken XI. yüzyıldan itibaren Türk akınları ile karşılaştı ve 1283 tarihinde bölge kesin olarak Menteşe Bey tarafından fethedildi. Daha sonra da bölgede yine aynı beyin ismini taşıyan Menteşe Beyliği kuruldu. Menteşe Beyliği XV. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine girdi. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancak olarak idare edilmeye başlayan Menteşe (Milas), 1867 yılında çıkarılan yeni Vilayetler Nizamnamesi ile Aydın Vilayeti'nin bir sancağı konumuna getirildi. 1921 yılında yapılan yeni bir idari taksimat ile Muğla bağımsız bir vilayet haline, Milas'ta Muğla ili'ne bağlı bir ilçe haline getirildi.

Millî Mücadele Dönemi'nde Muğla ve Milas, Aydın'da işgalci Yunanlılara karşı başlayan Kuva-yı Milliye Hareketi'ne asker, silah, erzak ve sair yardımda bulunarak, bu hareketin depo görevini üstlendi. Yine bu dönemde Milas Güllük iskelesinden başlayan İtalyan işgali Muğla ve çevresine yayıldı. Ancak İtalyanlar ile Milas ve çevresinde ciddi çatışmalar olmadı. Bunun nedenini Emperyalist devletlerin I. Dünya Savaşı'ndan sonra İtalyanlara karşı takındıkları tutumda aramak gerekir. Nitekim işgalci İtalya yine kendi isteği ile Muğla ve Milas'ı boşalttı.

Milas'ın, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşamış olduğu ulaşım sıkıntısı, bölgenin dışa açılımını ve sosyo-kültürel gelişimini tabii olarak olumsuz etkiledi. Bu gelişim Muğla-Aydın yolunun açılması ile olumlu

bir mecraya girse de, Milas'ın sosyal, kültürel ve ekonomik gelişiminin en üst düzeye gelmesini sağlayan olay şüphesiz Söke-Milas Karayolunun açılması oldu.

Milas'ın ulaşım sıkıntısı nüfus gelişimini de olumsuz etkiledi. Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında fazla bir artış olmadı. 1923 Lozan Antlaşması'nda alınan "mübadele" kararı gereğince Rumların Yunanistan'a gönderilmesi üzerine, giden Rumların yerine Balkanlardan gelen muhacirler Milas'a iskan edildi.

Günümüzde olduğu gibi, 1923-1960 yılları arasında da Milas ve çevresi siyasi faaliyetler açısından hareketli dönemler geçirdi. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde İttihat-Terakki Partisi ile Hürriyet ve İtilaf Partisi arasında yaşanan siyasi çekişme; 1946 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Çok Partili Siyasal Hayata Geçişi sağlaması ile birlikte, CHP-DP arasında yaşandı.

Milas'ın eğitim ve kültür faaliyetleri nüfusunun durağanlığına paralel 1923-1960 yılları arasında fazla bir gelişim gösteremedi. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türk eğitim sistemini modernleştirmeye yönelik bazı inkılaplar yapılmışsa da, 1960 yılına kadar Milas'ta eğitim birimlerine kayıt yaptıran öğrenci sayısı son derece azdı. Halk eğitimi açısından ise; 1930 yılına kadar halk eğitiminin önemli kilometre taşlarından olan Türk Ocakları'nın yerini, 1933 yılından sonra Halkevleri almıştı. Milas Halkevi, ilçe merkezinde ve Milas'a bağlı köylerde önemli kültürel faaliyetlerde bulundu. Ayrıca Halkevleri, Atatürk İlke ve İnkılapları'nın halka aktarımını gerçekleştirdi. Tüm bunların yanında Milas'ta çıkartılan bazı gazete ve dergiler, yerel ve ülkesel haberlerin halka duyurulmasını sağladı.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Milas ve çevresinin yaşamış olduğu ulaşım sorunları ekonomisini olumsuz etkiledi. Bu yüzden Milas'ta ortaya çıkan kapalı bir ekonomik yapı Milas'ta üretilen malların dışa satımının fazla olmasını engelledi. Ancak 1950'lerde açılan Muğla-Aydın ve Söke-Milas Karayolları Milas'ın kapalı ekonomik yapısını birazda olsa kırdı. Milas'ın en önemli geçim kaynağı tarım alanlarının çokluğuna paralel zeytincilik, tütüncülük ve pamukçuluktur. Tarımın yanında Milas'ın zengin yeraltı rezervleri de bulunmaktaydı.

KAYNAKÇA

A-ARŞİVLER

1-BCA (T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı, Ankara).

Kurum Birim Kodu:

490: CHP Kataloğu

30-10: Başbakanlık Muamalet Genel Müdürlüğü Kataloğu

30-18: Bakanlar Kurulu Kararlar Kataloğu

2-Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı (ATASE) Arşivi:

KL: 809, D: 71, F: 178.

3- Milas Belediyesi Arşivi.

4- Muğla Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Arşivi.

Muğla'da Sporun Dünü ve Bugünkü Durumu.

5-Milas Kızılay Cemiyeti Arşivi

Milas Kızılay Cemiyeti 1959 Yılı Karar Defteri.

6-Milas Tarım Kredi Kooperatifi Arşivi

719 numaralı Milas Tarım Kredi Kooperatifi Ana Mukavelenamesi, Türkiye Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü, Örnek: TK: 2, İstanbul 1936.

7- Milas Ticaret Odası Arşivi.

B-RESMİ YAYINLAR

1-Salnâmeler

- 1306 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1311 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1312 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1314 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1315 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1316 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1317 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1319 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1320 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1323 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnâmesi.
 1926-1927 Devlet Salnâmesi.
 1927-1928 Devlet Salnâmesi.

2-Yıllıklar, Ansiklopediler ve Sözlükler

- 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara 1968.
 Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla, İzmir 1938.
 Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara 1993.
 Muğla İl Yıllığı 1973, İzmir 1973.
 Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul 1983, s. 5847-5975.

3-İstatistikler

- T.C Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü 28 Teşrin-i Evvel 1927, 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül: 1.

T.C Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin
1935, Cilt:43.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1940 Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin
1940.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1945 Genel Nüfus Sayımı, 21 Ekim
1945.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1950 Genel Nüfus Sayımı, 22 Ekim
1950.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1955 Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim
1955.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1960 Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim
1960.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1965 Genel Nüfus Sayımı, 24 Ekim
1965.

T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maârif İstatistiği 1937-1938, No: 145,
Sühulet Basımevi, İstanbul 1939.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim İlköğretim İstatistikleri 1945-
1946, No:280, Pulhan Matbaası, İstanbul 1947.

T.C.Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim
1950-1951, Yayın No:346, Ankara 1954.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri,
Orta Öğretim 1953-1960, Yayın no: 437, Ankara 1963.

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1933-1934 Halk Okuma Odaları ve Umumi
Kütüphaneler İstatistiği, Yayın No: 60, İstanbul 1935.

Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim İstatistikleri 1943-1944, Yayın
No: 249, İstanbul 1949.

Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Tarım İstatistikleri, 1934-1937, Yayın No:
135, Ankara 1939.

T.C Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Zeytincilik İstatistiği 1936-1944, Yayın
No:240, Ankara 1945.

T.C Başbakanlık DİE, Zeytincilik İstatistiği 1944-1949, Yayın No:321, Ankara 1950,
s.28.

Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Tarım İstatistikleri, 1934-1937, Yayın No: 135, Ankara 1939.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Meyve İstatistiği 1941-1945, Yayın No:277, Ankara 1947.

T.C Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1946-1952 Meyve İstatistiği, Yayın No: 353, Ankara 1954.

C-SÜRELİ YAYINLAR

1-Gazeteler

1-Demokrat Mentеше.

2-Mentеше.

3-Milas Postası.

4-Muğla'da Halk.

2-Dergiler

1-Labranda.

2-Milas'ı Size Tanıtıyoruz.

3-Milas Ticaret Odası Haber Bülteni

4-PTT Milas Telefon Rehberi 1958.

5-Yeni Milas.

D-MAKALELER

Akça, Bayram, “Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra Balkan Ülkelerinden Muğla Vilayetine Gelen Muhacirler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XVII, Kasım 2001, Sayı: 51, s. 785-797.

- _____, “1923-1952 Yılları Arası Türk-Bulgar İlişkileri ve 1950-1951’de Muğla’ya Gelen Bulgar Muhacirleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:XVIII, Mart 2002, Sayı:52**, s. 249-263.
- _____, “İkinci Dünya Savaşı’nda Muğla”, **Askeri Tarih Bülteni, Yıl: 25, Sayı: 49**, Ağustos, Ankara 2000, s. 153-165.
- _____, “Milli Mücadele Döneminde Yörük Ali Efe’nin Muğla ve Havalisindeki Faaliyetleri”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:2**, Muğla 2000, s. 25-32.
- Akdeniz, Olcay, “Melasso’da Ateş Gecesi”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl.7, Sayı. 25**, Temmuz 2002, s.13-18.
- _____, “60 Yıl Önce 2. Dünya Savaşı’nda Milas Bombalandı” **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl:7, Sayı: 24**, Milas, Nisan 2002, s.15-18.
- _____, “Şehitlerimiz İçin Bir Anıt Yapalım ”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 8, Sayı: 27**, Milas, Ocak 2003, s.12.
- _____, “Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 6, Sayı: 21**, Milas, Temmuz 2001, s.10-11.
- _____, “Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 6, Sayı: 22**, Milas, Ekim 2001, s.10-11.
- _____, “Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 7, Sayı: 23**, Milas, Ocak 2002, s.10-11.
- _____, “Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 7, Sayı: 24**, Milas, Nisan 2002, s.10-11.
- _____, “Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 7, Sayı: 25**, Milas, Temmuz 2002, s.10-11.

- _____, “Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 7, Sayı: 26, Milas, Ekim 2002, s.10-11.
- _____, “Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 8, Sayı: 27, Milas, Ocak 2003, s.10-11.
- _____, “Dikkat, Dikkat!.. Bugün Akşam İstikamet Sinemasında...”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 6, Sayı: 22, Milas, Ekim 2001, s.18-20.
- _____, “II.Dünya Savaşı Günlerinin Milas 'a Yadigarı: Uçak Alanı”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 7, Sayı: 26, Milas, Ekim 2002, s.16-19.
- _____, “Kuyruğu Ay Yıldızlı Küçük Beyaz Uçak”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 8, Sayı: 27, Milas, Ocak 2003, s.18-20.
- _____, “Milaslıların THK'na Armağanı: Milas Uçağı”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 7, Sayı: 26, Milas, Ekim 2002, s.20.
- Artukmaç, Sadık, “Bizde Vilayet İdaresinin Tarihçesi”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, Yıl:16, Sayı: 142, Ankara, Haziran 1960, s.24.
- Darkot, Besim, “Milas”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: VIII, Eskişehir 2001, s. 311-316.
- İnalcık, Halil, “Murad II.”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: VIII, Eskişehir 2001, s.598-615.
- Tüfekçi, Nevzat Çağlar, “Milas'ın Yahudileri” , **Cumhuriyet Dergi**, 26 Ağustos 2002, Sayı: 857, s.4-5.

E-KİTAPLAR VE DİĞER ESERLER

- Adıyeke, Nuri, **XIX. Yüzyılda Milas Kazası**, İzmir 1994.
- Aka, İsmail, **Timur ve Devleti**, TTK, Ankara 1991.
- Akarca, Aşkıdil- Akarca, Turhan, **Milas**, İstanbul 1954.
- Akça, Bayram, **Sosyal-Siyasal Ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)**, Ankara 2002.

Albayrak, Mustafa, **Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri 17 Mart 1919-2 Ağustos 1920**, Ankara 1998.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2, (1914-1995)**, İstanbul (t.y.)

Aybars, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, İzmir 2000.

Aydınel, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekatı**, Ankara 1993.

Bean, George E., **Eskiçağda Menderes'in Ötesi**, İstanbul 2000.

_____, **Karia**, (Çeviren: Burak Akgüç), İstanbul 1987.

Çelebi, Mevlüt, **Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Ankara 2002.

Çolak, Melek, **Muğla'da Eğitim (1923-1950)**, Muğla 2001.

Emecen, Feridun M., **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, İstanbul 2001.

Eroğlu, Zekâi, **Muğla Tarihi**, İzmir 1939.

Evliya Çelebi, **Tam Metin Seyahatname**, Cilt: VIII, Üçdal Neşriyat, Tasvir Matbaası, İstanbul 1985.

Gökbel, Asaf, **Milli Mücadelede Aydın**, Aydın 1964.

Herodotos, **Herodot Tarihi**, (Çeviren: Müntekim Ökmen), İstanbul 1991.

Karaer, İbrahim, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Ankara 1992.

Keleş, Erdoğan, **XIX. Yüzyıl Ortalarında Muğla'da Aile Yapısı (122, 123 ve 124 Numaralı Muğla Şer'iyye Sicillerine Göre)**, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2002.

Kızıl, Abuzer, **Uygarlıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi**, Milas 2002.

Sevinç, Berna, **Milas Camilerindeki Milas Halıları**, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2001.

Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)**, (Çeviren: Adnan Pekman), İstanbul 1993.

Türkeş, Ünal, **Kurtuluş Savaşında Muğla**, İstanbul 1973.

Türkiye'nin Sıhhi ve İctimâi Coğrafyası, Mentеше (Muğla) Sancağı, (Hazırlayan: Dr. Esad), Ankara 1922.

Umar, Bilge, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, 1993.

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Uykucu, Ekrem, **İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi (Coğrafya ve Sosyal Yapı)**, İstanbul 1983.

Witteck, Paul, **Menteşe Beyliği**, (Çeviren: O. Ş. Gökyay), Ankara 1986.

Yazıcı, Muhammed, **XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli), Türkmen Yerleşimi Ve Demografik Dağılımı**, T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2002.

F-SÖZLÜ BİLGİ ALINAN KİŞİLER

1- Hulusi Akay. Doğum tarihi: 1923. Mesleği: Emekli.

2- Olcay Akdeniz. Doğum tarihi: 18.07.1956. Mesleği: Gazeteci.

EK NO-1: 1919-1964 Yılları Arasında Milas'ta Görev Yapan Kaymakamlar¹:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Görev Süresi</u>
Fevzi Beler	1919- ?
Rasim Arda	13.04.1936 - 26.04.1940
N.Nedim Aker	03.06.1940 - 27.07.1941
Vasfi Gerger	20.08.1941 - 09.09.1944
Avni Duru	13.10.1944 - 28.12.1949
Ragıp Uğural	11.01.1950 - 04.08.1950
Arif Dayanç	07.09.1950 - 04.09.1951
İlhami Erten	08.10.1951 - 06.05.1952
Sadık Günal	30.05.1952 – 09.06.1955
Fethi Burak	09.09.1955 – 12.02.1956
Mustafa Uygur	20.12.1956 – 15.07.1960
M. Sabri Yorulmaz	29.09.1962 – 09.02.1964

¹ Milas Belediyesi Arşivi.

**EK NO-2: Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan
Şehitlerimiz**

Savaş	Cephe	Lakabı	Adı	Ölüm Tarihi
I.Dünya	Irak	-	Mehmet	?
I.Dünya	Çanakkale	İpekçe	Mehmet	18.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Adil	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Keleşoğulları	Ahmet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacıberberoğulları	Ali	19.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Tabakdaroğlu	Ali	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Celladoğulları	Ali	21.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Ali Reisoğulları	Ali	15.02.1915
I.Dünya	Kafkas	-	Ali	19.04.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Ali	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Arif	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Halil	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Halil İbrahim	16.06.1915
I.Dünya	Çanakkale	Nasuhogulları	Hasan	22.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacıoğulları	Hasan	18.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hasan	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hasan	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hasan	18.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Geneoğulları	Hüseyin	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Ali Goncaoğulları	Hüseyin	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	İsmail	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Şahbazoğulları	Mehmet	01.10.1915
I.Dünya	Çanakkale	Marlıoğulları	Mustafa	17.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	18.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Mehmet Hasanoğulları	Mustafa	17.03.1915
I.Dünya	Irak	-	Mustafa	04.10.1916
I.Dünya	Çanakkale	Çineli	Nazmi	16.06.1915
I.Dünya	Çanakkale	Mahmutoğulları	Ömer	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Manyalıoğulları	Süleyman	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Bekiroğulları	Veli	19.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Kamil	08.10.1915
I.Dünya	Çanakkale	Kadrioğulları	Abdülkadir	17.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Abdullah	15.02.1915
I.Dünya	Galiçya	-	Abdullah	16.06.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Abdullah	06.07.1915
I.Dünya	Kafkas	-	Abdullah	17.08.1915

I.Dünya	Filistin	Haliloğulları	Abdullah	13.06.1918
I.Dünya	Çanakkale	-	Abdürrahim	21.08.1914
I.Dünya	Çanakkale	Hızıroğulları	Abdurrahman	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Abdurrahman	?
I.Dünya	Çanakkale	-	Ahmet	29.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ahmet	28.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Tavaslıoğulları	Ahmet	20.02.1915
I.Dünya	Irak	Hasan Alioğulları	Ahmet	07.10.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Ahmet	29.03.1915
I.Dünya	Kafkas	Hasanali	Ahmet	07.10.1916
I.Dünya	Galiçya	-	Ahmet	03.17.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Ahmet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ahmet	22.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	Çakırefendioğulları	Ahmet	18.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ahmet	23.06.1915
İstiklal	Garp	-	Ahmet	08.09.1922
I.Dünya	Çanakkale	-	Ahmet Tevfik	24.07.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hatipoğulları	Akif	18.02.1915 ²
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ali	21.05.1915
I.Dünya	Irak	-	Ali	27.10.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Ali	05.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Mustafaoğulları	Ali	15.02.1915
I.Dünya	Kafkas	Hasan Hüseyinoğulları	Ali	14.06.1915
I.Dünya	Kafkas	Mürseloğulları	Ali	12.06.1916
I.Dünya	Çanakkale	Kaplancıoğulları	Ali	08.10.1915
I.Dünya	Romanya	-	Ali	09.08.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Ali	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ali	26.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	Akçalı	Ali	05.03.1915
I.Dünya	Irak	Avcıoğlu	Ali	07.10.1916
I.Dünya	Irak	Harnisoğlu	Ali	02.10.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Ali	16.11.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ali	09.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	Ali Efendioğulları	Ali	20.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ali	18.02.1915
I.Dünya	Romanya	-	Ali	08.09.1918
İç İsyenlar	SırpKaradağ	Kayalıoğlu	Ali	24.03.1903
İstiklal	Garp	Hacı Şükrüoğulları	Ali	29.08.1921
İstiklal	Garp	Kocaoğulları	Ali	15.05.1921
İstiklal	Garp	Türkoğulları	Ali	06.09.1921
İstiklal	Garp	Molla Hüseyinoğulları	Ali	28.08.1921
İstiklal	Garp	Kirli Ömeroğulları	Ali	07.08.1922
İstiklal	Garp	-	Ali Efendi	16.05.1921
I.Dünya	Çanakkale	İmamoğulları	Ali Mehmet	30.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	Ahmetlioğulları	Arif	18.02.1915

² Olcay Akdeniz "Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz", Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl:6, Sayı:21, Milas, Temmuz 2001, s. 10-11.

I.Dünya	Çanakkale	-	Arif	21.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Mehmet	Arif	17.03.1915
I.Dünya	Kafkas	Mollaoğulları	Aziz	30.06.1916
I.Dünya	Çanakkale	Bekir Dayıoğulları	Bekir	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Deli	Bekir	30.08.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Bekir	28.11.1915
I.Dünya	Filistin	-	Bekir	20.02.1917
İstiklal	Garp	Çavuşoğulları	Celal	05.07.1921
I.Dünya	Çanakkale	-	Durmuş	26.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Molla	Durmuş	25.06.1915
I.Dünya	Garp	-	Durmuş	11.07.1921
I.Dünya	Çanakkale	-	Durmuş Ali	06.08.1915
I.Dünya	Kafkas	-	Durmuş	?. ?. 1916
			Efendi	
I.Dünya	Çanakkale	-	Emin	06.06.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Emin	21.02.1915
I.Dünya	-	-	Emin	07.10.1916
I.Dünya	-	Sarı Alioğulları	Emin	08.08.1915
I.Dünya	Çanakkale	Kariboğulları	Emin	15.04.1915
İstiklal	Garp	Kasapoğulları	Emin	01.07.1921
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Hasanoğulları	Emin Mehmet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ethem	16.06.1915
I.Dünya	Galiçya	Şeyhoğulları	Fettah	28.06.1916
I.Dünya	Irak	-	Feyzullah	24.12.1915
I.Dünya	Çanakkale	Kundakçihacıhasanoğul	Hacı Hasan	20.03.1915
			.	
I.Dünya	Çanakkale	-	Hacı Hasan	24.08.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hafız Mehmet	15.02.1915
Trablusgarp	-	Odakoğlu	Hafız Mustafa	30.03.1921
İstiklal	Garp	Karabıykoğulları	Hafız Veli	27.09.1921
I.Dünya	Çanakkale	Molla Haliloğulları	Halil	21.09.1915 ³
I.Dünya	Çanakkale	Hüsyinoğulları	Halil	29.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Halil	18.07.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Halil	29.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Halil	17.04.1915
I.Dünya	Romanya	-	Halil	20.09.1916
I.Dünya	Kafkas	-	Halil İbrahim	05.09.1918
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Fettahoğulları	Halil İbrahim	18.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hamdi	15.04.1915
İstiklal	Çanakkale	Hamzaoğulları	Hamza	26.08.1922
I.Dünya	Çanakkale	Karadişoğullarından	Hasan	17.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hasan	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hasan Efendi	Hasan	23.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hasan	01.07.1915
I.Dünya	Irak	-	Hasan	09.06.1917

³ Olcay Akdeniz, "Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz", Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 6, Sayı: 22, Milas, Ekim 2001, s. 10-11.

I.Dünya	Çanakkale	Kabadayıoğullarından	Hasan	06.10.1915
I.Dünya	Çanakkale	Koca	Hasan	18.07.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hasan	29.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hasan	03.09.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hasan	23.09.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hasan	26.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hasan	16.06.1915
I.Dünya	-	İmamoğullarından	Hasan	02.12.1915
I.Dünya	Romanya	-	Hasan	10.10.1916
İstiklal	Garp	Musaoğulları	Hasan	23.05.1921
İstiklal	Garp	İkiz Hocaogulları	Hasan	28.07.1923
İstiklal	Garp	Künyelioğulları	Hasan	02.09.1922
İstiklal	Garp	Himmetoğulları	Hasan	09.01.1920
I.Dünya	-	-	Hasan Halil	08.09.1918
I.Dünya	Çanakkale	-	HasanHüseyin	05.06.1915
İstiklal	Garp	-	HasanHüseyin	27.05.1921
I.Dünya	Çanakkale	-	Hidayet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Kahyaoğulları	Himmet	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	24.08.1915
I.Dünya	Romanya	-	Hüseyin	13.08.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	26.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Hüseyinoğulları	Hüseyin	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	02.09.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	23.07.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	02.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	02.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hüseyinoğulları	Hüseyin	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	01.12.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	19.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	02.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	16.06.1915
I.Dünya	Çanakkale	Kafadaroğulları	Hüseyin	17.02.1915
I.Dünya	Romanya	Urgancıoğulları	Hüseyin	09.08.1916
I.Dünya	Romanya	-	Hüseyin	25.07.1916
İstiklal	Garp	Alioğulları	Hüseyin	14.05.1921
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin Cuma	31.10.1915
I.Dünya	İrak	-	İbrahim	15.02.1917
I.Dünya	Çanakkale	-	İbrahim	17.08.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	İbrahim	18.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	İbrahim	15.10.1915 ⁴
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Mehmetoğulları	İbrahim	25.03.1915
I.Dünya	Romanya	-	İbrahim	16.18.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	İbrahim	16.09.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	İbrahim	31.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	İbrahim	19.09.1915

⁴ Olcay Akdeniz, "Askere Sevklere Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz", **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl:7, Sayı:23, Milas, Ocak 2002, s. 10-11.

I.Dünya	Romanya	-	İbrahim	09.08.1916
I.Dünya	Romanya	Avcıoğulları	İbrahim	03.07.1916
I.Dünya	Çanakkale	Köseoğulları	İbrahim	18.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	İbrahim	07.06.1915
I.Dünya	Garp	Ekdimez	İbrahim	16.05.1921
I.Dünya	Çanakkale	-	İsmail	16.06.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacı İsmailoğulları	İsmail	18.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Musaogulları	İsmail	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	İsmail	31.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	Ali Dayıoğulları	İsmail	08.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Küçük Hasanoğulları	İsmail	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	İsmail	09.07.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	İsmail	12.12.1914
I.Dünya	Çanakkale	Kulaksızıoğulları	İsmail	05.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	İsmail	26.05.1915
I.Dünya	Irak	Karabıykoğulları	İsmail	08.10.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	İsmail	15.02.1915
İstiklal	Garp	-	İsmail	?05.1921
I.Dünya	Kafkas	-	İ.Hakkı Efendi	09.05.1921
İstiklal	Garp	-	İ.Hakkı Efendi	29.01.1921
I.Dünya	Çanakkale	-	Kadir	19.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	Himmetoğulları	Kamil	13.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	Baş Ağaoğulları	Mahmut	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Çobanoğulları	Mehmet	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Çavuş	Mehmet	09.09.1915
I.Dünya	Çanakkale	Molla İbrahim	Mehmet	17.03.1915
I.Dünya	Kafkas	-	Mehmet	22.07.1916
I.Dünya	Çanakkale	İmamoğulları	Mehmet	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Cociroğulları	Mehmet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Sarı	Mehmet	19.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Mehmetoğulları	Mehmet	29.03.1915
I.Dünya	Galiçya	Kara Hasanoğulları	Mehmet	26.06.1916
I.Dünya	Kafkas	-	Mehmet	?
I.Dünya	Filistin	Hüseyinoğullarından	Mehmet	27.09.1918
I.Dünya	Çanakkale	Veli	Mehmet	17.07.1915
I.Dünya	Çanakkale	Kara Veli	Mehmet	19.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Koca Mehmetoğulları	?	07.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	?	04.11.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	?	25.06.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Şihoğulları	?	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Kızılıhisarlı	?	23.06.1915
I.Dünya	Çanakkale	Kızılıhisarlıoğulları	?	22.06.1915
I.Dünya	Romanya	-	?	13.08.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	?	01.05.1915

I.Dünya	Çanakkale	-	?	01.05.1915
I.Dünya	-	Deli Oğlanoğullarından	?	25.05.1915
I.Dünya	Kafkas	-	?	12.01.1916
I.Dünya	Galiçya	Eyüpoğulları	?	04.10.1916 ⁵
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	29.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	30.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	İbrahimogulları	Mehmet	13.06.1915
I.Dünya	Filistin	-	Mehmet	18.06.1918
I.Dünya	Romanya	-	Mehmet	05.08.1916
I.Dünya	Galiçya	-	Mehmet	03.10.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	14.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	Mehmetoğulları	Mehmet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Emir Mehmetoğulları	Mehmet	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Kabadalı	Mehmet	18.03.1915
I.Dünya	Filistin	Abdullahoğulları	Mehmet	?02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Deli İmamoğulları	Mehmet	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Haliloğulları	Mehmet	04.03.1915
I.Dünya	-	Beşeoğulları	Mehmet	08.08.1915
I.Dünya	Kafkas	-	Mehmet	07.07.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	20.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	29.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	29.03.1915
I.Dünya	Kafkas	-	Mehmet	29.06.1916
I.Dünya	Galiçya	Aşikoğlu	Mehmet	24.06.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Mehmet	?03.1915
I.Dünya	Filistin	-	Mehmet	10.02.1916
I.Dünya	Galiçya	-	Mehmet	19.07.1916
I.Dünya	-	Çakır Abdullahoğulları	Mehmet	15.02.1915
İstiklal	Garp	Karacaoğulları	Mehmet	18.05.1922
İstiklal	Garp	-	Mehmet	05.09.1921
İstiklal	Garp	Şeyhoğulları	Mehmet	14.07.1921
İstiklal	Garp	-	Mehmet	16.07.1922
Trablusgarp	-	Kara	Mehmet	20.03.1911
I.Dünya	-	-	Mehmet Ağa	17.02.1917
I.Dünya	Çanakkale	-	Molla Mehmet	26.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Murat	31.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Mollaoğullarından	Musa	08.09.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	03.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	18.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	09.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	09.07.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	15.04.1915
I.Dünya	Kafkas	-	Mustafa	01.07.1916
I.Dünya	Çanakkale	Cihan	Mustafa	17.08.1915
I.Dünya	Çanakkale	Mehmet Hasan	Mustafa	15.04.1915

⁵ Olcay Akdeniz "Askere Sevklere Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz", **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl:7, Sayı:24, Milas, Nisan 2002, s. 10-11.

I.Dünya	Kafkas	-	Mustafa	28.07.1917
I.Dünya	Irak	-	Mustafa	27.07.1916
I.Dünya	Irak	-	Mustafa	22.02.1917
I.Dünya	Çanakkale	Berberoğulları	Mustafa	05.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	08.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	29.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	07.11.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	04.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Aykızıoğulları	Mustafa	05.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa	12.09.1915
İstiklal	Garp	Molla Hüseyin	Mustafa	21.03.1921
İstiklal	Garp	-	Mustafa	04.08.1921
İstiklal	Garp	Şeyh Alioğulları	Mustafa	02.09.1921 ⁶
İstiklal	Garp	-	Mustafa	15.05.1921
İstiklal	Garp	Kara Abdullahoğulları	Mustafa	26.08.1922
İstiklal	Garp	Hüseyin Kahyaoğulları	Mustafa	29.08.1922
I.Dünya	Çanakkale	-	Mustafa Ali	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Nasuh	15.02.1915
I.Dünya	Çanakkale	Zeybek	Nuri	18.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	Lokanoğulları	Osman	15.02.1915
I.Dünya	Romanya	Çıkrıkçıoğulları	Osman	20.09.1916
I.Dünya	Romanya	-	Osman	21.09.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Osman	20.05.1915
I.Dünya	-	Safoğulları	Osman	08.08.1915
İstiklal	Garp	Yüzbaşıoğulları	Osman	27.08.1922
İstiklal	Garp	Bakkaloğulları	Osman	27.08.1922
I.Dünya	Irak	-	Ömer	07.02.1916
I.Dünya	Çanakkale	Ak	Ömer	10.10.1915
I.Dünya	Çanakkale	Ahasan	Ömer	10.10.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ömer	09.09.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ömer	22.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Ömer	04.03.1915
I.Dünya	Romanya	Subaşıoğulları	Ömer	01.11.1916
I.Dünya	-	-	Rasim	11.11.1918
I.Dünya	Çanakkale	-	Recep	17.09.1915
İstiklal	Garp	Bekiroğulları	Sadık	07.08.1921
I.Dünya	-	-	Salih	19.08.1916
I.Dünya	Çanakkale	Sarac	Saraç	05.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Süleyman	26.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	Hacı Karaharoğulları	Süleyman	15.04.1915
I.Dünya	Çanakkale	Devecioğulları	Süleyman	02.05.1915
I.Dünya	Irak	-	Süleyman	12.01.1916
İstiklal	Garp	Abdurrahmanoğulları	Süleyman	28.08.1922
İstiklal	Garp	-	Süleyman	27.08.1922

⁶ Olcay Akdeniz, "Askere Sevkleri Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz", *Milas Ticaret Odası Haber Bülteni*, Yıl:7, Sayı:25, Milas, Temmuz 2002, s. 10-11.

Trablusgarp	-	Çerkezoğlu	Süleyman	30.03.1911
Trablusgarp	-	Dilmanoğlu	Süleyman	30.03.1911
İstiklal	Garp	Türkmenoğulları	Şakir Şükrü	27.08.1921
İstiklal	Garp	-	Şükrü	04.08.1921
I.Dünya	Irak	-	Tahir	11.02.1917
I.Dünya	Çanakkale	-	Tahir	20.02.1915
I.Dünya	Galiçya	-	Vehbi	18.08.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Veli	23.07.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Veli	27.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Veli	23.07.1915
I.Dünya	Çanakkale	Güzeloğulları	Veysel	15.04.1915
I.Dünya	Romanya	-	Yakup	20.09.1916
I.Dünya	Galiçya	-	Yusuf	23.07.1916
I.Dünya	Filistin	-	Yusuf	06.05.1918
I.Dünya	Çanakkale	-	Yusuf	04.03.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Yusuf	30.02.1915
I.Dünya	Kafkas	-	Zeki Efendi	23.05.1916
I.Dünya	Kafkas	-	Zeki efendi	23.05.1916
I.Dünya	Çanakkale	-	Ziya	13.05.1915
I.Dünya	Çanakkale	-	Hüseyin	04.03.1915 ⁷

Y. C. AKDENİZ
MİLAS TİCARET ODASI
EKİM 2002

⁷ Olcaz Akdeniz "Askere Sevklere Milas Askerlik Şubesi Tarafından Yapılan Şehitlerimiz", Milas Ticaret Odası Haber Bülteni, Yıl: 7, Sayı:26, Milas, Ekim2002, s. 10-11.